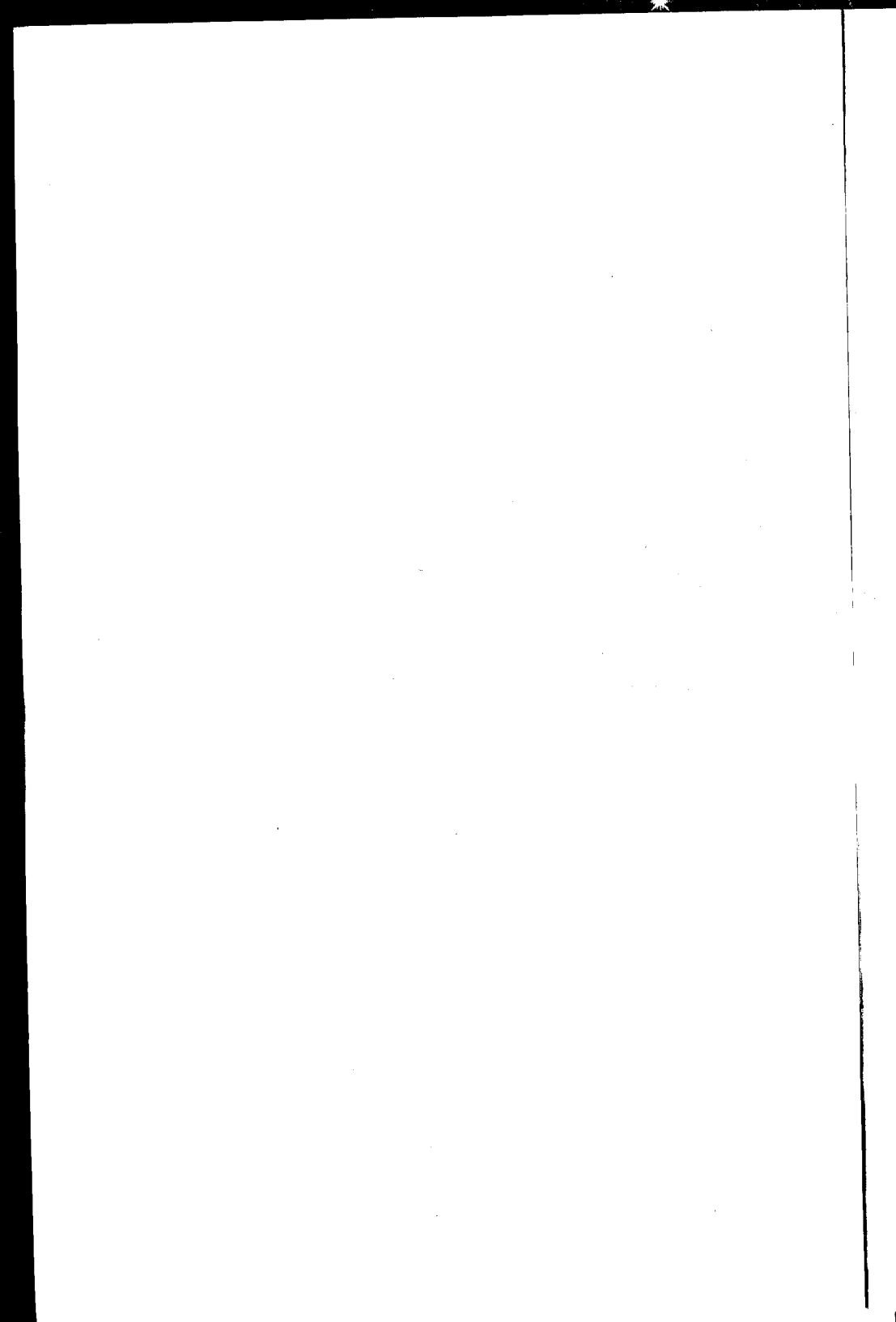

Сельма Лагерлеф

Легенди про Христа

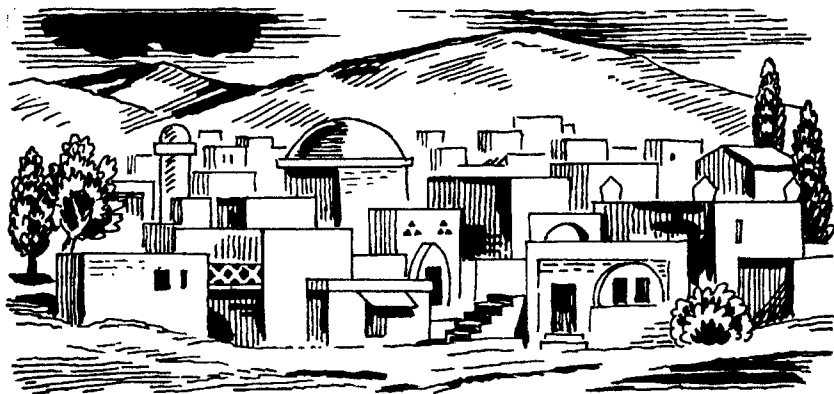
Київ
Видавництво «Школа»
2006

Сельма Лагерлеф

Легенди про Христа

Із шведської переклав
Лесь Герасимчук

ББК 84.4ШВЕ

Л14

Серія «Золота бібліотека»
заснована 2000 року

Художнє оформлення серії
Світлани Железняк

Обкладинка та ілюстрації
Василя Куца

Переклад здійснено за виданням:
Alb. Bonniers boktryckeri 1928
KRISTUSLEGENDER av Selma Lagerlof

Лагерлеф, Сельма.

Л14 Легенди про Христа: [Для серед. та ст. шк. віку] / Пер. із швед. Л. А. Герасимчука; Іл. В. М. Куца. — К.: Школа, 2006. — 190 с.: іл. — (Золота б-ка).

ISBN 966-661-508-8 («Школа»)

ISBN 966-339-324-6 (НКП)

Цю книжку становить низка зворушливих, дивовижних за своєю сюжетною напругою і духовною просвітленістю оповідань всесвітньо відомої шведської письменниці (лауреата Нобелівської премії, авторки, зокрема, прекрасної повісті-казки «Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми») про події часів виникнення християнства та утвердження його висшчих моральних цінностей. Без найменшого натяку на проповідництво прописаних істин авторка прагне донести до кожного серця те неугасиме світло, яке осявало подвижницькі шляхи героїв її оповідей.

ББК 84.4ШВЕ+86.37

ISBN 966-661-508-8 («Школа»)
ISBN 966-339-324-6 (НКП)

© Лесь Герасимчук, переклад, 2005
© Видавництво «Школа», 2005

СВЯТА НІЧ

Коли мені було п'ять років, мене спіткало велике горе. Не знаю, чи випало мені згодом горе більше, ніж тоді.

У мене померла бабуся. Доти вона щодня сиділа на кутовій канапі у своїй кімнаті та оповідала дивні речі.

Я пам'ятаю, що бабуся завше сиділа на канапі та розповідала з ранку до ночі нам, дітям, що принишкли й тишком сиділи біля неї; ми боялися пропустити хоч слівце з оповідей бабусі. То було чарівне життя! Не було дітей щасливіших за нас.

Я невиразно пригадую образ бабусі. Пам'ятаю, що у неї було прекрасне, біле, як крейда, волосся і що вона завжди гібала, в'яжучи панчохоу.

Ще пам'ятаю, що, коли бабуся завершувала оповідь, вона клала мені руку на голову й казала: «І все це така ж правда, як те, що я тебе бачу, а ти мене».

Пам'ятаю, що бабуся вміла співати гарних пісень, але співала їх вона не щодня. В одній пісні йшлося про якогось лицаря й морську діву; пісня мала приспів: «Віє вітер, віє зимний понад морем».

Досі згадую маленьку молитву, якої навчила мене бабуся, і рядки псалми.

Усі оповіді бабусі залишили в мене лише невиразний спогад. А от одну пам'ятаю так добре, що можу переповісти. Це невеличка розповідь про Різдво Христове.

Оце майже все, що збереглося в пам'яті про бабусю; та найкраще я пам'ятаю горе, яке мене охопило, коли вона померла.

Пам'ятаю той ранок, коли кутова канапа залишилася пуста, і було неможливо собі уявити, що діяти увесь той дозгий день. Це пам'ятаю добре і ніколи не забуду.

Нас, дітей, привели прощатися з покійною. Ми боялися поцілувати мертву руку, але хтось нам сказав, що це востаннє ми можемо подякувати бабусі за всі радощі, які вона нам справляла.

Пам'ятаю, як відійшли оповіді й пісні з нашого дому, забиті в довгу чорну труну, і ніколи не повернулися.

Пам'ятаю, як щось зникло з життя. Неначе закрилися двері в прекрасний чарівний світ, у який ми доти так вільно входили. Відтоді не стало нікого, хто зміг би знов одчинити ті двері.

Пам'ятаю, що довелося нам, дітям, вчитися гратися в ляльки та інші іграшки, як бавляться всі діти; поступово ми навчилися і звикли до них. Так ніби замінили нам нові забавки бабусю, і ми її забули.

Але й сьогодні, через сорок років, коли я сиджу й розбираю легенди про Христа, котрі записувала в далекій чужині, в пам'ятку спливає маленька бабусина оповідь про народження Ісуса. І мені приємно ще раз її переповісти у своєму збірнику.

***

Це було у святвечір, коли всі поїхали в церкву, крім бабусі й мене. Гадаю, що нас було тільки двоє в усьому будинку: ми з бабусею не могли поїхати з усіма, бо вона була надто стара, а я надто мала. Обидві ми журилися, що не почуємо Різдвяних співів і не побачимо священних вогнів.

Коли умостились ми, самотні, на бабусиній канапі, бабуся почала розказувати:

«Якось гупої нолі, — мовила вона, — чоловік пішов шукати вогню. Він ходив від однієї оселі до іншої та стукав: «Допоможіть, добрі люди! — звертався він. — Дайте мені жариння, щоб розгнітити вогонь: мені треба зігріти шойно народжене немовля і його матір».

Ніч була гупа, всі люди спали. Ніхто йому не відповідав.

Чоловік ішов усе далі й далі. Нарешті помітив удалині вогник. Попрямував до нього і побачив, що це — багаття. Навколо багаття лежало багато білих овець: вони спали, їх вартував старий пастух.

Чоловік, що шукав вогню, наблизився до отари; три величезні вівчарки, що лежали біля ніг пастуха, схопилися, почувши чужі кроки; вони роззявили пащеки, наче хотіли гавкати, але гавкіт не порушив нічної тиші. Чоловік побачив, як шерсть гороїжитья на спинах собак, як заблиснули в пільмі гострі сліпучо-

білі ікла, і собаки кинулися на нього. Один учепився в ногу, інший — у руку, третій — допався горла; але ікла й шелепи не слухалися собак, вони не змогли вкусити незнайомця і не заподіяли йому ні найменшої шкоди.

Чоловік хотів підійти до багаття, щоб узяти вогню. Але вівці лежали так близько одна до одної, що спини їхні стикалися, і він не міг посуватися далі. Тоді чоловік став тваринам на спини й пішов по них до вогню. І жодна вівця не прокинулася і не поворушилася».

Досі я, не перебиваючи, слухала розповідь бабусі, але тут не втрималася: «Чому не поворушилися вівці?» — спитала я бабусю. «Про це ти дізнаєшся трохи згодом», — відповіла бабуся і продовжила розповідь:

«Коли чоловік наблизився до вогню, його помітив пастух. Це був похмурий дід, жорстокий і суворий до всіх людей. Побачивши приходня, дід ухопив довгу, загострену гирлигу, якою ганяв отару, і пожбурих її в незнайомця. Гирлига полетіла в чоловіка, але не зачепила його: відлетіла вбік і впала десь далеко в полі».

У цьому місці я знову перебила бабусю: «Бабусю, чому гирлига не поцілила в чоловіка?» — спитала я, але бабуся нічого не відповіла і продовжила розповідь.

«Чоловік підійшов до вівчаря і сказав йому: «Доброго здоров'я! Допоможи мені, дай-но мені вогню. Щойно народилося немовля; мені треба розвести вогонь, щоб зігріти малятко і його матір».

Пастух радше відмовив би незнайомцеві. Але коли згадав, що собаки не змогли вкусити цього чоловіка, вівці не розбіглися перед ним і гирлига не влучила в нього, неначе не хотіла завдати йому шкоди, вівчар злякався і не наважився відмовити в проханні.

«Бери, скільки тобі треба», — відказав він чоловікові.

Тим часом вогонь майже загас. Суччя і хмиз давно згоріли — залишалось тільки криваво-червоне вугілля, і

чоловік заклопотано міркував про те, у чому донести йому жариння.

Помітивши, що незнайомиць не знає, як бути, вівчар повторив йому: «Бери, скільки тобі треба!»

Він зловтішався думкою, що чоловік не зможе взяти вогню. Але незнайомиць нагнувся, голіруч дістав з попелу жариння і поклав його в поділ своєї плащини. І жариння не тільки не обпалило йому руки, коли він його діставав, але й не пропало плащину, і незнайомиць спокійно пішов назад, неначе ніс у плащині не гаряче вугілля, а горіхи або яблука».

Тут я знов не втерпіла і спитала: «Бабусю, чому не обпекло вугілля чоловіка і не пропало йому плащ?»

«Невдовзі дізнаєшся», — відповіла бабуся і повела далі.

«Старий, похмурий, злий вівчар, усе це побачивши, не міг вийти з дива. «Що то за ніч, — питав він себе подумки, — в яку собаки не кусаються, вівці не лякаються, гирлига не вдаряє і вогонь не обпалює?» Дід загукав на незнайомця і спитав: «Що сьогодні за чарівна ніч? І чому тварини і предмети такі милосердні до тебе?»

«Я не можу тобі цього пояснити, якщо ти сам не побачиш», — відповів незнайомиць і подався геть, поспішаючи розкласти вогонь, щоб зігріти матір і немовля.

Але вівчар не схотів втрачати його з ока, поки не дізнається, що все це означає. Тож підвівся і пішов слідком за незнайомцем, і дійшов до його житла.

Тут побачив вівчар, що чоловік жив не в будинку і навіть не в хижі, а в гроті у скелі; стіни грота були голі, з каменя, і від них віяло сильним холодом. Тут лежали мати і маля.

Хоч вівчар був черствий і суворий на вдачу, але йому стало шкода невинного немовляти, яке могло замерзнути в кам'янистому гроті, і дід вирішив допомогти маляті. Він зняв з плечей мішок, розв'язав його, вий-

няв м'яку, теплу пухнасту овечу шкурку і передав її незнайомцеві, щоб загорнути в неї немовля.

Але тієї ж миті, коли вівчар показав, що і він може бути милосердним, відкрилися у нього очі й вуха, і він побачив те, чого раніше не міг бачити, і почув те, чого раніше не міг чути.

Він побачив, що грот оточують безліч срібнокрилих янголів у білосніжному вбранні. Вони тримали арфи й голосно співали, славословлячи Спасителя, що народився в цю ніч, аби звільнити людей від гріха й смерті.

Тоді зрозумів вівчар, чому всі тварини і предмети в цю ніч були такі добрі й милосердні та не хотіли нікому заподіяти шкоди.

Янголи були скрізь: вони оточували немовля, сиділи на горі, ширяли попід небом. Всюди було триумфування і веселощі, спів і музика: темна ніч виблискувала тепер безліччю небесних вогнів, світилася яскравим світлом, що променіло від сліпучого одягу янголів. І все це побачив і почув вівчар у ту чудову ніч. Він так зрадів, що йому відкрилися очі і вуха, що впав на коліна і дякував Богу».

Тут бабуся зітхнула і сказала: «Те, що побачив тоді пастух, могли б і ми побачити, бо янголи щосвятвечора літають над землею і славословлять Спасителя, — аби ми тільки були гідні цього».

І бабуся поклала руку мені на голову та мовила: «Запам'ятай, що все це така ж правда, як те, що я бачу тебе, а ти — мене. Ні свічки, ні лампади, ні сонце, ні місяць не допоможуть людині: тільки шире серце відкриває очі, якими може людина насолоджуватися, споглядаючи небесну красу».

ВИДІННЯ ІМПЕРАТОРА

Це трапилось тоді, коли в Римі був імператором Август, а в Юдеї правив Ірод.

Глибока, таємнича ніч оповила землю: такої темної, глупої ночі люди ще не бачили. Можна було подумати, ніби вся земна куля похована під склепінням глибокого льоху або обгорнута густим чорним серпанком. Майже впритул годі було відрізнити землю від води, легко було заблукати на давно знайомій дорозі. Жоден промінець світла не падав з неба, жодна зірка не запалилася цієї ночі на похмурому, загадковому зорезводі, а місяць відвернув своє сяйне лице від землі.

Ніч була сповнена якоюсь великою, чарівною таємницею.

Такими ж глибокими, як п'ятьма, були тиша й мовчання по всій землі. Жоден звук не хотів порушити урочисте, глибоке мовчання цієї ночі. Річки зачали в глибині свою течію, не чулося ні хлюпання хвиль, ні шелесту листя, завмерли вітровії, і навіть листя осики перестало тріпотіти.

Якби хтось поглянув цієї ночі на море, то побачив би, що морські хвилі не билися об прибережні скелі, зупинили свій вічний рух, а в пустелі пісок не хрускав під ногами подорожанина. Вся природа завмерла, щоб не порушувати врочистий спокій святої ночі. Навіть трава не наслідувалася рости цієї ночі, роса не виблискувала діамантовими краплями, а квіти не зважувалися пахтіти.

Цієї ночі хижі звірі не нападали, отруйні змії не жалили, собаки не гавкали. Ще дивніше й чудовніше було те, що навіть неживі предмети не хотіли порушувати святість чудової ночі, відмовлялися сприяти в недобрій справі. Жодна відмикачка не допомогла б злодієві відімкнути замок, жоден кинджал не пролив би кров.

Саме цієї ночі в Римі кілька людей у темних киреях вийшли з палацу імператора й попрямували через місто до священного Капітолія. Сьогодні вдень сенатори та інші значні римляни оголосили імператору про свій намір спорудити на пошану Августа храм на священному пагорбі Рима. Проте Август досі не дав їм на це згоди. Імператор не знав, чи бажано богам, аби поруч з їхніми храмами на священному горбі спорудили храм на вславлення його — людини. Август вирішив дізнатися волю богів через свого бога-заступника, і оце тепер уночі, оточений лише найближчими друзями, він подався скласти офіру* своєму богові-заступнику та благати його відкрити натомість волю богів.

Імператор був старий і слабкий; його несли на ношах; Август уже не подужав би зійти на вершину пагорба по високих сходах до Капітолія. Август тримав клітку з двома голубами, призначеними для офірування. Ні жерці, ні сенатори, ні солдати не супроводили імператора; з ним були лише друзі: попереду йшли слуги із смолоскипами, світло яких розганяло нічну пітьму; тут же йшло кілька рабів, які несли тринигу, вугілля, священний ніж і вогонь, — тобто все, необхідне для офірування.

Імператор був веселий, дорогою безупинно розмовляв і жартував із друзями. Яскраво палахкотіли смолоскипи, й доки подорожани йшли вузькими вуличками Риму, ніхто з них не зауважив ні надзвичайної їмли, ні разуючої тиші цієї ночі. Але коли вони піднялися на верхній майданчик Капітолія і дійшли до відкритого місця, призначеного для нового храму на пошану Августа, то помітили, що в природі коїться щось незвичайне.

Світло численних смолоскипів розсіяло пітьму на майданчику кручі, і при цьому освітленні люди побачили на самому краєчку урвища якусь величезну, без-

---

* Офіра — жертва.

формну темну масу. Спочатку подорожани сприйняли її за зламаній бурею пень оливного дерева або старий уламок якоїсь давньої величезної статуї, але, нарешті, роздивилися, що це жива істота, і в жасі завмерли: перед ними стояла стара мудра сивіла*.

Важко було уявити собі істоту, більш виснажену часом, довгими роками; величезна на зріст, з піднятими старечими, довгими, як крила, кістлявими руками, стара справляла враження похмурого, зловісного птаха.

Стара сивіла вже віддавна не показувалася людям, не виходила з гірської ущелини, де жила в одній зі скелястих печер. Що могло примусити цю стару віщунку видобутися на капітолійську кручу?

Від вигляду старої сивіли жах охопив супутників імператора Августа:

— Вона не дарма прийшла сюди цієї ночі, — тривожно шепотіли люди, — вона мудра і володіє вищим знанням, їй стільки років, скільки піщинок на морському березі. Що віщує її прихід: добро чи зло? Адже вона знає все, що роковано людині, вона пише свої пророцтва на листі дерев і велить вітру віднести віщування тому, кому вони призначені. Може, вона прийшла сюди, щоб передбачити імператорові долю?..

Люди отетеріли й ладні були впасти на землю за першим знаком сивіли. Але стара сиділа нерухомо, наче нежива, і, здавалося, навіть не помітила, що прийшли люди. Вона притінила очі рукою та пильно вдивлялася в чорну, безпрозору пітьму. Але що могли розрізняти її старечі очі, коли на відстані кількох кроків темрява ставала непроникною?

Тут, на вершині, люди відразу помітили цей морок: наче темні завіси спускалися з неба, і очі не розрізняли нічого на відстані простягнутої руки від світла смолос-

---

* Сивіла — міфічна жінка-віщунка, ворожбитка.

кипа. Здивовані люди зауважили, що Тибр ніби спить мертвим сном, не відгомонять його гамірки дзюркотливі хвилі. Повітря таке задушливе і вологе, що ніяк дихати; якась знемога знесила людей, — вони ледве рухалися, руки й ноги не слухалися, холодний піт зрошував чоло.

Кожний подумав, що цієї ночі коїться щось надзвичайне, незрозуміле.

Але ніхто з друзів імператора не зважився визнати, що боїться. Не бажаючи засмучувати імператора, вони старалися запевнити його, що все незвичайне в цій ночі — добрі ознаки для Августа: вся природа зачала й не дихає, щоб вітати нового бога! Стара сивіла, напевно, прийшла для того, щоб заступитися за імператора, вклонитися й вітати його.

Друзі імператора і в думці не покладали, яка далека була від них наразі стара сивіла. Дух її полинув поза неозорі моря й пустелі до далекої країни Сходу. Старій здавалося, що вона ступає незнайомим розлогим полем. Старечі ноги раз по раз чіпляються в темряві за м'яке груддя. Стара нагнулася й намацала овець: вона йшла крізь величезну отару овець, що поснули.

Удалині світилося багаття вівчарів, і стара подалася до вогню, що пригасав. Вівчарі мирно сплять навколо багаття, тут же лежать гирлиги, якими вони звичайно захищають отару від хижих звірів. Трохи далі міцно поснули вівчарки; вони не чують, як підкрадаються до отар невеликі звірі з блискучими очима і гострими іклами. Це — шакали. Але вівці не кидаються з жаху, почувши їх, не гавкають собаки, не прокидаються вівчарі, — всі спокійно сплять... Але ж диво! Шакали не хапають здобич, а спокійно лягають біля овець і мирно сплять, наче хатня худоба.

Напружено дивилася стара вдалечінь: її настільки поглинуло побачене, що вона не помічала того, що відбувалося за спиною. Жертовник на тринозі стояв посе-

ред майданчика; спалахнуло жариння, і попливли пахощі жертовного куріння. Імператор обережно вийняв з клітки голуба, але руки були заслабкі й не слухалися Августа: голуб легко вислизнув від нього, змахнув крилами і зник в темряві.

Це була погана ознака, і всі знову з прихованим страхом поглянули на сивілу — чи не вона принесла нещастя?

Люди не могли знати, що стара була духом у далекій країні. Вона досі стояла біля багаття вівчарів і прислухалася до таємничого, ледве чутного дзвону, що линув казна-звідки і трепетно будив мертву тишу ночі. Довго не могла стара дібрати, звідки цей дзвін; нарешті второпала, що звуки линуть з неба. Вона підвела голову і побачила осяйних янголів у білих шатах: вони ковзали по повітрю, виповнюючи весь простір від землі до неба, і ніби шукали когось.

Сивіла прислухалася до ніжного співу янголів і не бачила, що Август знов лаштувався до офірування. Імператор вимив руки, звелів очистити жертовник і подати другого голуба. Але, попри обережність, Август знов не втримав пташину, — голуб вислизнув з рук, злетів над головою імператора і зник у темряві.

Жах охопив імператора і всіх присутніх; вони попадали на коліна і заходилися голосно молитися, щоб боги відвернули свій гнів, не посилали лиха і нещастя.

Але стара сивіла не бачила і цього. Її захопив чудовий спів янголів, який лунав дедалі гучніше й урочистіше і став таким могутнім, що розбуркав вівчарів. Вони з подивом підводилися, спирались на лікті, прислухалися і, нарешті, помічали світлих янголів, які мріли у височині довгими вервечками, як зграї перелітних птахів. У одних янголів були в руках лютні й гуслі, в інших — цитри та арфи; з чарівною музикою зливався тріумфальний спів янголів, — веселий і дзвінкий, наче

сміх дитини, безтурботний і радісний, наче пісня жайвора, милозвучний та ніжний, наче трель солов'я.

Вівчарі звелися на рівні ноги й подалися з отарами до свого гірського містечка, що виднілося неподалік, аби там переповісти про чудове небесне видіння.

Вони підіймалися по вузькій гірській стежині, і стара сивіла не відставала від них.

Раптом на вершині гори стало ясно, як удень: величезна зірка заяскріла над горою, і місто на верховині зблисло в сріблястих променях зірки. Тієї ж миті янголи без ліку-міри, що мріли в небі, полинули з переможним гуком і співом до міста, а вівчарі наддали ходи й майже бігли. Ще здалеку вони помітили, що янголи юрмляться біля бідного хліва, прибудованого до гірської печери так, що гола скеля була однією стінкою. Саме над цією печерою і стояла зірка і сюди звідусіль прямували юрми янголів. Вони сиділи на жалюгідній стрісі, біля входу до печери, на дорозі, і вкривали майже всю гору. Високо, високо до самого неба світилося повітря понад печерою, і в цьому сяйві ще яскравіше виблискували ясно-білі шати й крила янголів.

Щойно засвітилася зірка над печерою далекого гірського містечка, прокинулася вся природа, і люди, що досі стояли на вершині Капітолія в Римі, не могли не помітити цього. Вони відразу відчували подих леготу, що зашелестів навколо в листі дерев, солодкі пахоші рослин, трав і квітів, почули балакучі хвилі Тибру, побачили, як засвітилися зірки на темному небі, і срібний місяць осяяв землю і розвіяв темряву, а обидва голуби, що вислизнули з рук імператора, прилетіли й сіли на плечі Августові.

Коли сталося це чудо, Август з гордою радістю підвівся з колін, а всі його супутники припали йому до ніг з вигуками захвату:

— Хай живе імператор! — повторювали люди. — Боги відповіли тобі, Августе: ти — той бог, якому слід уклонятися на вершині Капітолія!

Радісні крики друзів імператора долинули до старої сивіли. Вона повернулася й тут-таки все побачила і зрозуміла. Вона підвелася й попрямувала до людей. Ніби темна хмара схопилася з надр землі і вкрила вершину горба. Старезна пророкиня достоту жахала. Поплутані довгі пасма сивого волосся звисали навколо голови, тіло давно втратило свої форми, і темна зморшкувата в'яла шкіра висіла складками зусібіч. Але впевнена і велична була хода старої, її могутній вигляд викликав повагу; очі палали, як жариння, презирлива усмішка лягла навколо рота.

— Дивись! — наказала стара, схопивши Августа за руку, а іншою рукою вона показувала йому на далекий схід.

У нескінченну далину заглибився погляд Августа, він побачив бідний хлів на підгір'ї. Крізь розчинені двері розгледів імператор укляклих вівчарів. У печері побачив Август молоду Матір навколішки перед новонародженим Немовлям, покладеним на землі на сті-

жок соломи, і колосся, наче сяйні промені, оточували Його.

— Ось той Бог, якому вклонятимуться на вершині Капітолія! — мовила стара, показуючи на Немовля.

Сивіла перейнялася духом пророкування. Очі її блискали, руки здіймалися до неба, голос лунав потужно і владно — здавалося, що слова її полинуть по всій землі:

— Нині з'явився у світ великий Бог, Христос, оновлювач світу, Рятівник людей! Йому, а не тлінній людині вклонятимуться на вершині священного Капітолія!

Поволі пройшла стара сивіла повз уражених її словами людей, навіть не поглянула на них, спустилася з вершини горба і зникла в ущелині.

Наступного дня Август видав сувору заборону споруджувати на його честь храм на Капітолійському горбі. На місці, призначеному для цього храму, імператор незабаром сам побудував вівтар на пошану новонародженого Божественного Немовляти і назвав його «Небесним жертовником».

КРИНИЦЯ МУДРЕЦІВ

Юдеєю бродила Посуха із запалими очима, жорстока і нещадна. Там, де вона проходила, залишався сумний слід — трава жовкла, джерела вичерпувалися, струмки висихали до дна.

Стояло літо. Сонце випалювало рослинність на схилах оголених гір, вітер ганяв хмари сірої вапнистої куряви, отари купчилися біля висохлих водобоїв, даремно шукаючи хоча б краплину води.

Посуха бродила по всій країні, зазірала в криниці і дивилася, чи великі ще запаси води. Зітхаючи, побачи-

ла вона, що ще досить води в ставках Соломона, добре захищених від спеки високими скелястими берегами. Не вичерпалася ще вода і в знаменитій криниці короля Давида, неподалік від Віфлеєма. Посуха йшла шляхом із Віфлеєма на Єрусалим.

Зла Посуха дибала, шукаючи довкола, що ще можна погубити. На півдорозі між цими містами завважила вона Криницю Мудреців. Її викопали на самому узбіччі. Досвідченим поглядом Посуха враз побачила, що вона ось-ось вичерпається. Посуха сіла край криниці, видовбаной в скелястому ґрунті, та зазирнула вглиб. Спокійне дзеркало води, яке звичайно виблискувало, сягаючи майже краю, тепер ледве виднілося в глибині, а твань із дна замулила раніше кришталево чисту воду.

Коли криниця побачила у своїй дзеркальній поверхні відбиття жовтого, випаленого обличчя Посухи, вона застогнала і схвилювалася.

— Хотіла б я знати, чи скоро ти помреш? — просичала Посуха. — Під землею вже нема живця з водою, і ти незабаром не зможеш житися з надр землі. Про дощ забудь, принаймні на два-три місяці.

— Заспокойся, — зітхнула криниця. — Мене вже ніщо не врятує. Щоб повернути мені життя, потрібне чудо: лише райське джерело могло б наситити мене.

— Я зачекаю, поки ти помреш, — сказала Посуха. Вона бачила, що стара криниця ледь животіє, і раділа, що може бути присутньою при її додихуванні, стежити, як вона по краплині виснажуватиметься.

Вона зручніше вместилася край камінної водойми і радо прислухалася, як стара криниця важко зітхає в глибині. З насолодою дивилася Посуха, як спраглі мандрівники з надією опускали відра до криниці, мріючи напиться прохолодної води, і з розчаруванням замість свіжої води витягували у відрі кілька крапель каламуті.

Так минув день. Коли запала темрява, Посуха знову зазирнула до криниці. Генде на самому дні ще блищало трохи води.

— Я залишуся тут на всю ніч! — сказала Посуха криниці. — Не поспішай! Однаково, коли настане день і я знову зазирну до тебе, ти вже не житимеш! Посуха зібгалася, скорчилася і вляглася край криниці, щоб так провести ніч, яка була ще жахливіша і болісніша, ніж день, бо не приносила ні прохолоди, ні полегшення.

Невгамовні собаки й шакали вили й гавкали; їм відгомонювали з задушливих хлівів знеможені спрагою корови та осли. Навіть вітер не приносив прохолоди і свіжості, а, навпаки, був пекучим і розжареним, наче дихання величезного сплячого чудиська.

Тільки зірки мирно й привітно виблискували високо на небі, і вузький сріблястий серп молодика лив лагідне зеленувато-блакитне світло на похмурі горби і долини. При світлі місяця Посуха помітила великий караван, що підіймався на пагорб, прямуючи до Криниці Мудреців.

Посуха вдивлялася в довгий караван і тріумфувала. Безсумнівно, мандрівники й тварини знемагають від спраги, і велике буде їхнє розчарування, коли вони не знайдуть ні краплини води в старій криниці, щоб угамувати спрагу. Караван був такий великий, що люди і тварини, що складали його, могли б осушити криницю, навіть якби вона була повна. Посуха зауважила ніби щось незвичайне в цьому величезному каравані: наче привиди, рухалися в нічній півтемряві люди й верблюди, й дивно було, як міг величезний караван опинитися в таке спекотне літо посеред пустелі і не втратити останніх сил. Верблюди йшли бадьоро, вони спускалися схилом горба в тому місці, де земля ніби зливалася з небом, і здавалося, що весь караван спускається з неба. При слабкому світлі місяця верблюди здавалися набага-

то більшими, ніж були насправді; напрочуд легко і не-
патужно вони несли на собі величезні паки.

Посуха бачила весь караван, кожного верблюда, кож-
ного поводаря так ясно, так виразно, що була певна — це
справжні люди й тварини. Вона розрізнила навіть, що
перші три верблюди були одногорбі — дромадери, із сі-
рою блискучою шерстю; вони мали коштовний запряг,
спини вкриті чудовими килимами, а на них сиділи знатні
вершники.

Караван підійшов до криниці й зупинився; дромаде-
ри виповнили нічну тишу пронизливими криками і
спокійно лягли, аби вершники зійшли на землю. Нав'ю-
чені верблюди залишилися спокійно стояти один за од-
ним, довгою низкою, і здавалося, немає кінця химерній
лінії горбів, довгих ший і нав'ючених пакунків.

Знатні вершники ступили на землю й відразу піді-
йшли до Посухи та привітали її, торкаючись, на знак
пошани, рукою до чола і до грудей. Вони були вбрані в
ясно-білі шати, а на головах у них височіли тюрбани, до
верхньої частини яких були прикріплені величезні зір-
ки, котрі яскріли, наче їх щойно зняли з неба.

— Ми йдемо з далекого краю, — сказав чужинець,
звертаючись до Посухи, — будь ласка, скажи нам, чи це
часом не Криниця Мудреців?

— Вона справді досі так називалася, — зловтішно
відповіла Посуха, — але завтра тут уже не буде ніякої
криниці. Вона помре сьогодні вночі.

— Але хіба це не одна зі священних криниць, що
ніколи не повинні вичерпуватися?

— Я знаю, що вона священна, — заперечила Посу-
ха, — але всі три мудреці в раю і не врятують криницю
від смерті.

Три вершники презирнулися.

— Ти добре знаєш історію цієї старої криниці? —
спитав один з них Посуху.

— Я знаю історію не тільки всіх криниць, але і всіх річок, джерел, струмків та озер, — пихато відказала Посуха.

— Будь ласка, розкажи, коли можеш, історію цієї криниці, — попросили незнайомці й посідали біля злої баби.

Посуха випросталася, зіперлася на обмурівок криниці та з виглядом справжньої казкарки почала:

— У Мідії, в місті Габесі, що лежить на самій межі пустелі й тому частенько бувало для мене бажаним при-тулком, колись жило троє чоловіків, які вславилися своєю мудрістю. Вони були дуже бідні, і це дивно, бо в Габесі знання й науки користувалися великою повагою і вчених людей дуже цінували. Трьом мудрецам не щастило, бо один з них був надзвичайно старий, і люди вважали, що такий старезний дід вже не може навчити інших своїй мудрості; другий хворів на проказу, і люди не лише не йшли до нього, щоб учитися мудрості, але, навпаки, тікали від нього, побоюючись зарази; третій мудрець був негр з випнутими губами, і люди не вірили, що він осяг мудрість, не вірили, що мудрість може з'явитися з Ефіопії.

Спільне лихо — злидні — згуртувало трьох мудреців. Утрьох біля дверей одного й того ж храму вони жебрали на прожиток, разом влаштувалися на нічліг під відкритим небом. Довгі, одноманітні дні вони скрашували тим, що ділилися один з одним спостереженнями над людьми і природою і гуртом обговорювали явища природи та вчинки людей, свідками яких їм випадало бути.

Якось гупої ночі, коли вони втрьох пліч-о-пліч спали на плоскому даху свого убогого житла, порослого будяками та червоним маком, прокинувся найстарший з них і відразу, шойно обвів зором нічну темряву, розбуркав товаришів.

— Нехай благословиться наша вбогість, що змушує нас спати просто неба! — вигукнув він. — Прокидайтесь і дивіться на небо!

— Справді, — м'якіше вела далі Посуха, — це була така ніч, що її не може забути жоден з тих, хто її бачив. Повітря таке прозоре і чисте, що зорезвід, — звичайно важкий і непроглядний, — здавався легким, і погляд вільно проникав у безмежну далечінь, що хвилювалася, як море. Весь небосяг виповнювався чарівним світлом, що невідомо звідки струменіло, і зірки у ньому плавали, змішуючи свої промені з тим сяйвом.

Але в далекій далині мудреці побачили у височині темну цяточку. Вона линула і зростала на очах, перетворюючись на кулю, що дедалі ближчала. Щоближче темна куля помалу світлішала, — так розквітають троянди, — хай би Господь наказав їм усім пов'язати! — коли перетворюються з пуп'янка на пишну квітку. Куля дедалі більшала, зсередини лилося з неї все яскравіше світло і, нарешті, розірвалася темна оболонка, а гаряче сліпуче світло раптом бризнуло навсібіч. Долетівши до найближчої зірки, світляна куля зупинилася. Бризки цієї яси поступово позливалися до купи, і утворилися довгі рожевуваті промені, що оточили світляну кулю, яка тепер скидалася на прекрасну величезну зірку.

Коли злидарі побачили це диво, мудрість підказала їм, що цієї миті народився на землі могутній Цар, який буде сильніший за царя Кіра й Александра Македонського.

Вони сказали один одному:

— Ходімо до батьків новонародженого Немовляти і розкажемо їм, що бачили цієї ночі. Ми скажемо їм, яке велике майбутнє чекає на їхнього сина, і вони, може, віддячать нам за добру звістку мішком червінців або золотими прикрасами.

Вони взяли патериці й рушили в дорогу. Пройшли через місто та минули міську браму, але тут на мить зупинилися в нерішучості: перед ними лежала нескінченна пустеля, а люди бояться пустелі, ненавидять її. Аж тут запримітили вони, як нова чудова зірка, котра з'явилася цієї ночі, провела вузьким сріблястим променем по сухому піску голої пустелі, і вони сміливо й спокійно рушили за зіркою, яка вказувала їм шлях.

Цілу ніч вони йшли пустелею та перемовлялися між собою про новонародженого Царя, який, гадали вони, спить у колисці із золота, що виграє коштовним камінням. Вони коротали час уночі, балакаючи про те, як прийдуть до короля й королеви, батьків немовляти, і звістують їм, що небо готує їхньому синові силу та могуть, красу і щастя, яких не мав навіть мудрий цар Соломон.

Усі троє тішилися, що саме їх обрав Бог і показав чудову зірку. Вони поринали у мрії про те, яка нагорода чекає на них, і міркували, що батьки щасливого Немовляти мають їм дати принаймні двадцять гаманців із золотом, — тоді назавжди зникнуть страждання і приниження злиднів, від яких вони потерпали стільки років.

Я цілу ніч чигала на них у пустелі, — продовжувала Посуха, — як лев, ладний кинутися на здобич, аби замучити їх спрагою. Але вони обминули мене. Всеньку ніч вела їх через пустелю чудова зірка, і вранці, коли небо посвітлішало на світанку і зірки почали мерхнути, та зірка, що вела їх, як і раніше, яскраво виблискувала, й мандрівники щасливо дійшли до оази, де знайшли джерело й пальми зі стиглими фініками; лише в променях сонця розтануло світло зірки. Мудреці відпочивали цілий день, але ледве посутеніло, зірка знову засвітилася на небі, і промінь її повів мандрівників далі через пустелю.

Годі собі уявити, наскільки приємно складалася подорож трьох мудреців. Зірка вела їх так, що їм не дове-

лося зазнати ні голоду, ні спраги; вони не заплутувалися в колючому терні, ноги не вгрузали в глибокий сипкий пісок пустелі; шлях стелився рівний і гладкий; сонце не пекло, вітри не насмілювалися засипати їх хмарами піску. Мудреці помічали все це і постійно казали один одному:

— Бог береже нас і благословляє нашу подорож. Ми Його посланці.

Але помалу я взяла гору над ними, — пишалася Посуха. — Я проникла їм у серця і так висушила їх, що вони зробилися такі ж черстві й безжальні, як пустеля, якою мандрівники йшли. Пиха і пожадливість оволоділи ними, вони дедалі більше вихвалялися своєю місією та щастям, що їм випало.

— Ми — Божі посланці, — торочили три мудреці, дедалі більше переймаючись погордою і пожадливістю, що спустошувала душу, — батько новонародженого короля має гідно винагородити нас; навіть цілий караван, нав'ючений мішками із золотом, ледве чи достатня віддяка за нашу звістку. Ми — посланці Божі!

Нарешті зірка привела мандрівників до Йорданської долини; вони подолали плин славетної священної річки та ступили на вкриту горбами землю Юдеї. Якось уночі зірка спинилася над містечком Віфлеємом, що лежало серед зелені олив на високому скелястому горбі.

Мудреці взялися розглядати околицю, шукаючи поглядом пишній палац з укріпленими мурами і вежами і все те, що пасує до царської столиці; але нічого подібного вони не запримітили. Та найдивніше те, що зірка спинилася навіть не над містечком, а на околиці — над печерою край дороги. Лагідне світло зірки проникло до печери, і там побачили мудреці Немовля, котре спокійно спало в Матері на колінах.

Мудреці побачили, що світло зірки, ніби променистою короною, увінчало голівку Немовляти, а проте во-

ни нерішучо спинилися біля печери. До печери не ввійшли, щоб звістувати Немовляті славу й царську владу, нічим не зрадили своєї присутності й почали швидко спускатися з горба.

— Невже ми змогли такий шлях, аби оце прийти до таких самих жебраків, як ми самі? — обурено ремствували мудреці. — Невже Бог для того послав нас сюди,

щоб ми образили Його велич, звістувавши Його ім'ям царську долю синові убогого вівчаря? Що може чекати на це Немовля, крім батькових злиднів в убогій долині: буде ще один вівчар та й годі.

Посуха на мить зупинилася і спогорда подивилася на слухачів.

«Хіба я не маю рації? — промовляв її погляд. — Що може бути безплідніше і жорстокіше, ніж охоплене пихою людське серце? Це набагато жахливіше і сумніше, ніж пекучий пісок пустелі».

— Мудреці лише трохи відійшли від міста, — вела далі Посуха, — коли їм спала думка, буцім вони заблукали, йдучи за зіркою, і не зрозуміли шлях, який вона їм показувала. Вони поглянули вгору, щоб знайти свою зірку і рушити далі шляхом, який вказував її промінь. Але марно шукали вони на темному небі серед міриадів зірок ту, яка привела їх з далекої країни, — вона зникла.

На цьому слові глибоке хвилювання відбилося на обличчях трьох чужинців, ніби останні слова Посухи завдали їм сильних страждань.

— Те, що сталося далі, — знов заговорила оповідачка, — з людського погляду може здатися навіть відрадним. Коли мудреці побачили, що зірка зникла з зорезводу, вони збагнули, що згрішили проти Бога. І з ними сталося те, — з огидою сказала Посуха, — що трапляється із землею, коли раптом починаються ливні дощі. Мудреці здригнулися від жаху, як здригається земля від блискавки і грому, душі їхні злагідніли, а покора, що опанувала ними, пустила паростки, як земля дає життя молодій травичці, що починає рости і зеленіти.

Три дні і три ночі блукали мудреці по околицях, марно намагаючися знайти Немовля, якому мали вклонитися. Зірка їм не з'являлася, не освітлювала і не вказувала шляху, і вони посувалися в глиб долини, не зна-

ходячи шляху: смуток і каяття дедалі більше проникали в їхні серця. Третьої ночі, знесилені прагненням покутувати помилку, змучені свідомістю своєї помилки, не сміючи більше підвести погляд до неба, підійшли вони до цієї криниці. Тут Бог вибачив їхню помилку і гріх, і коли вони зазирали до криниці, то в глибині свічада прозорої води побачили відбиття чудової зірки, яка привела їх зі Сходу.

Негайно схопилися вони і поквапилися слідом за зіркою, що знову привела їх до печери у передмісті Віфлеєма, і там мудреці вклякли перед новонародженим Немовлям:

— Ти володітимеш найбільшими скарбами світу, — вигукнули вони, — ми приносимо Тобі дари нашої мудрості і знань. Ти будеш найбільшим і найславнішим Царем на землі, якого ще не було до Тебе і не буде до кінця світу!

Немовля торкнуло ручкою їхні похилені голови і, коли мудреці підвелися, виявилось, що Немовля наділило їх такими дарами, якими не могли б їх обдарувати найбагатші та наймогутніші володарі на землі: старий мудрець перетворився на квітучого юнака, лепруватий зцілювався від страшною хвороби, негр став білолицим, і разом вони — ставні та молоді — повернулись додому й невдовзі стали царями.

Посуха замовкла. Незнайомці взялися дякувати їй.

— Ти добре нам усе переповіла, — казали вони, — але, — додав один з них, — мене дивує те, що три мудреці нічого не зробили для криниці, яка зробила їм таку послугу. Невже вони могли забути таку добру справу?

— Хіба ця криниця не повинна бути вічною, — докинув інший, — аби нагадувати людям, що щастя, яке зникає в полоні пихи та самоомани, людина може повернути щирим каяттям і покорою?

— Невже ті, що відійшли у вічність, менше здатні на вдячність, ніж живі? — спитав третій. — Невже ті, хто насолоджується вічним блаженством у раю, можуть забути друзів, що залишилися на землі, і не допомогти їм у хвилину небезпеки?

Але тільки-но вимовив чужинець ці слова, як Посуха схопилася з криком жаху: вона впізнала в чужинцях трьох мудреців. Відчайдушно лементуючи, вона кинулася геть від криниці, як від зачумленого, щоб не бачити, як мандрівники гукнули своїх слуг, і ті почали знімати з верблюдів бордюги з водою, якими вони були нав'ючені; і незабаром бідна вмираюча криниця почала оживати й наповнюватися чудовою водою, яку вдячні мудреці привезли із собою з раю.

ДИТЯ З ВІФЛЕЄМА

Перед міською брамою у Віфлеємі стояв на варті римський воїн. Він був у шоломі і важкому панцирі, збоку висів короткий меч, а в руках воїн тримав довгий спис. Цілий день стояв він майже без руху, і можна було подумати, що це не жива людина, а залізна статуя. Міські мешканці ходили крізь браму туди й назад, жебраки сідали перепочити в затінку склепіння брами, продавці фруктів і вина опускали коші на землю біля самих ніг воїна, щоб пересапнути, а він стояв нерухомо, знехотя повертаючи голову, щоб подивитися їм услід.

«Тут немає нічогосінько цікавого, — здавалося, промовляв погляд вартового. — Про що мені турбуватися? Невже мене можуть обходити всі ці люди, злидарі, крамарі, погоничі? От якби я міг помилуватися на стрункі лави військ, що йдуть на ворога, тоді інша річ. О, як би я хотів подивитися на запеклу битву, на завзяту сутичку, на хвацьку атаку кінноти, яка стрімким натиском

долає загін піхоти! Як хотілося б мені брати участь у штурмі міста, разом з відважними сміливцями першим видертися на мури обложеної фортеці! Ніщо, окрім війни, не може принести мені радості й задоволення. Я сумую без імперських орлів моєї далекої батьківщини Рима, як хотілося б мені побачити ширяння одного з них в блакитній височині небес. Я тужу за войовничими сурмами, що кличуть до бою, мене повсякчас вабить гук зброї і яскраво-червоні потоки ворожої крові».

Відразу за брамою починалося широке поле, поросле білими ліліями. Римський воїн щодня стояв на варті біля цієї брами, щодня погляд його був спрямований на це поле, але йому і на думку не спадало помилуватися дивовижною красою і пишнотою білосніжних квітів, він навіть не помічав їх. Іноді бачив, як перехожі зупинялися і в захопленні нахилялися до квітів; римлянинові було прикро на це дивитися.

«Дурні люди! — думав він. — Відволікаються від своєї справи, затримуються на шляху, щоб помилуватися такими дурницями. Вони не розуміють, у чому справжня краса!»

Вартовий линує думкою до інших країв; він уже не бачив ні полів, ні горбів, укритих зеленню олів, перед очима зринали інші видовища. Спечною розжареною пустелею Лівії, по жовтому піску пересувалася довжелезна колона легіонерів. Ніде сховатися від пекучого проміння сонця, немає меж пішаній пустелі, ніде не видно джерела, немає кінця виснажливому шляху. Воїни знемагають від голоду і спраги, вони ледве посуваються вперед втомленою хиткою ходою. Один за одним, знесилені, вони знеможено опускаються на пісок, убиті немилосердним варом. Але, попри всі страждання, всі муки, воїни йдуть лише вперед, не припускаючи й гадки про те, аби малодушно відстати від своїх вождів.

«Це справді чудово! — думає вояк, відриваючись від своїх солодких мрій. — Ось які видовища мають звеселити хоробру людину!»

Під час своїх щоденних чергувань біля міської брами вояк міг би милуватися чарівними дітьми, які приходили бавитися в лузі. Але до дітей він ставився, як до квітів, і з обуренням дивувався, як перехожі з усмішкою зупинялися, щоб подивитися на дитячі забавки.

«Дивно, і як ото вони втішаються казна-чим, — думав, дивлячись на них, вояк. — І на що ж тут видивлятися?»

Якось, коли вояк, як завжди, стояв на варті за міською брамою, він побачив хлопчика років двох-трьох, який прийшов погратися в лузі. Це був бідний хлопчик, безперечно син незаможних батьків, бо одягнений він був в овечу шкурку і бавився сам. Вояк, сам того не помічаючи, уважно дивився на хлопчика. Воякові впало в очі, як легко хлопчак бігав по траві; він зовсім не м'яв траву, ніби линув над нею, не торкаючись її. Коли дитина почала бавитися, то ще більше подивувала вояка:

«Присягаюся мечем! — подумав вояк. — Цей хлопчик бавиться не так, як інші діти. Чим це він там розважається?»

Дитина гралася лише в кількох кроках від вояка, і той міг вільно спостерігати. Він побачив, як хлопчик простягнув руку, щоб упіймати бджолу, яка сиділа на краю квіткової пелюстки і була так обтяжена пергою, що не могла розпростати крильця й полетіти. З подивом вояк побачив, як бджола, аніскільки не прагнучи уникнути руки дитини і не думаючи його жалити, спокійно далася зловити, і хлопчик, міцно затиснувши бджілку в кулачку, побіг з нею до тріщини в мурі, де жив бджолиний рій, і там посадив полонянку на край вулика. Потім хлопчик знову побіг до квіток і так цілий день носив потомлених бджілок до їхнього житла.

«Яка нерозумна дитина! — думав вояк. — Я, їй-право, ще не зустрівач такої. Їй приємно допомагати бджолам, які спокійнісінько можуть обійтися без її допомоги, та ще й, дивися, ужалять її. Що за мужчина виросте з цього хлопчика?»

Маля щодня приходило на луг, і вояк не міг утриматися, щоб не спостерігати за ним і його забавками.

«Диво та й годі: за всі три роки, що я тут вартую, — думав вояк, — ніщо так не привертало моєї уваги, як це маля».

Але сумні думки зринали в голові вояка, коли він дивився на дитину. Мимоволі пригадувалося віщування одного юдейського пророка, що настане час, коли мир і тиша пануватимуть на землі, погамуються війни, і люди любитимуть один одного, як брати. Ці думки були обтяжливі і ненависні войовничому римлянинові; він потерпав, що такий час може дійсно настати на землі, — його всього судомило, і він міцніше стискав списа, ніби ладнаючись кинутися на ворогів.

І чим більше спостерігав вояк за іграми дивовижної дитини, тим частіше спливало йому на гадку, що час братерської любові й миру може невдовзі настати на землі. Він був далекий від думки, що заповіти братської любові вже принесені на землю, але навіть думка про можливість такого сумного, з його погляду, часу засмучувала його і обурювала.

Одного разу, коли хлопчик за звичаєм грався в полі, вкритому ліліями, раптом налетіла страшна хмара і вперішила сильна злива. Коли хлопчик побачив, як великі дошові краплі били й м'яли чарівні квіти, він на хвильку замислився, як допомогти своїм улюбленкам, а потім почав підбігати до найвищих стебел, на яких було більше квітів, і нахилив їх до землі так, що дошові краплі, вдаряючись об нижню частину чашечки квітки, не могли пошкодити їх. Хлопчик квапливо бігав від

однієї квітки до іншої, і незабаром усі стебельця, наче скошена трава, лежали один біля одного, підкоряючись волі дитини.

Римський вояк з посмішкою стежив за хлопчиком.

«Либонь, ці лілії не дуже будуть вдячні цьому наївному хлопчаківі, — подумав він. — Напевно, він не знає, що рослини з такими міцними стеблами, як лілії, не можна перегинати. Вони тепер усі, звичайно, зламані на згинах».

Проте, щойно дощ усух і сонце знову визирнуло з-за хмар, хлопчик побіг до лілій і взявся їх випрямляти. І собі на подив вояк побачив, як дитина без найменшого зусилля заходила піднімати стебло за стеблом і виявилось, що жодне з них не тільки не зламалося, але навіть нітрохи не пошкодилося. Так переходив хлопчик від квітки до квітки, і незабаром усе поле, як і раніше, виблискувало сліпучо прекрасними ошатними білими квітками.

Коли вояк побачив те, що відбувалося перед його очима, гнів оволодів його душею.

«Що це за дитина, — злостився римлянин. — Як могло спасти їй на думку рятувати нікому не потрібні квіти? Який буде з хлопчика вояк, якщо в ньому зараз така сильна жалість, що він не може бачити навіть загибель квітки? Що ж з ним буде на війні? Що він робитиме, якщо йому звелять підпалити будинок, в якому сховалися жінки й діти, або потопити в морі судно із загоном вояків?»

Знову пригадалося йому стародавнє пророцтво юдейського мудреця про панування миру й любові на землі, і у вояка з'явилася думка, що справді цей час може скоро настати, якщо могло з'явитися на світі таке дивовижне дитя, з такою ніжною і чуйною душею. Можливо, вже настає цей час, і назавжди замовкне гуркіт військових знарядь, ніколи більше не буде доблесних

кровопролитних воєн. Люди будуть такими, як ця дитина, вони боятимуться зашкодити одне одному, допомагатимуть одне одному. Ба, навіть більше, людина допомагатиме не лише людині, але навіть тваринам і рослинам, як цей хлопчик піклується про бджіл і лілії. Не буде більше славетних подвигів на землі, не буде великих перемог і переможців-героїв. Хороброму вояку ніде буде показати свою доблесть, докласти свою силу, насолодитися кривавим небезпечним боєм.

Ці думки настільки гнітили римського вояка, який тільки-но й мріяв про війну та героїчні подвиги, що безсилий гнів проти лагідної дитини закипав і душив його. Коли хлопчик пробігав повз, він навіть погрозив йому услід гострим списом.

Через декілька днів, прийшовши на луг, хлопчик ще більш здивував вояка.

Стояла несамоविта спека, і сонячне проміння так розжарило шолом і панцир вояка, що йому здавалося, ніби на ньому обладунок із полум'я. Перехожі гадали, що вояк має нестерпно страждати від такого вару. Очі набігли кров'ю і ледь не вилазили, губи пересохли, але вояк був загартований у спекотних африканських пустелях, і після їхнього палу цей день не здавався йому непереносно спекотним, і йому гадка не спливала полишити пост і ступити хоч кілька кроків убік, аби сховатися в тіні. Навпаки, йому було приємно усвідомлювати, що перехожі дивуються з його витривалості, бачать його відвагу.

Отож, коли вояк стояв під пекучим промінням на посту, ладний живцем спектися, хлопчик прийшов на луг і раптом, покинувши гру, підбіг до вояка. Він розумів, що вояк ставиться до нього неприязно, і зазвичай бавився віддалік, але наразі малюк наблизився до вояка, пильно й уважно подивився йому в очі і притьмом кинувся через дорогу. За хвилюк він знову з'явився на

дорозі, ступаючи поволі і обережно, ручки його були складені пригорщею, бо він ніс кілька крапель води.

— Тільки цього ще бракувало! — пробуркотів вояк. — Невже йому спало на думку принести мені води? У нього, мабуть, ні крихти розуму! Як міг він подумати, що римський легіонер може прийняти його допомогу? Яке йому задоволення бігати по воду для тих, хто абсолютно не потребує цього, і де милосердя його, цілковито недоречне й нікому не потрібне. Щодо мене, то я не тільки не відчуваю влячності до нього за бажання допомогти мені, але, навпаки, ненавиджу його і всім єством бажаю, щоб він і подібні йому назавжди шезли з землі.

Хлопчик стурбовано підходив до вояка. Він міцно стискав крихітні пальчики, щоб жодна крапля не про-

лилася між ними. Очі опущені додолу — він пильно дивився на свою ношу, ніби це якась коштовність, і не бачив, що вояк стежить за ним суворим, жорстоким поглядом, що брови його невдоволено зсунуті від сильного гніву. Нарешті хлопчик підійшов до римлянина впритул і простягнув йому воду.

Під час ходьби важкі, світлі кучерики дитини збилися і закрили чоло та очі, і хлопчик кілька разів труснув голівкою, щоб відкинути їх назад. Нарешті волосся перестало заважати йому, і він поглянув на вояка. Ясний привітний погляд дитини зустрівся з жорстоким і злим поглядом римлянина, але хлопчик не злякався цього погляду, не втік, а продовжував спокійно стояти перед ним з простягнутими руками, і промениста усмішка не сходила йому з лица.

Але вояк уперто не хотів приймати допомоги від хлопчика, якого він цієї миті широким ненавидів і вважав своїм ворогом. Він прагнув не дивитися вниз, щоб не бачити чарівного личка малятка, а виструнчився, наче не помічаючи хлопчика і не розуміючи, чого той хоче.

Але хлопчик, здавалося, не хотів вірити й розуміти, що вояк відкидає його допомогу. Він, як і раніше, усміхався ясно і привітно, піднявся навшпиньки і якомога вище простягнув ручки, аби рославому вояку було легше дотягтися до води.

Легіонеру була нестерпна думка, що дитина хоче надати йому допомогу, лютя опанувала ним, він ладен був схопитися за спис, щоб прогнати хлопчика.

Але під цю пору проміння сонця почало так шалено пекти голову легіонера, а повітря так розжарилося, що червоні кола попливли перед очима вояка, дихання заперло, йому здалося, що в голові розтоплюється мозок. Він злякався, що сонячний удар уб'є його на місці.

У нестямі від жаху смерті вояк кинув на землю спис, схопив обіруч малюка, підняв його і ковтнув воду, яку хлопчик приніс йому.

Йому перепало лише кілька крапель, але й цього досить. Язик і губи освіжилися, цілюща волога розлилася по тілу, гамуючи спрагу і повертаючи сили. Навіть шолом і панцир ураз перестали присмажувати тіло, а сонце ніби злагідніло і відвело своє проміння від вояка. Пересохлі губи знову стали м'якими і вологими, і червоні плями не колували більше перед очима.

Перш ніж вояк усе це помітив, він уже поставив малюка на землю, і той утік на луг, де знову почав бавитися.

Із подивом вояк приходив до тями і згадував, що з ним трапилося.

«Що це за дивовижну воду приніс мені хлопчик? — міркував він. — Це був якийсь чудовий напій. Я справді, маю йому подякувати».

Але він так не любив хлопчика, що притьмом відкинув ці думки.

«Так кожна дитина зробила б, — заспокоював він сам себе. — Малюк нічого не тямить і просто витіває, що йому заманеться. Для нього все — лише гра і забавки. Хіба лілії і бджоли вдячні йому? Він бавився з ними так само, як сьогодні йому заманулося збігати по воду для мене. Він і не уявляє, як прислужився мені».

І вояк ще лютіше зиркнув на хлопчика, який спокійно бавився неподалік.

Аж оце з'явився командир римських легіонерів, які стояли у Віфлеємі, й попрямував до вояка.

«Подумати лишень, на яку страшну небезпеку я наражався через цього хлопчиська! — злостиво подумав вояк. — Якби Вольтигій проходив тут трохи раніше, він побачив би мене з дитиною на руках!»

Командир підійшов до вояка і запитав його, чи можуть вони тут поговорити так, щоб ніхто їх не почув, бо Вольтигій має сказати йому важливу таємницю.

— Нам варто відійти лише кроків десять від брами, щоб не чули перехожі, тоді ти можеш говорити абсолютно спокійно, ніхто нас не почує, — відказав вояк.

— Ти знаєш, — почав Вольтигій, — що цар Ірод уже не раз прагнув схопити одне немовля, яке живе тут у Віфлеємі. Мудреці й пророки передбачили, що ця дитина заволодіє царством Ірода і заснує на землі царство миру й любові. Звичайно, Ірод хоче перешкодити цьому.

— Зрозуміло, і я широ співчуваю цьому, — відповів вояк. — Але хіба складно схопити його?

— Це було б вельми просто і легко, якби Ірод знав, про яке саме віфлеємське маля робилися прогнози.

— Шкода, що мудреці не можуть дати Іродові точних вказівок, — з прикрістю мовив легіонер, напружено думаючи, який знайти викрут.

— Ірод придумав хитрість, — продовжив Вольтигій, — за допомогою якої сподівається погубити майбутнього короля миру й любові. Він обіцяє добру винагороду кожному, хто допоможе йому здійснити цей задум.

— Я радо виконаю все, що ти накажеш, Вольтигію, і нагороди мені не треба, — відповів вояк.

— Дякую тобі, — вів далі командир легіонерів, — послухай-но, в чому полягає план Ірода. Він хоче в день народження молодшого сина влаштувати пишне свято, на яке запросять усіх хлопчиків — лише тих, яким не менше двох і не більше трьох років — з матерями. Під час свята...

Вольтигій зупинився і розреготався, побачивши вираз страшної огиди на обличчі вояка.

— Добрий друже! — продовжував він. — Чи не гадаєш ти, що Ірод запрошує нас няньками до цих дітла-

хів? Нагнися до мене, я скажу тобі на вухо, що має статися далі...

Довго шепотівся начальник легіонерів з вояком, нарешті, коли про все було домовлено, Вольтигій сказав:

— Ти, звичайно, розумієш сам, і мені нема потреби нагадувати, що ти не повинен нікому обмовитися ні словом про це, якщо хочеш щоб усе вдалося...

— Ти знаєш, Вольтигію, що на мене можна покластися, — твердо відповів вояк.

Командир пішов, а вояк лишився сам на посту, і погляд його мимоволі знову зупинився на малюкові, що, як і раніше, бавився з квітками і так легко й ніжно, наче метелик, торкався їх, що не заподіював їм ніякісінької шкоди.

Раптом вояк вибухнув недобрим сміхом.

— Стривай, недовго ти ще набридатимеш мені своїми іграми, недовго мені терпіти тебе, як прикру скалку в оці. І тебе запросять на свято на честь сина царя Ірода!

* * *

Вояк дочекався на посту вечора, коли треба було замикати міську браму на ніч, після чого темними провулками рушив у місто і, нарешті, вийшов на майдан, де височів чудовий палац Ірода.

Усередині величавої споруди був чималий двір, вимощений камінням, а довкола — безліч будівель, до яких прилягали одна над одною три широкі галереї. На вищій мало відбутися свято на честь сина Ірода, на яке запросили всіх віфлеємських хлопчиків віком двох-трьох років. Ця галерея за наказом Ірода була прикрашена до святкування і являла собою вкритий дашком куток у чудовому зеленому садку. По стелі вилися виноградні лози, з яких звисали соковиті стиглі кетяги, біля стін і колон стояли невеликі гранатові та апельсинові дерева,

всуціль обвішані соковитими дозрілими плодами. Підлогу вкривали рожеві пелюстки, ніби м'який пухнастий килим, виповнюючи повітря тонким ароматом; а вздовж балюстради, над столами і низькими лавами висіли гірлянди білосніжних, блискучих сріблястих лілій.

У цьому прекрасному квітковому шатрі повсюди дзюрчали в басейнах прозорі струмені водограїв, де плавали золоті й срібні рибки, виблискуючи та спалахуючи у воді яскравою лускою. На гілках дерев сиділи строкаті диво-птахи, привезені з далекої чужини, а в клітці сидів старий вчений говірливий крук.

До початку свята матері з дітьми почали наповнювати галерею. При вході до палацу хлопчиків убирали в довгі білі шати, облямовані пурпуром, а на темні кучеріки надягали вінки з яскравих запашних троянд. Жінки були в мальовничих червоних і синіх вбраннях; білі прозорі намітки падали на плечі з гостроверхих головних уборів, оздоблених золотими монетами і ланцюжками. Деякі несли синів на плечах, інші — вели за руку, треті, чиї хлопчики були слабші й тендітніші, несли їх на руках.

Жінки опускалися на підлогу галереї; негайно раби ставили перед ними низькі столяки з вишуканими стравами і рідкісними напоями, що подаються на королівських бенкетах. І щасливі матері почали пити і їсти, не втрачаючи при цьому гордовитої, поважної постави, що є найліпшою прикрасою віфлеємок.

Уздвож стін галереї, за гірляндами квітів і фруктовими деревами ховалися подвійні ряди вояків у повному бойовому обладунку. Вони байдуже стовбичили, наче їх не стосувалося те, що коїлося навкруги. Але жінки не могли втриматися, щоб час від часу не кинути боязкий погляд у бік вояків.

— Нащо вони тут? — стурбовано питали матері одну одну. — Невже Ірод думає, що ми не вміємо як слід по-

водитися? Невже він вважає, що присутність цих грубих людей необхідна, аби стежити за нами і тримати нас у належних рамцях?

Деякі жінки заспокоювали одна одну тим, що так і належить на палацовому святкуванні. Коли цар Ірод бенкетує з друзями, в палаці буває повно легіонерів. Вояки присутні для більшої врочистості, для більшої шани.

На початку святкування діти соромилися і боязко тислися до матерів, збентежені незвичною обставою. Але помалу цікавість і безпечність узяли гору над боязкістю, і діти із захопленням поринули в приготовані для них розваги.

Ірод справді по-царському призволяв маленьких гостей, приготував для них силу чудес! Тут же на галереї діти знаходили стільники зі свіжим запашним медом, і жодна сердита бджілка не заважала малятам ласувати. Деревя простягали обтяжені плодами гілки, і діти самі зривали та їли стиглі апельсини, гранати та інші фрукти. В одному кутку галереї діти знайшли чародія, який умить наповнив їхні кишені чудовими іграшками; в іншому кутку приборкувач показував двох тигрів, таких ручних і покірливих, що діти залізли їм на спину й каталися.

Але в цьому чарівному королівстві нічого так не привертало поглядів маляток, як довгі шерехи легіонерів у лискучих панцирах; вояки стояли, ніби це не живі люди, а залізні статуї. Діти з цікавістю розглядали зброю і суворі обличчя залізних людей, і весь час, бавлячись у різні ігри, хлопчики зиркали на вояків і говорили про них між собою. Малюки не насмілювалися наблизитися до вояків, але їм кортіло дізнатися, чи це люди й чи можуть вони рухатися і говорити, як усі.

Ігри й святкування ставали дедалі галасливіші й жвавіші, веселіше і дзвінкіше лунали дитячі голоси, а воя-

ки й далі стояли нерухомо, як неживі статуї. Діти не могли збагнути, що справжні люди можуть так довго стояти біля соковитих виногрон та інших ласощів і бо-дай руку не простягнути по такі ласощі!

Нарешті один малюк не втримав свою цікавість. Обережно, готовий негайно тікати, він почав підходити до одного легіонера. Той продовжував стояти нерухомо, і дитина підходила дедалі ближче; маля опинилося біля ніг залізної людини і простягло ручку, щоб торкнутися блискучий панцир.

Цієї ж миті, як зачаровані, всі залізні люди враз заворушилися, і почалося щось дике, жажливе. З надзвичайною люттю вояки накинулися на дітей і почали хапати їх. Одні, вимахуючи ніжними дитячими тілами над юрбою, з гнівом і злістю кидали їх через гірлянди й смолоскипи, через поруччя — і нещасні малята вдарялись об кам'яну підлогу двору й миттєво вмирили; інші встромлювали гострі мечі в серця малят або розбивали об мур їхні голови і вже мертвих кидали з галереї на кам'яному підлогу двору, оповитого нічною млою.

У першу мить запала мертва тиша. Мертві тіла малят мигтіли в повітрі, жінки занімили в безмовному нерозумінні. Але раптом нещасні матері збагнули весь жах того, що відбувалося на їхніх очах, і у відчаї, з божевільним криком кинулися до легіонерів.

На галереї залишалися діти, яких ще не встигли схопити вояки. Легіонери ганялися за нещасними малятами, що намагалися втекти, матері кидалися захищати їх, хапали голіруч гострі лискучі мечі, прагнучи відхилити смертельні удари від своїх синів. Ті нещасні, чії діти були вже мертві, в божевільному відчаї кидалися на жорстоких убивць і, прагнучи помститися за смерть безневинних малят, хапали й чіплялися пальцями за їхні горлянки, прагнули душили.

Під час цього суцільного страшного сум'яття і жаху, коли весь палац виповнився дитячим плачем і відчайдушними зойками та лементом непритяжних нещасних матерів, котрі бачили криваву смерть своїх крихіток, вояк, що звичайно стояв на варті за міською брамою, стояв тепер на варті на верхньому майданчику сходів, біля виходу на галерею. Він не брав участі в побитті немовлят, але якщо якійсь матері вдавалося вхопити свою дитину і нещасна, прагнучи втекти з палацу, наближалася до сходів, вояк простягав назустріч їй гострий меч; обличчя його і весь вигляд були такі суворі й нещадні, такі жажливі, що нажахані втікачки вважали за краще прямо кидатися зверху на кам'яну підлогу або повертатися назад, бо там було більше надії на порятунок, ніж тут можливості уникнути гострого меча нещадного вояка.

«Вольтигій мав рацію, поставивши саме мене на цей відповідальний пост, — говорив собі вояк. — Молодий, недосвідчений легіонер міг розгубитися, захопитися, покинути свій пост, втрутитися в загальну сутичку. Якби я рушив з місця, принаймні дюжина малюків уникла б смерті».

У той час, як вояк так міркував, він раптом помітив молоду жінку, яка, міцно притиснувши до грудей немовля, бігла прямцем до сходів. Жоден легіонер не перепиняв її, бо всі боролися з іншими матерями, і вона добігла до кінця галереї.

«Ось ще одна, якій неодмінно вдалося б врятувати дитину, якби я не стояв тут!»

Жінка так швидко наближалася до вояка, неначе не бігла, а линула в повітрі, — вояк навіть не встиг роздивитися ні її обличчя, ні маляти, яке вона сховала під одягом. Він тільки встиг простягти руку з мечем, щоб пробити матір і дитя: жінка конче має наштрикнутися на

нього, так швидко тікаючи; вояк чекав, що вона зразу впаде мертвою йому до ніг.

Але цієї миті вояк почув якесь дзижчання над головою і відчув гострий біль в оці. Біль був такий сильний, що вояк, не тямлячи себе, кинув меч на підлогу і схопився рукою за око. У руці опинилася маленька волохата бджілка, і він збагнув, що це саме вона ужалила його, її маленьке гостре жало було причиною його страждання. Легіонер блискавично нагнувся за мечем, сподіваючись, що ще не пізно наздогнати утікачку.

Але бджілка чудово виконала свою справу, і тієї миті, на яку вона засліпила легіонера, було достатньо для молодой матері, щоб збігти зі сходів і перебігти через двір. Коли вояк з лютою ненавистю кинувся навздогін, вона була вже далеко в темноті. Вона зникла, і ніхто не міг знайти її.

* * *

Наступного ранку вояк, як завжди, стояв на варті за міською брамою. Було ще зовсім рано — і важка брама шойно відкрилася. Але, здавалося, ніхто не чекав, щоб цього ранку розчинилася брама, жоден робітник не вийшов з міста у поле, як було щоранку: всі віфлеємці були охоплені жахом минулої кривавої ночі, ніхто не наважувався вийти.

— Присягаюся мечем! — вигукнув вояк, що стояв на варті. — Вольтигій зробив велику помилку. Було б незрівнянно краще, якби він велів замкнути міську браму і обшукати всі будинки. Тоді можна б було неодмінно знайти ту жінку, якій вдалося втекти зі свята і врятувати маля від смерті. Вольтигій розраховує, що родина хлопчика спробує втекти з Віфлеєма, шойно довідається, що брама відкрита, він сподівається, що я їх схоплю біля брами. Але я боюся, що це безглуздя. Бо дитину легко сховати й непомітно пронести!

Вояк собі уявляв, що родичі можуть заховати дитину в кошелі з овочами, які возять на ослах, або в бордюгу для вина, або серед пакунків, пов'ючених на верблюдів великого каравану.

Легіонер так собі міркував, аж помітив чоловіка і жінку, які квапливо йшли вулицею до брами. Вони, схоже, поспішали, бо боязливо озиралися докруг, ніби чекаючи на небезпеку. Чоловік тримав у руках патерицю і так міцно стискав її, наче ладен був щомиті захищатися і пробиватися, якщо хтось надумає стати на шляху.

Але вояк не стільки до чоловіка придивлявся, скільки до жінки. Він зразу ж зауважив, що вона така сама на зріст, як та молода мати, котрій учора пощастило втекти зі свята. Довгий плащ був насунутий на голову, ховаючи всю її постать; легіонер одразу подумав, що вона не дарма так запнулася попри спеку: дуже зручно в такий спосіб сховати під плащем дитину.

Що ближче підходили чоловік і жінка, то краще бачив легіонер, що вона дійсно несла на руках дитину, — обриси тіла вгадувалися під грубою матерією плаща.

«Нема жодного сумніву, що саме ця жінка втекла вчора з палацу, — вирішив римський вояк. — Я не міг розрізнити і запам'ятати її обличчя, але я пізнаю її поставу. Дивно, що вона знову йде повз мене з дитиною і навіть не потурбувалася спритніше заховати її; справді, я навіть не мріяв, що мені вдасться так зручно й легко викрити утікачів з малям!»

Чоловік і жінка були вже зовсім близько. Очевидно, їм не спадало на думку, що їх можуть затримати саме біля міської брами; вони здригнулися і злякано перезирнулися, коли римський вояк простяг спис і зупинив їх, перегородивши дорогу.

— Чому ти не даєш нам іти в поле? — запитав чоловік.

— Можете спокійно йти, куди вам треба, — відповів вояк, — але раніше я маю подивитися, що твоя супутниця ховає під плащем.

— Нащо тобі дивитися? — заперечив чоловік. — Вона несе хліб і вино, щоб ми могли весь день пропрацювати в полі.

— Може, ти кажеш правду, — сказав римлянин, — але чому ж вона не хоче показати мені те, що тримає під плащем?

— Не вона, а я цього не хочу, — відказав чоловік. — І я даю тобі добру пораду: пропусти нас.

Чоловік у гніві замахнувся патерицею, але жінка хутко взяла його за плече і сказала:

— Не сварися з ним. Я знаю, що треба зробити. Я покажу йому, що несу під плащем, і впевнена, що він пропустить нас, не заподіявши лиха.

І з відвертою, сповненою довіри усмішкою жінка підійшла до вояка і відхилила край плаща.

Тієї ж миті легіонер відсахнувся і закрив очі, засліплений яскравим сяйвом. Те, що жінка несла під

плащем, так блискало білизнаю, що попервах вояк не міг нічого розрізнити, поки трохи не призвичаївся до чудового сяйва.

— Я думав, ти несла дитину, — сказав він.

— Ти сам бачиш, що я несу, — спокійно відповіла жінка.

Нарешті римський легіонер зміг розрізнити, що світло і сяйво линули з оберемка сліпучо-білих, прекрасних лілій, таких, які росли в полі за міською брамою. Але вони були набагато яскравіші та більші, а білизна їх була так сліпуча, що очі ледве витримували їхнє сяйво.

Вояк засунув руку в оберемок. Він не міг позбутися думки, що жінка несла дитину, бо сам бачив контури під плащем ще здалеку, але пальці вояка намацали лише м'які, ніжні пелюстки квітів.

Безсила лють і гнів клекотіли в грудях вояка; він радо затримав би і чоловіка, і жінку, але з прикрістю бачив, що не було ніяких причин і підстав їх затримувати.

Жінка бачила вагання й досаду вояка і запитала:

— Тепер ти пропустиш нас?

Вояк мовчки опустив спис, яким він весь час перегороджував браму, і відійшов убік.

Жінка запнулася в плащ, з ніжною усмішкою зазирнула на те, що несла під ним, посміхнулася воякові й сказала:

— Я знала, що ти не зможеш заподіяти лиха моїй ноші, як тільки побачиш!

І незнайомці знову рушили в дорогу й почали швидко віддалятися, а вояк стояв на своєму місці і дивився доти, доки вони не зeszли з очей. І знову він чітко бачив під плащем жінки обриси не оберемка лілій, а дитини.

Вояк не міг вийти з дива і міркував над тим, що бачив, доки далекі крики з вулиці не привернули його увагу. До нього біг командир римських легіонерів Вольтигій з кількома вояками:

— Тримай! Тримай їх! — здалека кричали вони. — Замкни браму! Не пропускай їх!

Коли бігуни наблизилися до вояка, що стояв на варті біля брами, вони розповіли, що напали на слід врятованого під час вчорашнього святкування хлопчика. Вони розшукали будинок його родичів і хотіли там схопити їх усіх, але виявилось, що вже пізно: його рідні шойно покинули будинок і сховалися, ймовірно, рятуючись втечею. Сусіди бачили, як вони вийшли, їх неважко впізнати: чоловік — високий бадьорий стариган, з огрядною сивою бородою, в руці у нього велика патериця; жінка — струнка, рослава, в довгому темному плащі, під яким вона і несе дитину.

Коли Вольтигій все це переповідав воякові, у брамі з'явився бедуїн на прекрасному коні. В одну мить, не вимовляючи ні слова, легіонер кинувся до нього, скинув вершника на землю, і той не встиг навіть схаменутися, як вояк уже верхи мчав дорогою навздогін за втікачами.

* * *

Минуло два дні. Римський легіонер никав гірською пустелею вздовж південних кордонів Юдеї. Він досі переслідував утікачів, але марно, і не тямив себе від гніву й досади, що не видно кінця його утомливим пошукам.

«Можна подумати, що ці люди володіють здатністю ховатися під землею, — обурювався він. — Скільки разів за ці два дні я бачив їх, і мені здавалося, що я їх наздоганяю і мені варто лише простягти спис, щоб убити маля, — і раптом усе виявлялося якимсь дивним, незбагненним обманом зору або грою уяви! Мені починає здаватися, що я ніколи їх не знайду».

Він почувався безсилим, як той, хто бореться з могутньою силою і ніколи не зможе здолати її, бо сам визнає її перевагу.

«Може, це боги помагають цим людям і ховають їх від мене? — запитував себе легіонер. — Є щось надприродне, незбагненне в цій втечі! Даремно їх шукати! Краще повернутися назад, доки я не загинув у цій пустелі з голоду і спраги!»

Але страх суду та покарання лякав і утримував вояка. Він учинив подвійний злочин, бо двічі саме він пропустив жінку з дитиною, не зумів затримати її. Звичайно, ні Вольтигій, ні Ірод не пробачать йому такої провини й суворо та нещадно скарають.

«Цар Ірод знає, що один віфлеємський хлопчик уник смерті, а тому він не може бути спокійний за свою владу, — міркував вояк. — Мабуть, Ірод схоче зігнати гнів на мені, винуватцеві його теперішньої турботи, і звелить розіпнути мене на хресті, щоб насолодитися виглядом моїх страждань».

Стояв напрочуд жаркий полудень. Вояк нестерпно страждав, блукаючи під пекучим промінням сонця по розжареній пустелі, де не віяв вітерець і спекотне повітря завмерло до виднокола. І вершник, і кінь здорожилися, сили слабли щомиті й були близькі до повного виснаження. Ніде ні сховку, ні затінку.

Ще кілька годин тому вояк утратив сліди втікачів, і настрої у нього був украй похмурий і безвідрадний.

«Треба кидати переслідування, — казав собі вояк. — Здається, це безглуздо і не потрібно, бо ці люди однаково не уникнуть смерті. Хто може перейти пішки, без проводаря та запасів їжі й води цю страшну пустелю в несамовиту спеку? Вони, напевно, давно вже мертві».

Отак вояк міркував, аж запримітив неподалік від дороги печеру в скелі, куди вів склепінчастий вхід. Вояк одразу скерував коня до печери.

«Відпочину трохи під кам'яним прохолодним склепіннями печери, — вирішив легіонер. — Мені тоді легше буде продовжувати переслідування зі свіжими силами».

Вояк підїхав до входу в печеру і хотів уже увійти до неї, коли раптом зупинився в німому подиві: обабіч пишно квітнули дві прекрасні білі лілії. Обидві рослини були стрункі й міцні і навіть негнулися, хоча були обтяжені безліччю білосніжних квіток; ніжний медовий пах розливався навколо, і безліч бджіл дзижчала над запашними голівками лілій.

Це видовище було настільки незвичне, дивовижне для дикої, спаленої сонцем пустелі, що вояк вчинив зовсім невластиво для себе — зірвав велику білу запашну квітку і взяв її з собою в печеру.

У печері, глибокій і темній, панувала напівтемрява, але, придивившись, вояк побачив, що троє подорожніх уже розташувалися під склепінням скелі. Чоловік, жінка і дитина лежали на землі одне біля одного і міцно спали.

Ніколи серце легіонера не билосся так сильно і часто, як цієї миті. Перед ним були саме ті втікачі, яких він понад силу шукав! Їх оповив глибокий сон, — вони навіть не потурбувалися захистити себе й по черзі чатувати. Наразі вони були в його волі!

Вояк стрімко вихопив меч із піхов і нагнувся до маляти.

Вояк ретельно виважив удар — якраз у серце дитини, щоб відразу вбити хлопчика на смерть. Він ще зволікав, бо захотілося роздивитися обличчя своєї жертви.

Вояк нагнувся до сплячого маляти, і тут утіха його стала безмежна: він пізнав у ньому того хлопчика, який часто виходив за браму Віфлеєма і бавився з ліліями та бджолами.

«Атож, це саме він, — із зловтіхою говорив собі римлянин. — І дивно, як я сам раніше не здогадався, що саме ця дивна дитина мала бути ненависним для мене царем миру і любові! Недаремно я завжди його ненавидів!»

Вояк міцно стиснув меч. Йому спала нова думка:

«Якщо я принесу Іроду голову цієї дитини, — думав він, — цар має щедро вигородити мене. Можливо, він навіть зробить мене командиром легіонерів замість Вольтигія або начальником усієї особистої варті?»

Він дедалі нижче опускав меч, вістря вже майже торкалося тіла дитини:

— Цього разу ніхто не постане між мною і ним! — зловтішно подумав вояк. — Я доведу справу до кінця.

Але вояк досі тримав у руці лілію, яку зірвав біля входу в печеру, і тільки-но так подумав, як вилетіла маленька бджілка з чашки квітки і стала дзижчати кружма голови вояка.

І тут вояк пригадав цілком виразно, як допомагав хлопчик бджолам перелітати з квіток до вулика, і саме бджола допомогла хлопчику врятуватися з палацу Ірода, сховатися від кривавого бенкету.

Ці думки здивували римського легіонера; він зупинився і тихо прислухався до дзижчання бджоли. Вона покружляла і відлетіла, але тієї ж миті його вразив незвичайно сильний аромат лілії, яку він ще тримав у руці; ніколи йому не доводилося відчувати такий сильний, приємний і ніжний запах.

І негайно в живі очі пригадалося воякові, що саме ліліям допомагав хлопчик сховатися від зливи, і лілії укрили дитину, коли мати проносила його через міську браму; квіти допомогли хлопчику врятуватися.

Усе більше хвилювання і здивування опановувало вояка, нові й незвичайні думки виповнювали йому голову.

«Бджоли і лілії не забули його добрих справ, — міркував вояк, опустивши меч, і в нерішучості не знав, на яку стати. — Бджоли і лілії добром відплатили йому за допомогу...»

Вояка пік сором: адже і йому якось прийшла ця дитина на допомогу і, може, врятувала від загибелі.

«Невже римський легіонер може відплатити злом за добро? — картався вояк. — Невже він виявиться невдячніший за бджіл і квітки?»

Він недовго боровся з собою; з одного боку страх перед Іродом і зваба доброї винагороди штовхали його на вбивство, з іншого — він дедалі більше усвідомлював свій борг перед дитиною.

«Я не можу вбити його!» — нарешті вирішив вояк. Він поклав меч поряд з малюком, щоб утікачі, прокинувшись, знали, якої страшної небезпеки вони щасливо unikнули.

Вояк побачив, що дитина прокинулася і спокійно дивиться на нього світлими чарівними очима, які світилися, як зірочки.

У пориві захоплення римський легіонер опустився на коліна перед малям і сказав:

— Пане! Ти — найусевладніший Цар на землі; Ти — всесильний переможець. Ти — обранець неба! Ти можеш наступати на зміїв і скорпіонів, і вони слухатимуться Тебе! Ти — всемогутній Цар!

Він поцілував ноги Маляті й хутко вийшов з печери, а Хлопчик здивовано й дитинно дивився йому вслід.

ВТЕЧА ДО ЄГИПТУ

У далекій безплідній пустелі Сходу росла багато-багато років тому надзвичайно висока і надзвичайно стара пальма. Усі, хто йшов через пустелю, зупинялися і зі здивуванням милувалися нею, бо вона була набагато вища і могутніша за решту пальм і про неї казали, що вона напевно буде заввишки з єгипетські піраміди.

Якось, коли пальма стояла самотня і, за звичкою, озирала безмежну пустелю, вона раптом побачила вдалині щось таке, що примусило тріпотати її багату, пишну зелену корону. Там, далеко-далеко, край пустелі, з'явилося двоє людей. Вони ще були так далеко, що навіть верблюди здавалися завбільшки з мурашок, але це були люди, пальма не могла помилитися. Це були двоє чужинців у пустелі; пальма раніше їх не бачила, а вона добре знала і пам'ятала всіх постійних подорожніх, що проїздили час від часу через пустелю туди й назад. Це були чоловік і жінка; вони йшли самі, без провідника, без в'ючних тварин, навіть без наметів і міхів із запасами води.

«Ці двоє йдуть сюди, щоб померти», — міркувала пальма.

Вона швидко роззиралася навсібіч.

«Мене дивує, — казала вона сама собі, — як леви прогавили таку здобич! Я не бачу жодного з них. Куди поділися всі хижаки пустелі? Але вони ще, поза сумнівом, з'являться».

«Нещасних може спіткати сім видів смерті, — продовжувала пальма свої роздуми. — Їх можуть розтерзати леви або вжалити отруйні змії, вони можуть померти від спраги або загинути під сипкими пісками, на них можуть напасти розбійники, їх може убити гарячий промінь сонця, вони можуть, нарешті, померти від страху перед усіма цими жахами!»

І пальма прагнула не думати про сумну долю цих людей; її засмучувала неминучість їхньої загибелі.

Але марно шукала вона довкола щось, що могло б розважити її. У безкрайї пустелі, від обрїю до обрїю, пальма не помітила нічого незнайомого: все навколо вона бачила од віку. Ніщо не привертало її погляду і думок, і вона мимоволі знову взялася думати про подорожніх.

«Присягаюся засухою і сипким піском, моїми злими ворогами! — вигукнула пальма. — Жінка ще несе на руках дитину. Так, ці божевільні не побоялися взяти в найнебезпечніші мандри дитину!»

Пальма мала рацію; вона вірно розгледіла далекого зорим поглядом, який буває в старих, що жінка несла на руках дитину; маля спокійно спало, поклавши голівку їй на плече.

«Дитя навіть не одягнене як слід для далекої дороги, — продовжувала пальма свої міркування. — Ген, мати вкрила маля лише своїм плащем; мабуть, вона схопила його похапцем уночі з ліжка і не встигла до пуття одягнути. Тепер я розумію: ці люди — втікачі!»

«А проте, вони нерозсудливі: хіба що їм допоможуть янголи, бо краще було б їм зустрітися з найзапеклішим, відчайдушним ворогом, ніж здатися на ласку страшної жорстокої пустелі».

«Я уявляю собі, як усе відбулося, — далі гадала пальма. — Мабуть, чоловік працював, дитина спала, жінка пішла по воду. Ледве зробила вона кілька кроків, як почувла, що місто облягають вороги. Вона кинулася назад, схопила спляче маля, гукнула чоловікові слідувати за ними і побігла, не тямлячи себе. Їм удалося вирватися з міста, поки вороги ще не встигли оточити його, і ось нещасні біжать весь день, боячись відпочивати. Так воно і є, я в цьому впевнена. Але я переконана, що вони конче загинуть, якщо якась надприродна сила не врятує їх».

«Вони так налякані, що ще не годні усвідомлювати і відчувати всього жаху свого становища в пустелі. Але я бачу, що спрага вже починає змагати їх, очі їхні спалахують сухим блиском. Либонь, я знаю вираз обличчя спраглої людини!»

На саму думку про спрагу судома пробігла по всьому стовбуру і незліченних кінчиках її пишного листя; воно навіть зіщулилося, наче обпалене вогнем.

«Якби я була людиною, — думала пальма, — ніколи не наважилася б мандрувати пустелею. Тільки дуже смілива й відважна людина може наважитися йти через пустелю, — адже в неї нема надійного коріння, як у мене, що заглиблюється в надра землі, де сховані невичерпні джерела студеної води. Попри це, в пустелі небезпека чигає і на нас, міцні й сильні пальми...»

«Якби я могла дати пораду цим людям, я благала б їх повернутися додому. Жоден ворог не може бути до них такий суворий і нещадний, як пустеля. Може, вони гадають, ніби життя в пустелі зовсім безпечно. Але я добре знаю, що життя в пустелі постійно загрожує небезпеками і навіть смертю; не раз смерть загрозувала й мені. Пам'ятаю, як ще замолоду самум* укрив ніжний тоді мій стовбур гарячим піском. Якби я мала померти, то сталося б це саме тоді».

Пальма продовжувала вголос міркувати, як завжди роблять це самотні старі, яким ні з ким поділитися думками.

«Я чую якесь незвичайно мелодійне шелестіння, що пробігає моїм зеленим листям. Усі кінчики листя тремтять і тріпочуть. Я не розумію, що за дивне хвилювання опановує мене на вигляд цих подорожніх. Яка чарівна ця сумна жінка! Вона нагадує мені своїм виглядом найдивовижнішу, найчудовішу подію в моєму довгому житті».

І під шемріт дивної сумної мелодії листя пальма пригадала, як багато століть тому двоє знайомих людей відвідали цю оазу. Прекрасна цариця Савська вертала додому, а мудрий цар Соломон проводжав її частину шляху. На цьому місці вони мали попрощатися і повернутися кожний у свою країну.

— На згадку про цей час, — сказала цариця, — я опускаю в землю зерно фінікової пальми. Хай з нього виро-

---

* Самум — піщаний ураган у пустелі.

сте могутня прекрасна пальма, яка затьмарить собою всі інші, і хай вона живе і зеленіє доти, доки в Юдеї не з'явиться цар, сильніший і мудріший за царя Соломона!

І цариця поклала в землю фінікове зернятко, а її світлі сльози змочили його.

«Як дивно, що саме сьогодні мені згадалася історія мого походження, — думала пальма. — Невже ця жінка так само прекрасна, як цариця Савська, за віщим словом якої я народилася, виросла й живу досі?»

«Чому моє листя все дужче тріпоче? — з подивом питала себе пальма. — Воно дзвенить, як жалобний подзвін. Я могла б з упевненістю віщувати, що близька чиясь смерть. Приємно усвідомлювати, що така сумна ознака не може стосуватися мене, — я не можу померти!»

Пальма вирішила, що сумний подзвін листя віщує близьку смерть подорожніх, які наближалися до неї. Мабуть, подорожні тепер і самі усвідомлювали, що близька їхня смертна година. Це легко було зауважити за виразом жаху на їхніх обличчях, коли подорожні натикалися на кістяки верблюдів, якими були усіяні узбіччя дороги. Це помітно й за поглядами, якими вони проводжали політ хижих птахів. Інакше і не могло бути. Нещасні були приречені на загибель.

Вони ще здалеку помітили пальму і оазу і поспішали сюди, де сподівалися знайти воду. Але коли, нарешті, вони підійшли до оази, відчай відбився на їхніх обличчях: джерело було сухе. Жінка, вкрай знесилена, поклала дитину на землю і сіла край висохлого струмка; великі сльози текли по її чарівному обличчю. Чоловік приліг біля неї і, безсилий допомогти їй і дитині, з досадою бив обіруч по сухій, як порох, землі.

Пальма прислухалася до їхньої розмови і почула, що обоє вони готуються померти.

Пальма зрозуміла також з їхньої розмови, що цар Ірод звелів повбивати в Юдеї хлопчиків у віці від двох

до трьох років, почувши, що в країні має скоро з'явитися давно очікуваний великий цар.

«Моє листя дзвенить дедалі дужче і сумніше, — казала собі пальма. — Нещасні утікачі! Їхня смертна година має скоро настати!»

Пальма зрозуміла з розмови утікачів, що вони боялися пустелі. Чоловік казав, що слід було б залишитися в місті й боротися з воїнами, а не тікати. У кожному разі смерть там була б менш жорстокою і болісною, ніж у цій страшній пустелі.

— Господь не залишить нас, — сказала жінка.

— Ми самі серед хижих звірів і отруйних змій, — говорив чоловік, — у нас нема ні запасів їжі, ні води. Як може Господь допомогти нам?

У відчаї він рвав на собі одяг і волосся, впав долілиць і кидався, як людина, яка втратила останню надію і якою оволоділа смертельна туга.

Жінка сиділа спокійно, поклавши руки на коліна. Але погляд, яким вона озирала пустелю, краще за слова свідчив про той жах, який крижанив їй серце.

З кожною миттю пальма відчувала, як всю її сильніше і глибше охоплює тремтіння. Жінка, мабуть, теж почула шелестіння листя пальми: вона підвела голову і поглянула на зелене верховіття дерева. І відразу жінка підняла руки і почала дертися до вершини дерева:

— Фініки, фініки! — кричала вона.

Було стільки відчаю і туги в голосі жінки, що стара пальма, яка завжди так пишалася своїм зростом, пошкодувала, що вона не маленьке низьке дерево чи кущ, з яких жінка могла б легко дістати плоди. Пальма знала, що серед її густого листя повно свіжих соковитих плодів, але люди не могли дістатися до них.

Чоловік ще здалеку запримітив фініки, але зразу ж зрозумів, що дістати їх ніяк. Він навіть не підвів голову на крик жінки; він тільки сказав їй, щоб вона не тішила

себе нездійсненою мрією дістати їх, аби потім не журитися й не розчаровуватися ще більше.

Але дитина, яка тихо гралася біля них черепашками і травинками, почула слова матері.

Хлопчик підвів голову і став дивитися на повну плодів вершину дерева. Він напружено думав і міркував, як зробити, щоб мати могла дістати плоди; чоло його від напруженої думки порилося глибокими зморшками, як у дорослого. Нарешті усмішка осяяла йому обличчя. Він знайшов спосіб виконати бажання матері.

Хлопчик підійшов до дерева, погладив маленькою ручкою міцний стовбур дерева і сказав дзвінким дитячим голосом:

— Пальмо, нахилися! Пальмо, нахилися!

Що сталося? Що трапилося?

Пальма відчула, як кожний листочок її ще дужче затрепетав і задзвенів, ніби блискавка вдарила її. По всьому дереву, по стовбуру, від того місця, якого торкнувся хлопчик, розливалася якась чудова сила; пальма відчула, що ця дитина має владу над нею і вона не може не виконати її волю.

Горда зелена корона красуні-пальми покійно схилилася перед дитиною, як люди схиляються перед володарями і королями. Потужним рухом нахилилася пальма до самої землі, аж зелень її розкішної корони лягла на гарячий пісок.

Дитина не тільки не злякалася, але й не здивувалася; з веселими криками хлопчик підбіг до дерева і взявся рвати стиглі фініки, відшуковуючи їх серед пишного листя пальми. Коли дитина нарвала достатню кількість фініків для всіх, а горде верховіття пальми й далі покійно лежало в піску, хлопчик знову підійшов до стовбура дерева, погладив його і сказав ласкаво:

— Тепер, пальмо, встань! Пальмо, встань!

І старе міцне дерево негайно випросталося і високо підняло зелене верховіття; листя дерева тріпотіло, як і раніше, і в цьому трепеті чулася ніжна мелодія, як пісня солодкозвучної арфи.

«Тепер я знаю, кому співає моє листя передсмертну пісню, — сказала собі пальма, — не цим подорожнім».

У цей час жінка і чоловік розчулено і вдячно складали хвалу й молилися Богові.

— Ти побачив нашу скорботу і страх і позбавив нас від них! — говорили вони. — Ти всесильний, якщо згинаєш, як соломинку, могутній стовбур вікової пальми! Які вороги можуть лякати нас, якщо Твоя сила нас боронить?

* * *

Через кілька днів великий караван проходив пустелею, і люди помітили, що зелене верховіття вікової красуні, пальми почало в'янути.

— Як може в'янути листя на цій пальмі, — сказав один подорожній. — Ця пальма, за переказом, має жити доти, доки не побачить царя, сильнішого й мудрішого за царя Соломона.

— Хтозна, може, вона його й побачила, — відповів інший.

У НАЗАРЕТІ

Якось, коли Ісусові було лише п'ять років, Він сидів на ганку свого будинку в Назареті і ліпив пташок-зокуль з м'якої глини, яку дав Йому сусід-гончар.

Хлопчик веселився і радів, як, здається, ще ніколи раніше. Всі діти в околі не раз казали Ісусові, що гончар — сувора і зла людина, що ні ласкавими поглядами, ні лестощами не можна розм'якшити серце діда, — і

хлопчик не наважувався попросити у нього шмат глини. Але сьогодні — хлопчик і сам не знає, як це трапилось. Він прийшов до будинку гончаря, і в той час, коли Ісус стояв на порозі будинку гончаря і навіть не встиг ще мовити жодного слова, а тільки дивився, як працює гончар, і дуже хотів одержати хоч шматочок глини, — дід раптом мовчки підвівся, вийшов з лавки і дав хлопчикові стільки глини, що з неї можна б було виліпити цілий збан для вина.

На сходинках сусіднього будинку сидів Юда. Це була надзвичайно потворна дитина з рудим жорстким волоссям; обличчя його вічно було в синцях і подряпинах, а одяг подраний від щоденних бійок, в яких він постійно брав участь зі всіма вуличними хлопчиськами. Але зараз Юда сидів тихо і порався, як і Ісус, — ліпив з глини.

Проте глину він не сам роздобув: Юда не посмів би й на очі з'явитися гончареві, який підозрював, що злий хлопчик нишком бавився тим, що жбурляв каміння в крихкий посуд, який виробляв гончар, і розбивав його на череп'я. Гончар давно тримав серце на Юду і радо відрепіжив би його патерицею при нагоді. Глиною поділився з Юдою Ісус.

У міру того, як обидва хлопчики виробляли своїх глиняних зозуль, вони розставляли птахів на землі колом перед собою. Глиняні пташки виглядали так самісінько, як виглядали у всі часи і виглядають тепер, коли їх виготовляють маленькі митці. У кожної пташки була одна товста, у вигляді тумбочки, нога, на якій вона стояла, коротенький хвостик, жодної шиї і ледве помітні крильця.

Але, як це часто буває, незабаром виявилася велика відмінність у роботі обох хлопчиків. Пташки Юди виходили здебільшого криві, через що не могли встояти й увесь час падали; як не старався Юда, прагнучи своїми невмілими, непластичними пальцями надати птахам правильної форми, йому це ніяк не вдавалося, і пташки

виходили одна потворніша за іншу. Юда крадькома позиравав у бік Ісуса, щоб уловити, як Він робить так, що Його пташки виходять рівенькі, гладенькі, як листя на дубах гори Табор.

Що більше виготовляв Ісус пташок, то ставав веселіший: кожна нова зозулька осявала радістю Його привітне обличчя. Хлопчик вважав своїх пташок прекрасними і з гордістю та любов'ю оглядав їх.

Ці пташки бавитимуться разом з Ним, замінять Йому маленьких братів і сестер; вони спатимуть з Ним у Його ліжечку, розмовлятимуть з Ним, співатимуть Йому свої пісні, коли Ісус лишатиметься на самоті. Ніколи ще хлопчик не відчував себе таким багатим, ніколи більше Він не нудьгуватиме наодинці, коли Мати піде на роботу.

Повз маленького митця проходив рославий водонос, гібючи під важкою ношею, а за ним слідом проїхав верхи зеленяр*; він кумедно стирчав на спині свого осла серед величезних порожніх кошелів. Водонос зупинився, щоб пересапнути; він поклав руку на біляву голівку Ісуса і почав розпитувати про Його пташок. Хлопчик з радістю оповідав йому, що у кожної пташки буде своє ім'я і всі вони співатимуть. Усі ці пташки прилітали до Нього з далекої чужини, і кожна переповідала Ісусові про те, що бачила і чула, такі дивовижні речі! Так мовив Ісус про те, що розповідали Йому пташки, що і водонос, і зеленяр забули про справи і довго стояли й слухали Його.

Коли водонос завдав на спину міх із водою, а зеленяр був готовий рушити в дорогу, Ісус крикнув їм:

— Подивіться-но, яких гарних пташок поробив Юда!

Зеленяр притримав осла і ласкаво поцікавився в Юди, чи є і в його пташок імена та чи вміють вони спі-

---

* Зеленяр — продавець зелені, овочів.

вати. Але Юда нічого не відповів, уперто мовчав, не підводячи очей від роботи; зеленяреві це не сподобалось — він копнув ногою одну з його зозульок і поїхав далі.

Минув день, і сонце опустилося на схилку настільки низько, що проміння проникало крізь вузьку міську браму в кінці вулиці, оздоблену гордим римським орлом. Сонячне проміння на схилку стало зовсім червоним і зафарблювало в пурпур все на вузькій вуличці Назарета. Воно однаково фарбувало і посуд гончаря, і дошки теслі, і білу хустку на голові Марії.

Але найчудовніше виблискувало кривавим блиском проміння призахідного сонця у двох калюжках між камінням бруківки після недавнього дощу.

Ісус швидко занурив руку в найближчу калюжку: Йому раптом спало на думку пофарбувати своїх сірих пташок сонячним пурпуровим променем, який так чудово все довкруг пожвавлював.

І сонячний промінь був щасливий, що хлопчик помітив його, і охоче дав зловити себе маленьким ручкам Ісуса; а коли хлопчик заходився фарбувати ним, як звичайною фарбою, своїх пташок, промінь спокійно і слухняно вкрив усе тіло пташки, від голови до хвостика, і глиняна сіра пташка раптом зблисла ясно-червоним рум'янцем, як діамантове сяйво.

Юда весь час зиркав на Ісуса, аби стежити, як посувається Його робота і чи Його пташки кращі; він скрикнув від здивування, коли побачив, як Ісус фарбує своїх пташок сонячним променем з калюжки. І Юда занурив руку в іншу калюжку, щоб теж зловити сонячний промінь.

Але промінь не дався йому. Він прослизнув крізь пальці Юди, і, як той не прагнув стискати пальці, аби втримати його, промінь однаково вислизав; хлопчику не вдалося здобути ні краплі фарби, щоб розмалювати своїх бідних пташок.

— Стривай, Юдо, — сказав Ісус, — Я зараз пофарбую твоїх пташок.

— Ні, — зі злістю відповів Юда, — Ти не смієш їх чіпати. Вони хороші такі, які є.

Він схопився, нахмуривши чоло і міцно стиснувши губи. У безсилій люті Юда одну за одною перетоптав усіх своїх пташок, перетворивши їх на безформні жалюгідні грудочки глини.

Коли Юда донищив своїх птахів, він підійшов до Ісуса. Хлопчик сидів, милуючись своїми глиняними пташками, що виблискували тепер, як коштовності. Юда подивився на чарівних пташок, мовчки підняв ногу і розчавив одну з них.

Побачивши маленьку сіру грудочку, замість яскравої пташки, Юда несамовито зрадив і зайшовся гучним реготом. Він заніс ногу, щоб роздаввити наступну пташку.

— Юдо! — вигукнув Ісус. — Що ти робиш? Хіба ти не знаєш, що вони живі й можуть співати?

Але Юда й далі реготав та розчавив ногою ще одну пташку.

Ісус безпорадно озирнувся, Юда був рославий, і Ісусові не до снаги його втримати. Хлопчик почав поглядом шукати свою Матір. Вона була недалеко, але однаково не встигла б прийти й завадити Юді розчавити всіх птахів. Сльози набігли Ісусові на вічі.

Юда розчавив уже чотирьох Його пташок — залишилося тільки три.

Горопашний Ісус дивився на своїх пташок: чому вони так безпорадно стоять і покірно дають топтати себе, хіба вони не бачать небезпеки?

Хлопчик узявся плескати в долоні й гукати, ніби бажаючи збудити птахів:

— Летіть-но, летіть!

І всі три пташки негайно розпростали крильця і боязко спурхнули: за мить вони вже сиділи на краю даху, де були в безпеці.

Коли Юда побачив, що глиняні птахи за словом Ісуса розпростали крильця й полетіли, він почав голосно плакати і рвати на собі волосся та одяг: він бачив, що так роблять дорослі, коли у них велике горе або страх, і кинувся до ніг Ісуса.

Він лежав, як собака, в куряві, стогнав і обіймав ноги Ісуса та благав розчавити його ногою так, як він, Юда, розчавив пташок.

Юда любив Ісуса і обожнював Його, вклонявся Йому і водночас ненавидів.

Марія не переставала здалека стежити за грою дітей. Наразі підійшла до них, підняла Юду, посадила собі на коліна й почала пестити.

— Бідне дитя! — приказувала Вона. — Ти не знаєш, що ти зважився на те, що не до снаги нікому на землі. Ніколи більше й не думай змагатися з Ним, якщо не хочеш стати найнещаснішим з людей. Хто може зрівнятися з Тим, Хто розфарбовує, як фарбою, сонячним променем і Хто може в мертву глину вдихнути життя?

У ХРАМІ

Якось бідні чоловік і жінка, а з ними хлопець, ходили великим єрусалимським храмом і оглядали його. Хлопець був чарівний. Волосся м'якими кучериками спадало на плечі, а очі сяяли, як зірки.

Хлопець уперше був у цьому стародавньому храмі; раніше він був замалий і не міг би оцінити всієї краси та величі храму. Тепер же мати і її супутник водили його храмом та показували всі визначні пам'ятки. Там були довгі ряди колон, позолочені вівтарі; сиділи мудрі діди, оточені учнями; там був першосвященик, на грудях якого виблискували знаки його влади з коштовного каміння; там же була чудова завіса з Вавилона, уся гаптована золотими трояндами; там була величезна мідна брама, — настільки важка, що тридцятьоро чоловіків на силу могли її рухати на петлях назад і вперед.

Але хлопець, якому ледве минуло дванадцять років, не надавав усьому цьому особливої ваги. Мати пояснювала йому, що все це рідкісні речі і навряд чи він колись побачить що-небудь дивовижніше у світі. В бідному Назареті, де вони звичайно живуть, немає нічого, крім сірих суточок — вузьких вуличок та заулків.

Але слова матері мало впливали. Хлопець був не-уважний і мовчазний; він залюбки зараз же втік би з великого храму і радше погрався б на злиденних вуличках рідного Назарета.

Але що байдужішим ставав хлопець до всього побаченого, тим радіснішою ставали його мати та її супутник. Вони презиралися один з одним над голівкою хлопця, і обличчя їм осявала радість.

Нарешті хлопець так стомився, що мати із співчуттям поглянула на нього і сказала:

— Ми вже находилися з тобою, сину. Ходімо, треба тобі трохи відпочити.

Вона сіла на підлогу за однією з колон, прихистила хлопця біля себе, а голову його поклала собі на коліна. Хлопець ліг і відразу заснув.

Коли жінка переконалася, що хлопець міцно спить, сказала чоловікові:

— Я нічого так не побоювалася, як тієї миті, коли він увійде до єрусалимського храму. Я боялася, що коли він потрапить до цього дому Господнього, то схоче назавжди залишитися в ньому.

— Я теж побоювався цього, — сказав чоловік. — При його народженні було багато чудових ознак, які вказували, що він буде могутнім царем. Але що могла б йому принести царська влада, окрім турбот і небезпек? Я завжди говорив, що для нього буде найкраще, якщо він, як і я, буде лишень теслею в Назареті.

— Після п'яти років, — сказала мати задумливо, — з ним нічого чудесного не траплялося. Він навряд чи сам пам'ятає, що з ним траплялося, коли він був зовсім маленький. Зараз він нічим не відрізняється від інших дітей. Хай повершиться воля Господня, але я вже сподіваюсь, що милосердний Господь обере іншого для тієї великої долі, а мені залишить мого сина!

— Я впевнений, — вів далі чоловік, — що якщо він нічого не знатиме про ознаки і чуда, якими супроводжувалися перші роки його життя, то все буде добре.

— Я ніколи не розмовляю і не згадую з ним ні про які чуда, — казала мати. — Але постійно боюся, що він випадково довідається, хто він. Тому я так боялася вести його до цього храму.

— Ти можеш радіти, — відповів її супутник. — Небезпека минула, і ми скоро знову відведемо його до рідного Назарета.

— Я боялася мудреців і пророків, які сидять тут у храмі, — продовжувала жінка. — Я боялася, що ледве вони його побачать, відразу вклоняться дитині й вітатимуть хлопця, як Юдейського царя. Дивно, що вони не звернули уваги на його рідкісну красу. Адже такого гарного підлітка їм ще не випадало бачити!

Вона з любов'ю і гордістю поглянула на свого сплячого сина і продовжувала:

— Я не розумію, що відбувається. Думала, коли він зайде до храму і побачить мудреців, що вчать своїх учнів, суддів, що судять людей, священників, що складають офіри Всевишньому, в ньому прокинеться великий дух, і він скаже: «Тут, серед мудреців, суддів і священнослужителів, мій дім, тут я маю жити!»

— Яка йому радість жити тут, серед вузьких проходів між колон, без свіжого повітря, — заперечив чоловік. — Йому набагато приємніше бродити горбами і горами довкола Назарета.

Мати легко зітхнула.

— Він щасливий там, у нас, — сказала вона, — йому до душі супроводжувати отари на пасовища далі за містом, він милується сільською працею сусідів! Не думаю, що ми погано вчиняємо, прагнучи залишити його в себе.

— Ми позбавляємо його цим найбільшої скорботи, — докинув чоловік.

Вони й далі так балакали, поки хлопець не прокинувся.

— Ну ось, — сказала мати, — ти й відпочив. Вставай мершій, бо сутеніє й треба поспішати до шатра.

Вони знаходилися в найвіддаленішому кінці храму і, щоб дістатися до виходу, їм треба було пройти через всю будівлю.

І ось вони вже під старовинним склепінням, спорудженим над тим місцем, де вперше був побудований храм, і там, притулена до стіни, стояла величезна мідна труба, завбільшки з сусідні колони. Вона стояла побита, іржава, всередині і зовні вкрита товстим шаром пилу і затягнена павутинням; подекуди на ній ще можна було розрізнити старовинні написи. Напевно, понад тисячу років ніхто не намагався видобути з неї хоч один звук.

Ледве побачив хлопець цю величезну трубу, він здивовано зупинився перед нею і спитав:

— Що це?

— Це велика давня труба, яка зветься голосом Володаря світу, — відповіла мати. — Пророк Мойсей сурмив у неї і збирав синів ізраїльських, коли вони розбрелися й загубилися в пуші. Після нього ніхто не міг видобути ні звуку з цієї труби. Але якби знайшовся хтось, хто зміг би це зробити, він зібрав би під своєю владою всі народи землі.

Вона усміхнулася, переповідаючи синові те, що чула від інших і що вважала казкою, але хлопець уважно оглядав трубу, що здивувала його, і стояв перед нею доти, доки його не гукнули, щоб іти далі. Зі всього, що сьогодні бачив хлопець у храмі, йому сподобалася і вельми його зацікавила тільки ця труба. Він радо побув би ще біля труби, аби гарненько її роздивитися, але треба було йти.

Вони пройшли трохи далі й опинилися у великому внутрішньому дворі храму. Тут, посеред двору, справдав-

на в самому ґрунті утворилася широка тріщина. Король Соломон, споруджуючи храм, не схотів її засипати, зрівняти з землею. Він не перекинув через неї моста, не збудував поруччя, щоб обгородити прірву. Через зяючу безодню король звелів покласти гострого довгого сталевого меча лезом угору. Меч досі висів над безоднею, хоча й зіржавів за цей час і вже погано тримався кінцями за краї тріщини: він весь двигтів і хитався, навіть коли люди просто проходили двором храму.

Мати вела хлопця довкруг, щоб обійти прірву, але він зауважив меч і запитав:

— Що це за меч?

— Цей меч поклав тут цар Соломон, — відповіла мати. — Ми називаємо його Райським мостом. Якби ти перейшов цю прірву тремтячим гострим лезом, то міг би бути упевнений, що неодмінно потрапиш до раю.

І вона знову усміхалася, переповідаючи цю чудову, на її думку, казку, але хлопець зупинився і взявся розглядати хисткий меч, аж доки мати знову не гукнула його.

Він послухався її, але зітхнув, що не бачив ці дві чудові речі раніше, а стільки часу вони згаяли на огляд нудних і нецікавих речей, і тим часом можна б удосталь надивитися і на трубу, і на лезо. Нарешті дійшли вони, більше ніде не зупиняючись, до великого вхідного портика, що складався з кількох рядів різних колон — по п'ять у ряд. З одного краю стояли дві колони з чорного мармуру на одному п'єдесталі так близько одна до одної, що між ними ледве соломинка просовувалася. Вони були високі і величні, з оздобними капітелями, навкруг яких — голови чудових тварин. Але ні клаптя мармурової поверхні цих прекрасних колон — скільки могла дістати людина — не лишилося цілого: вони більше за все у храмі подряпані й побиті. Навіть кам'яна підлога навкруг вичовгана і вибита від безлічі ніг, що ходили тут.

Хлопець знову зупинив матір і спитав:

— Що це за колони?

— Це ті дві колони, які Аврам привіз до Палестини з далекої Халдеї і назвав їх Брамою праведності. Той, хто зможе пройти між ними, праведний перед Господом і не вчинив гріха.

Хлопець зупинився, уражений, і широко розплющеними очима дивився на колони.

— Адже Ти не надумав би спробувати пройти через цю браму? — з усмішкою спитала його матір. — Подивися, як вичовгана підлога навкруги, — це сліди людей, які важилися пройти крізь Браму праведності, щоб довести свою невинність. Але, повір, нікому ще не вдавалося пройти крізь цю шпару. Але нам час поспішати! Я чую дзвінкий стогін великої мідної брами, яку тридцять служителів починають зачиняти на ніч.

Цілу ніч хлопець лежав без сну в тісному наметі; перед очима його стояла Брама праведності, Райський міст і гучна Труба Володаря світу. Він ніколи ще не бачив і не чув нічого подібного, і ці дива не пускалися думки.

Він і вранці не забув про них і не міг думати ні про що інше. Цього ж ранку їм належало повертатися додому, до Назарета. Мати хлопця і її супутник мали багато чого зробити. Належало розібрати намет, пов'ючити верблюда і ще багато чого залагодити, перш ніж рушити додому. Вертати до рідного Назарета треба було з родичами й сусідами, разом з якими подорожували до Єрусалима. Де багато людей лаштується в дорогу, там завжди збираються поволі й незграбно.

Хлопець нічим не міг знагодитися у цьому виряджанні; він спокійно сидів осторонь і все думав про ті три чудові речі в храмі.

Раптом його осяяла думка, що він до відходу встигне побувати в храмі і ще раз поглянути на них, поки

тривають збори в дорогу; він устигне вчасно повернутися.

Хлопець побіг, нікому не сказавши ні слова, бо не думав, що хтось помітить його відсутність, адже він замить повернеться.

Невдовзі він був уже в храмі, біля портика, де були ті дві колони.

Хлопець побачив їх ще здалеку — і серце тьохнуло, і очі засвітилися. Він умостився поряд на підлогу і взявся розглядати згори й донизу. Міркував про те, що тільки безгрішний і праведний перед Господом може пройти поміж ними і що нічого чудовнішого він досі не бачив.

Він думав про те, як приємно було б просковзнути між ними, але вони стояли так близько одна біля одної, що про це годі й мріяти, не варто й пробувати. Так минула година, але хлопець того не помітив: йому здавалося, ніби він лише кілька митей дивиться на чудові колони.

Під ту пору в портику між колонами, де сидів хлопець, зібралися вищі судді, щоб розглядати позови й скарги, що надходили від народу. У портику стояв тиск людей: одні скаржилися на те, що сусіди довільно пересунули межі володінь і захопили їхні землі, інші — що в них викрали їхні отари, треті — просили стягти борг з боржників, які відмовлялися платити.

Серед інших прийшов багач у довгому пурпуровому одязі, який волочився за ним. Він позивав до суду бідну вдову, яка була винна йому чималу суму грошей. Бідна жінка плакала і запевняла, що багач несправедливо позиває її, бо вона вже заплатила йому належне, хоча й не може цього довести; бідність не дозволяє їй платити вдруге. Якщо ж судді засудять її до повторної сплати, їй доведеться віддати в рабство багатієві своїх дочок.

Найстарший суддя, який сидів вище за інших, звернувся до багатія і спитав його:

— Чим можеш ти довести, що ця жінка дійсно винна тобі?

— Пане, — відповів багач, — я багатий. Невже я домагався б сплати такої нікчемної для мене суми, якби ця жінка дійсно не була винна мені? Присягаюся тобі, що слова мої така ж правда, як те, що ніхто не зможе пройти крізь Брату праведності.

Коли судді почули таку клятву багача, вони повірили йому і засудили бідну вдову до сплати боргу, тобто щоб вона віддала в рабство багатієві своїх дочок.

Хлопець сидів зовсім близько і чув кожне слово. Він подумав: «Як було б добре, якби хтось зміг пройти через Брату праведності! Ця людина напевно бреше. Мені шкода бідну вдову, вона повинна тепер віддати в рабство своїх дочок!»

Він скочив на підвалини, на яких стояли обидві колони, і зазирнув у щілину між ними.

«От якби була хоч якась можливість!» — подумав він.

Він широко переймався горем бідної вдови. Про те, що тільки праведний перед Господом і безгрішний може пройти між колонами, він не думав. Хотів лише для того пройти крізь Брату праведності, щоб допомогти бідній жінці.

Він втулив плече в заглиблення між колонами, наче хотів їх трохи розсунути, аби прокласти собі дорогу.

І тієї миті всі, хто був у храмі, озирнулися на Брату праведності. Під склепінням загуло, і з гуркотом обидві старі колони відсунулися одна від одної, одна — праворуч, інша — ліворуч, і розступилися настільки, що утворили широкий прохід, через який легко прослизнуло худеньке тіло хлопця, і Брату праведності знову зачинилася за ним.

Усі присутні не могли вийти з дива і дуже збентежилися. Попервах ніхто не здобувся на слово. Люди зацікавилися перед хлопчиком, який повершив це чудо. Першим схаменувся старший суддя. Він звелів негайно повернути багаття і ухвалив усе його майно віддати бідній удові, бо він наважився кривосвідчити в Домі Господньому.

Відтак старший суддя хотів звернутися до хлопця і розпитати його, хто він і як міг учинити це чудо, але, коли люди озирнулися довкруги, хлопець уже зник. Щойно колони розступилися і пропустили його, хлопець ніби відразу прокинувся від сну і згадав про матір.

«Я повинен поспішати до неї, поки вона не помітила моєї відсутності», — подумав він, але водночас йому нестримно закортіло ще хоч на мить побачити Райський міст. Він не знав, скільки часу минуло, відколи він перебував у храмі: йому здавалося, що лише кілька хвилин, і він вирішив, що встигне поглянути на Райський міст.

Легкими кроками, непомітно пробрався хлопець крізь натовп і підійшов до Райського мосту зовсім в іншому місці величезного храму.

Коли він побачив гостре лезо і пригадав, що той, хто пройде по ньому через прірву, безсумнівно потрапить в рай, — хлопцеві подумалося, що більшого дива він у житті не бачив. Він сів долі навпроти меча й почав на нього уважно дивитися.

Він міркував про те, як гарно було б потрапити в рай і як радо він перейшов би через цю страшну прірву по гострому лезу. Але він ясно бачив, що не варта справа заходу, бо по хисткому мечу перейти неможливо.

Так просидів він близько двох годин, не помічаючи часу і линучи думкою до світлого раю.

Якраз на тому дворі, де був Райський міст, стояв вівтар для офір. Священнослужителі в білих шатах хо-

дили дэвкруж і приймали від людей тварин для офіри, яких тут же спалювали на жертovníку. У дворі була ти-снява: одні доправили тварин для офірування, інші прийшли до богослужби.

Прийшов бідний дід і приніс мале, хуре ягня, яке ще й собаки покусали і на ньому виднілася велика рана.

Дід підійшов до священнослужителів і попросив їх офірувати ягня, але ті відмовили. Вони сказали, що та-ку нікчемну, жалюгідну жертву гріх приносити Богу, вона не може бути бажана Господові.

Марно старий благав їх дозволити йому принести цю жертву, запевняв, що не має іншого ягняти, аби віддати Богу.

— Згляньтєся на мене, — благав нещасний дід, — я бідний і не маю кращої жертви. Господь побачить, що я від широкого серця даю Йому останнє своє добро. Син мій хворий, і я хочу благати Творця повернути йому си-лу й здоров'я!

— Не сумнівайся, ми глибоко тобі співчуваємо, — сказав один священнослужитель, — але закон забороняє нам офірувати хворих тварин, а твоє ягня покусане. Запевняю тебе, що твоє прохання так само неможливо виконати, як перейти через Райський міст.

Хлопець сидів зовсім близько і геть усе почув та по-думав: «Шкода, що ніхто не зважитьсья перейти Райсь-ким мостом! Може, діду вдалося б урятувати сина, якби жертва його була прийнята».

Старий сумно поплентався з двору храму, а хлопець швидко схопився і поставив ногу на хиткого меча.

Він наразі не думав про те, що, перейшовши Райсь-кий міст, він потрапить до раю. Всі його думки й бажан-ня зосередилися на дідові, якому він хотів допомогти. Хлопець відсмикував ногу, подумавши: «Ні, це немож-ливо! Сталь геть проіржавіла й переламається — не вит-римає ваги мого тіла!»

Але думки хлопця повернулися до бідного діда, у якого вмирав син. І хлопець знову поставив ногу на гостре лезо.

І тут він зауважив, що сталь припинила тремтіти і ніби лезо поширшало і зміцніло під його ногою.

Ледве зробив він крок, як відчув, що повітря навколо ущільнилося і підтримує його дбайливо й надійно, несе, як птаха з широкими крилами.

Солодкий протяжний звук вирвався з меча, тількино хлопець ступив на нього. Хтось із тих, що були у дворі храму, почув дивний звук і озирнувся. Але коли чоловік побачив, що хлопець переходить безодню по лезу меча, крик подиву вирвався йому з грудей і відлунив у храмі. Всі повернулися на цей крик і побачили хлопця, що перейшов над безоднею по Райському мосту.

Подиву і збентеженню людей не було меж. Першими оговталися священнослужителі. Вони негайно послали за бідним дідом і, коли той повернувся, сказали йому:

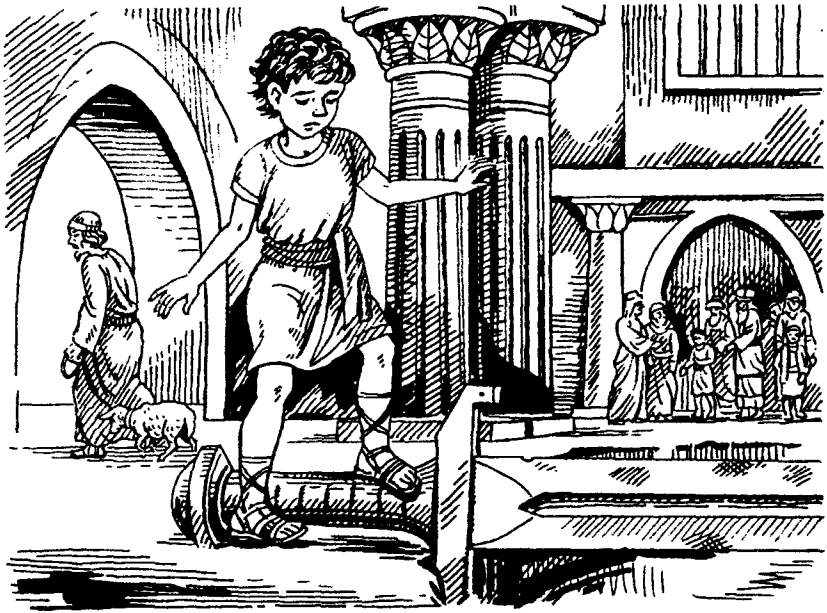
— Господь учинив чудо, щоб показати нам, що жертва твоя бажана Йому. Давай твоє ягня, ми офіруємо його!

Закінчивши офірування, священнослужителі хотіли побачити хлопця, що повершив таке нечуване чудо, але його ніде не могли знайти.

Щойно хлопець ступив на землю, він знову згадав про матір і про те, що треба поспішати додому.

«Мені не треба більше затримуватися, — подумав він, — щоб мене не чекали. Я тільки мигцем погляну на трубу з голосом Володаря світу — і повернуся!»

Він не знав, що і ранок, і полудень уже давно минули, а день хилився до вечра. Хлопець швидко прослизнув крізь натовп і незабаром дістався до напівтемного проходу між колонами, під склепінням якого стояла притулена до стіни велетенська труба.

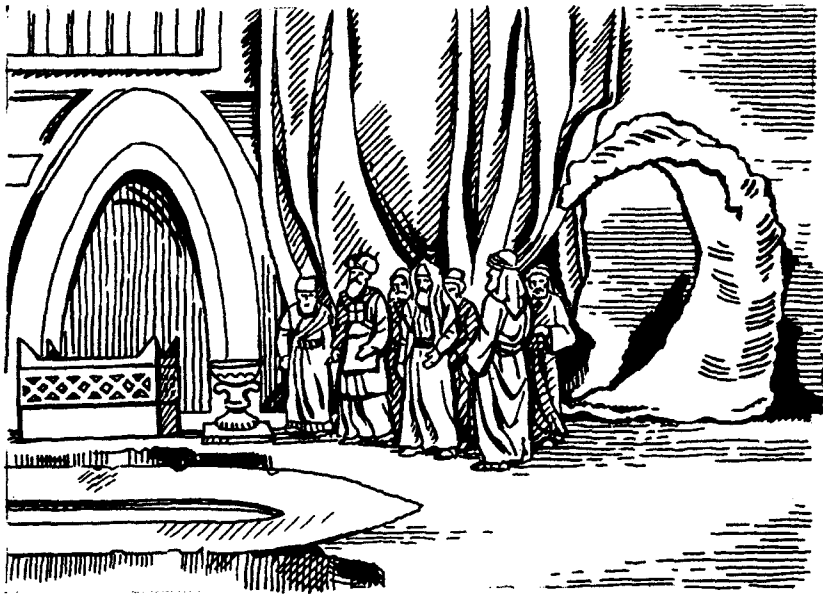

Коли хлопець побачив цю трубу і пригадав, що якби йому вдалося видобути з неї хоч один звук, то всі народи світу з'єдналися б під його владою, — йому подумалося, що це найбільше чудо, про яке йому випадало чути.

Він думав, що йому було б до вподоби бачити всі народи світу під своєю орудою, і тому дуже хотілося здужати й видобути із старої труби хоча б один звук. Але, докладно оглянувши трубу, хлопець вирішив, що це ніяк неможливо.

Уже кілька годин сидів він біля труби, не помічаючи, як спливає час. Усі його думки були скеровані лише на те, яке любо має бути людині, владу якої визнають усі люди на землі.

Під прохолодним склепінням сидів мудрий пророк, оточений учнями, яких він навчав. Старий звернувся до одного учня і сказав йому:

— Ти — ошуканець! Ти прийшов до мене під чужим ім'ям, ти не належиш до синів Ізраїлю. Як ти наважився підступно черпати від моєї мудрості?

Хлопець збентежено підвівся і сказав, що він пройшов через страшні пустелі, переплив моря, щоб знайти правду й пізнати вчення істинного єдиного Бога.

— Моя душа знемагала від жадання світла і правди, — говорив він. — Але я знав, що ти не прийняв би мене до своїх учнів, якби знав, що я не юдей. Моє жадання істини було таке сильне, що я зважився приховати від тебе моє походження. Благаю тебе, не жени мене від себе!

Але мудрий дід підвівся зі свого місця і гнівно здійняв руки до неба:

— Ти не можеш залишатися тут більше ні миті, — грізно сказав він. — Твоя присутність ображає Дім Господень, твоя зухвалість безмежна і викликає справедливий гнів Божий. І слова мої така ж правда, як те, що

немає людини на землі, яка змогла б видобути з цієї давньої труби, що зветься голосом Володаря світу, хоча б один звук! Тікай звідси, нещасний, поки мої учні не накинулися на тебе і не розірвали на частини, як зухвалого зневажника храму Господнього!

Але хлопець не рухався з місця:

— Мені нікуди йти від тебе, — тихо мовив він, — я все залишив, що мав. Душа моя шукає лише тієї істини, яку ти проповідуєш. Якщо ти женеш мене, хай я кращий помру тут же, біля твоїх ніг!

Ледве він вимовив ці слова, як всі учні мудреця поскоплювалися й кинулися на нього. Вони повалили хлопця на землю і з люттю взялися бити і рвати на ньому одяг, і було очевидно, що нещасному немає порядку від їхньої дикої злості.

Хлопець сидів так близько, що все бачив і чув від слова до слова.

«Яка жорстокосердість і несправедливість, — подумав він. — О, якби мені вдалося видобути звук із цієї труби! Я міг би врятувати цього бідолаху!»

Він хутко встав і поклав руку на трубу. Цієї миті він забув про ту владу, яку матиме той, хто зможе видобути звук з труби Володаря світу: хлопець думав лише про те, що треба допомогти бідоласі.

Хлопець обійняв обіруч величезну трубу, ніби бажаючи піднести її до губів. І раптом відчув, що велетенська труба стала легкою, як пір'їнка, і хлопець легесенько підняв її та приклав губи до отвору. Анітрохи не напружуючи дихання, хлопець дмухнув у трубу, і пролунав могутній, величний протяжний звук, від якого затремтіли склепіння і колони храму, — гук поширився по всьому величезному й величному храму Соломона.

Усі як один у храмі озирнулися на цей владний звук і побачили маленького хлопця, що тримав, як іграшку, величезну трубу і грав на ній, як на сопілці вівчаря.

Одразу поопускалися всі руки, що намірилися бити прихоська.

Дід-мудрець схвильовано сам підняв бідолаху й сказав йому:

— Ходи, сїдай біля ніг моїх, як сидів раніше! Господь учинив чудо, аби показати мені, що Він бажає бачити тебе серед послїдовників Свого вчення!

* * *

Надвечір чоловік і жінка поспїшали по дорозі до Єрусалима.

Обличчя їхні були схвильовані й відбивали велику турботу і печаль. Жінка питала кожного стрічного:

— Чи не бачили ви самотнього хлопця? Я загубила сина! Ми думали, що він пішов уперед з нашими родичами, але, наздогнавши чоловіку нашого каравану, ми переконалися, що його там нема. Чи не бачили ви часом нашого хлопця?

Але люди, що поверталися з Єрусалима, нічого не могли сказати їм про зниклу дитину:

— Ми не бачили вашого сина, але в Єрусалимському храмі бачили сьогодні найнезвичайнішу дитину на світі. Цей хлопець, чарівний, як Божий янгол, пройшов через Брану праведності.

Ні жінці, ні чоловіку не спало на думку, що це їхній син. Вони навіть не дослухали того, що люди охоче раз у раз переказували, і поквапилися далі, бажаючи одного — знайти сина.

Трохи ближче до Єрусалима зустрічні казали їм про чудову дитину, яку послало саме небо, — він пройшов по Райському мосту. Але подорожні знову недослухували їх і поспїшали до темноти дістатися до міста, бо вночі всі пошуки були б марні.

Утомлені, змучені, бродили вони вулицями Єрусалима, вгору і вниз по горбах, на яких розташоване місто, і ніде не знаходили свого хлопця.

Нарешті дійшли до храму, і жінка сказала:

— Якщо ми тут, ходімо подивимося на ту чудову дитину, про яку тільки й гомонять сьогодні всі та скрізь, як про посланця неба!

Вони увійшли до храму і спитали, де та дитина.

— Йдіть туди, де сидять мудреці й пророки, оточені своїми учнями, — відказували їм. — Там це чудове дитя! Мудрі діди прийняли його у своє середовище, оточили й розпитують його, а він їх, і всі дивуються його світлій мудрості і знанню. Але вам буде важко дістатися до нього: весь народ чекає і жадає побачити того, хто видобув звуки із старої труби з голосом Володаря світу!

Жінка і чоловік насилу протискувалися крізь юрбу в храмі й нарешті побачили, що чудова дитина, про яку вони чули весь день, — їхній син.

Коли жінка побачила сина, вона почала ревно плакати.

Хлопець сидів, оточений пророками і мудрецьями, і розмовляв з ними; він почув, що хтось плаче, і впізнав голос матері. Він негайно підвівся, підійшов до неї, і вони втрьох попрямували до вихідної брами.

Але мати й далі вмивалася слізьми — сльози бігли їй по обличчю. Тоді хлопець запитав:

— Чому ти так плачеш? Адже я підійшов до тебе, тільки-но почув твій голос.

— Як мені не плакати? — відповіла вона. — Я думала, що ти назавжди втрачений для мене.

Вони вийшли за місто і йшли в нічній темряві, і хлопець чув, що мати ще не перестала плакати:

— Чому ти все ще плачеш? — знову спитав хлопець. — Адже я не помітив, що день так швидко пройшов, мені здавалося, що ще ранок; я підійшов до тебе, тільки-но почув твій голос.

— Як мені не плакати, — відповіла вона. — Я шукала тебе цілий день. Думала, що назавжди втратила тебе.

Вони йшли всю ніч, і всю ніч жінка проплакала.

Коли благословилося на світ, хлопець знову запитав:

— Чому ти все ще плачеш? Адже я чинив не заради своєї слави, а виконував волю Господа, що дозволив мені повершити чудеса, щоб допомогти трьом нещасним скривдженим. Але тільки-но почув твій голос, я повернувся до тебе.

— Сину мій, — сказала мати. — Я плачу, бо ти однаково назавжди втрачений для мене. Ти вже не належатимеш мені: я знаю, що відтепер думки твої будуть скеровані на відновлення справедливості на землі, прагнення твої будуть зосереджені на раї, а любов'ю своєю ти об'єднаєш усіх нещасних на землі.

ХУСТКА СВЯТОЇ ВЕРОНІКИ

I

В один з останніх років правління імператора Тиберія бідний виноградар з дружиною оселилися в саїтній хатині на верховинах Сабінських гір. Вони були чужоземцями і жили самі — ніхто не відвідував їх. Але якось уранці, коли виноградар відчинив двері своєї бідної хатини, він побачив на превеликий подив погорблену бабусю, яка сиділа на порозі. Вона була закутана у ветхий сірий плащ і здавалася на вигляд зовсім убогою. А проте, коли вона підвелася йому назустріч, в поставі її було стільки гордовитої гідності, що виноградареві мимоволі пригадалися розповіді про те, як богині іноді перевтілюються на бабусь, щоб анонімно відвідати людське житло.

— Друже мій, — сказала вона. — Не подивуй, що я проспала сьогоднішню ніч на порозі твоєї хатини. В цій

саме хатині колись жили мої батьки, тут народилася я майже дев'яносто років тому. Я гадала, що вона порожня і нежила та не розраховувала знайти в ній людей.

— Мене анітрохи не дивує, що ти вважала цю хатину давно покинутою на верховині серед цих голих скель, — відповів господар. — Але ми з дружиною прибули здаля, ми чужинці і не могли знайти зручнішого житла. Але як могла ти, попри похилий вік, подолати такий утомливий шлях? Ти, звичайно, спрагла, голодна, втомилася, — тобі пощастило, що тут виявилися люди, а не дикі вовки Сабінських гір. Ти знайдеш у нас ліжко, де можеш відпочити, кухоль козиного молока і скибку хліба, які ти, сподіваюся, не відмовишся прийняти.

Ледве помітна усмішка пробігла обличчям бабусі, але так швидко, що на все ще гарному обличчі так і залишився вираз глибокої скорботи.

— Я провела всю свою молодість на цих пустельних горах, — сказала вона. — Я ще не забула, як вигнати дикого вовка з лігва.

І вона здавалася ще такою сильною і міцною, що виноградар анітрохи не засумнівався в тому, що вона, попри свої роки, цілком ще подужає хижого лісового звіра.

Виноградар повторив своє запрошення, і бабуся увійшла до хатини. Вона сіла до столу, за яким їли ці бідняки, і охоче розділила з ними скромну трапезу. Хоча бабуся здавалася цілком задоволеною куснем простого хліба, розмоченим у молоці, подружжю увесь час думалося, що вона звикла до зовсім іншої їжі.

«Звідки могла з'явитися така дивна мандрівниця? — питали вони себе, дивлячись на гостю. — Вона, мабуть, набагато частіше їла фазанів на срібних тацях, ніж пила молоко з глиняних кухлів».

Іноді стара підводила голову й озиралася докруг, ніби згадуючи, якою була хатина раніше. За довгі роки

халупчина мало змінилася: ті самі мазані стіни, долівка; стара навіть показала господарям невігадливе зображення собак і оленів на стіні, що збереглися ще з часу її дитинства: це батько розважав малюнками своїх малят. А на полиці під самою стелею стара знайшла череп'я глека, в якому вона дівчинкою носила молоко.

Але чоловік і дружина, попри слова старої, думали своє: «Може, вона справді народилася і провела дитинство в цій хатині, — гадали вони, — але потім в її житті сталося щось зовсім інше, і вона займалася решту життя не доїнням кіз і приготуванням сиру».

Вони помічали також, що бабуся часто линула думками кудись далеко і так поринала в спогади, що не помічала своєї тривалої мовчанки, а коли оговтувалася, тяжко зітхала і ще більше журилася.

Нарешті вона підвелася з-за столу, ласкаво подякувала за гостинність і попрямувала до дверей.

Але коли стара підійшла до порога, вона здалася виноградареві такою самотньою, жалюгідною і безпорадною, що він знову звернувся до неї:

— Мені здається, — сказав він, — що ти йшла сюди не для того, щоб так швидко піти. Якщо ти справді така бідна й самотня, як здаєшся, то, напевно, хотіла б дожити в цій хатині решту своїх днів. Ти йдеш тому, що ми з дружиною живемо тут?

Стара не заперечувала, що він вірно вгадав.

— Ця хатина так довго стояла порожня, що ти мав повне право заволодіти нею, проте, — відповіла стара, — вона належить тобі стільки ж, скільки й мені. Я не маю ніяких підстав вважати її своєю і гнати тебе.

— Але ця хатина належала твоїм батькам, — заперечив виноградар. — Ти маєш на неї набагато більше прав, ніж я. До того ж ти стара, а ми молоді. По справедливості, ти маєш лишатися тут, а ми підемо й пошукаємо собі інше житло.

Бабусю ці слова глибоко вразили. Вона відступила від порога, підійшла до виноградаря і стала уважно вдивлятися в його обличчя, неначе не могла зрозуміти значення його слів.

Але тут до розмови долучилася молода дружина.

— Якщо вас цікавить моя думка, — почала вона, — бабусю треба спитати, чи не хоче вона трактувати нас, як власних дітей, дозволити нам залишитися в неї та піклуватися про неї. Яка користь їй від того, що ми повернули б їй хатину, а самі пішли геть? Їй самій тут, у гірській пуші, було б жакливо. Де б вона взяла їжу? Якщо підемо, ми приречемо її на голодну смерть!

Стара не могла вийти з дива, слухаючи слова чоловіка й дружини:

— Чому ви так говорите? Хто навчив вас таким думкам? Адже я вам зовсім чужа! Чому ви такі милосердні до мене?

Дружина відповіла їй:

— Бо ми самі зустріли в житті Велике Милосердя!

II

Отож стара незнайомка оселилася в хатині виноградаря; незабаром вона широ прив'язалася і полюбила молоде подружжя. Щоправда, вона не казала їм, звідки прийшла і хто вона, і чоловік з дружиною збагнули, що вона не хотіла, аби її розпитували про минуле.

Якось увечері, по роботі, вони втрьох сиділи на широкому скелястому майданчику перед хатиною, вечеряли й милувалися рожевим відблиском зорі, що грав на вершинах гострих скель; і тут вони помітили старого, що поволі підіймався гірською стежкою.

Це був ставний, високий, міцний старий, що виглядом нагадував борця. Обличчя суворе і похмуре; широке чоло низько нависало над глибокими западинами очей, а губи склалися в гірку, презирливу посмішку. Він

ішов легко і швидко. Одягнений був просто і навіть бідно, і виноградар подумав, дивлячись на нього:

— Це, либонь, колишній легіонер; мабуть, щойно закінчив службу і тепер повертається на батьківщину.

Тим часом незнайомиць дістався на гору й несміливо та з подивом зупинився біля людей, що вечеряли. Виноградар знав, що трохи вище за хатиною стежка кінчається, і гукнув приходькові:

— Чи ти часом не заблукав? Яким чином ти опинився біля нашої хати? Просто так по цих небезпечних скелях не видряпуються — ідуть іншою дорогою, а сюди заходить лише той, у кого є справа до пожильців.

Незнайомець підійшов ближче і відповів:

— Ти маєш рацію, я справді загубив дорогу і тепер не знаю, куди йти. Якщо ти дозволиш мені трохи передихнути і потім покажеш дорогу до сусіднього села, я буду тобі дуже вдячний.

На цьому слові він опустився на камінь біля дверей хати. Молодиця запропонувала йому повечеряти з ними, але незнайомець з усмішкою відмовився. Натомість він охоче розбалакався з ними: доки вони їли, він розпитував виноградаря про життя й роботу, а той привітно і щиро усе йому розказував.

Нарешті виноградар і собі звернувся до прибульця із запитанням:

— Ти бачиш, як ми живемо тут на відлюдді, — сказав він. — Ось вже понад рік ми не бачилися ні з ким, крім виноградарів і пастухів. Чи не можеш ти розповісти нам, що нового в Римі, чи й досі править імператор Тиберій?

Ледве вимовив виноградар ці слова, як дружина його помітила, що стара злякано зиркнула на нього і жестами показувала, аби він був обережний і не говорив зайвого.

Але прибулець доброзичливо відповів господареві:

— Я бачу, що ти вважаєш мене за легіонера, і ти частково маєш рацію — я був ним, але давно залишив службу. За Тиберія нам, військовикам, мало було роботи. Хоча колись Тиберій був великим полководцем. Це було найшасливішим часом його життя. Тепер у нього одна думка, один клопіт: захистити себе від змов, яких він жахливо боїться. Зараз у Римі гомонять лише про те, що минулого тижня імператор звелів схопити з найнікчемнішого приводу сенатора Тита і стратив його.

— Нещасний імператор! Він сам не тямить, що він коїть! — вигукнула молодиця. Вона заламала у відчай руки, і на обличчі їй відбилася глибока скорбота.

— Ти маєш рацію, — зауважив незнайомиць, і обличчя його посуворішало. — Тиберій відмінно знає, що всі довкруг ненавидять його. Ця думка і страх зради доводять його майже до безумства.

— Ти не так зрозумів мене, — заперечила жінка. — Я говорила зовсім не про ненависть. За віщо ненавидіти його? Ми шкодуємо лише, що тепер Тиберій не такий славетний правитель, яким був у перші роки свого імператорства.

— Ти помиляєшся, — знову заговорив незнайомиць, — Тиберія ненавидять всі. Що може він викликати, крім ненависті? Він жорстокий тиран, що не визнає ніяких меж. І в Римі подекують, що його правління ставатиме дедалі безглуздішим.

— Хіба за цей час сталося щось особливе, що дає підстави так думати? — запитав виноградар.

Цієї миті молодиця знову помітила, що стара знову жестами застерігає виноградаря, але вона робила це крадькома, і той не помітив цього.

Незнайомиць, як і досі, доброзичливо відповів йому, але дивна посмішка не сходила йому з губів.

— Ти, мабуть, чув, — сказав він, — що у Тиберія до недавня був друг, на якого він міг цілком покластися і який завжди казав йому правду. Всі, хто оточує імператора і живе при його дворі, — шукачі слави, шани і розкоші, облесники, котрі заради власних вигод ладні потурати йому в усіх підступах. Але серед цих підлабузників і брехунів була людина, яка ніколи не боялася правильно оцінювати дії імператора і говорила йому в очі, якщо ці вчинки були негідні, жорстокі або підлі. Цією людиною, сміливішою і чеснішою, ніж сенатори і полководці, була стара годувальниця Тиберія — Фаустина.

— Атож, я чув про неї, — відповів виноградар. — Кажали, що імператор високо цінував її і любив.

— Так, — вів далі незнайомиць, — Тиберій умів цінувати її відданість. Він шанував цю бідну селянку, що прийшла колись із халупчини на Сабінських пагорбах, як другу матір. Поки він жив у Римі, вона знаходилася там же, поблизу нього, і жила на Палатинському пагорбі. Жодній знатній матроні в Римі не віддавали таку шану, як їй. Її носили вулицями в розкішному паланкіні, а одяг її був не гіршим, ніж в імператриць. Коли імператор переселився на Капрі, він побажав, щоб вона супроводжувала його; Тиберій купив їй там великий маєток, з будинком, повним дорогоцінних речей, і з безліччю рабів.

— Справді, їй жилося непогано, — зауважив виноградар.

Наразі тільки він підтримував розмову з незнайомцем. Молодиця мовчки спостерігала, як змінилася раптом стара. Відколи прийшов незнайомиць, вона не зронила ні слова. Вона не торкнулася їжі, обличчя втратило колишню м'якість і привітність; вона сиділа, випроставшись і притулившись до одвірка; похмурий погляд посуворішав, як і весь вигляд, вона зосереджено дивилась кудись удалину.

— Імператор хотів улаштувати Фаустині спокійне життя, — вів незнайомиць. — Проте, попри його турботу і милість, тепер і вона покинула його.

На цьому слові стара здригнулася, але молодиця ласкаво поклала руку їй на плече і сказала, звертаючись до незнайомця:

— Однак я не можу повірити, що старій Фаустині так легко і безтурботно жилося при дворі імператора й вона була цілком щаслива. Я переконана, що вона любила Тиберія, як рідного сина. Уявляю, як вона пишалася Тиберієм за часів його молодості, коли він правив

справедливо і щасливо, і як імператор засмучував її, коли з роками ставав жорстоким, підозріливим, несправедливим тираном. Вона, звичайно, щодня перестерігалася його, благала схаменутися. А як, напевне, дошкуляла їй марнота всіх старань і прохань! Нарешті їй стало несила бачити, як Тиберій опускався дедалі нижче...

Незнайомець із подивом уважно слухав слова молодій жінки; він навіть злегка подався вперед, щоб зазирнути їй в очі, але вона не підводила погляд і мовила тихо та покірливо.

— Ти, може, маєш рацію, кажучи так про Фаустину, — сказав він, коли вона замовкла. — Навряд чи була Фаустина щаслива при дворі. Але дивно, що вона покинула Тиберія в глибокій старості, тоді як ціле життя терпіла його вдачу.

— Що ти сказав? — вигукнув виноградар. — Невже стара Фаустина покинула імператора?

— Вона зникла з Капрі, — відповів незнайомець, — нікого не попередивши жодним словом. Пішла такою ж бідною, як прийшла колись із Сабінських гір: не взяла з собою нічого з шат і коштовностей імператриці.

— Й імператор навіть не знає, куди вона сховалася? — спитала молодиця ніжним голосом.

— Ні, ніхто напевно не знає, якою дорогою пішла стара Фаустина. Гадають, вона подалась у рідні гори.

— Чи знає імператор, чому вона пішла? — знову спитала молодиця.

— Ні, імператор не знає причини. Він не хоче вірити, що вона пішла, бо образилася на те, що він сказав у хвилину роздратування, буцім і вона служить йому, як інші, заради грошей і пошанівку. Адже вона знає, що він ніколи не сумнівався в її щирості й безкорисливості. Тиберій все сподівався, що вона сама повернеться до нього, бо ніхто не знає краще за неї, що тепер імператор цілком самотній і не має жодного широго друга.

— Я не знаю Фаустини, — заперечила молодиця, — але мені здається, що я можу сказати тобі справжню причину її відходу. Фаустина народилася і виросла в цих горах, серед людей із строгою, богобоязливою вдачею і звичаями, і їй завжди тягнуло до цього скромного, тихого життя. Але, поза сумнівом, якби імператор не образив її, вона ніколи не покинула б його. Жорстокі необдумані слова імператора примусили її подумати про себе, бо їй жити залишається недовго і час поклопотатися про себе. Бувши нею, я вчинила б так само — пішла б у рідні гори. Я сказала б собі, що досить послужила панові, присвятивши йому ціле життя. Я схотіла б провести решту днів оддалік від розкоші та імператорської шани, пожити в тиші й спокої, дати душі насолодитися миром і тишею, думками про справедливість і милосердя, перш ніж душа покине тіло і вирушить у далекі мандри.

Незнайомець уважно слухав молоду жінку, але погляд його залишався сумний і суворий:

— Ти забуваєш лише, що відтепер переслідування і страти стануть частішими і жорстокішими. Тепер немає нікого, хто погамував би Тиберія, коли його посідають підозріливість і мізантропія*. Подумай-но лишень, — похмуро дивлячись в очі молодій жінки, закінчив незнайомець, — що тепер немає в світі людини, якої б імператор не ненавидів, нікого, кому б він довіряв, кого б не зневажав!

При цих сповнених гіркоти словах незнайомця бабуся ніби швидко подалася до нього, але молодиця спокійно поглянула йому в очі й сказала твердо:

— Тиберій знає, що Фаустина негайно повернеться до нього, лишень він цього забажає. Але вона має бути упевнена в тому, що старим очам її не доведеться більше бачити при дворі імператора підступ і несправедливість.

---

* Мізантропія — ненависть до людей.

На цьому слові всі четверо раптом схопилися; чоловік і дружина встали так, наче хотіли захистити стару.

Незнайомець не мовив більше ні слова і тільки пильно, довго дивився на стару. Погляд неначе питає: «Це твоє останнє слово?»

Губи бабусі тремтіли, вона була настільки приголомшена, що не могла зронити ні слова.

Тоді знову почала дружина виноградаря:

— Якщо імператор справді любить свою стару служницю, — сказала вона, — хай він дасть їй можливість провести решту днів у тиші й спокої.

Незнайомець ще вагався, але раптом обличчя його прояснилося і стало привітним.

— Друзі мої, — сказав він, — що б не казали про Тиберія, у нього є одна здатність, яку він розвинув у собі більше, ніж інші люди: вміння відмовлятися. Мені залишається сказати вам одне: якби трапилося, що стара Фаустина забреде до вашої хати, прихистіть її й потурбуйтеся про неї! Подяка імператора буде велика тому, хто надасть їй допомогу.

На цьому слові незнайомець отулився плащем і подався геть стежиною, якою прийшов.

III

Відтоді ні виноградар, ні його дружина не ставали на мову з бабусею про імператора. Між собою вони дивувалися, як вистачило їй снаги на схилі віку кинути багатство і впливи, до яких вона звикла за довгі роки.

— Може, вона незабаром знову повернеться до Тиберія? — питали вони одне одного. — Вона широко любить його дотепер, це очевидно. Вона покинула його тільки для того, щоб він схаменувся й покався.

— У такому похилому віці, — каже чоловік, — Тиберій не може почати нове життя. Невже ти думаєш, що він кине зневажати людей? Хто може навчити його лю-

бити співвітчизників? А доти він не зцілиться від своєї жорстокості й підозрливості.

— Ти знаєш, хто б міг вчинити це чудо, — відповідала дружина. — Я часто думаю, що було б, якби ці двоє зустрілися. Але шляхи Господні несповідимі.

Бабуся, здавалося, зовсім не шкодувала про минуле життя; коли в молодого подружжя народилася дитина, вона так радо дбала про нього, що, здавалося, геть забула свої печалі.

Щопівроку стара отулялася темним ветхим плащем і спускалася стежиною до Рима. Але в місті вона не бачилася ні з ким, а прямо проходила на Форум і зупинялася біля невеликого храму з одного боку чудово оздобленої площі.

Храм цей складався лише з надзвичайно великого жертovníка просто неба, посеред двору, викладеного мармуровими плитами. Над жертovníком височіла велична статуя Фортуни, богині щастя, а біля підніжжя — стояла мармурова статуя імператора Тиберія. Двір оточували різні споруди: житла жерців, дровітні, стійла для офірних тварин.

Подорож старої Фаустини завжди завершувалася біля цього храму, куди приходили ті, хто бажав помолитися про щастя Тиберія. Коли Фаустина бачила, що богиня і зображення імператора, як і раніше, увінчані гірляндами квітів, що офірний вогонь яскраво палає, юрми моляться, а жерці негучно співають хваління, стара поверталася назад у гори.

Так вона довідувалася, нікого не розпитуючи, що Тиберій живий і що в нього все гаразд.

Під час третьої подорожі на стару чекала велика несподіванка. Коли вона підійшла до маленького храму, то побачила, що його занедбано. Вогонь не палав у жертovníку перед зображенням Фортуни, не було жодного молільника, два-три висохлих вінки висіли ще по боках

жертovníка, — і це все, що залишилося від колишньої пишноти. Жерці до храму не зазирали, зображення імператора понівечено і заляпано брудом.

У жаху Фаустина звернулася до першого стрічного:

— Що це сталося? — запитала вона. — Хіба Тиберій помер? У нас новий правитель?

— Ні, — відповідає той. — Тиберій ще владарює, але ми кинули за нього молитися. Однаково наші молитви не допомагають, імператорові вони байдужі й не можуть умилювати богів.

— Друже, — сказала Фаустина, — я живу в глушині Сабінських гір, куди не доходять ніякі звістки. Будь ласкавий, розкажи мені, яке лихо спіткало імператора.

— Страшна біда, — відповів римлянин. — Його вразила недуга, про яку досі не чули в Італії, але яка нібито поширена на Сході. Відколи ця страшна хвороба вразила імператора, його не можна пізнати: обличчя спотворилося, голос став схожий на гарчання дикого звіра, пальці й суглоби відгнивають. Проти цієї хвороби немає ліків. Вважають, що він помре через тиждень-два, а якщо залишиться живий, його однаково позбавлять престолу, бо така немічна, знівечена людина не може керувати державою. У кожному разі, доля його вирішена. Тому немає потреби обридати богам молитвами про його гаразди. Не варта справа заходу, — з кривою усмішкою додав він. — Тиберій тепер безсилий і не страшний нікому; годі чекати від нього на ласку. То нащо ті молитви?

Він уклонився і пішов, а стара ще довго стояла на одному місці, як прикипіла.

Уперше в житті вона відчула, що сила і рішучість залишають її, — вона відразу згорбилася й постаріла під тягарем років. Ніяк рушити з місця, голова труситься, руки і ноги тремтять. Ледве-ледве подибала, шукаючи напوماцки, на що зіпертися.

Мало-помалу вона оговталася і притлумила горе й безсилля. Жінка випросталася і неймовірним зусиллям волі примусила себе ступати впевнено, не привертаючи уваги людей.

IV

Минув тиждень. У розпал спеки Фаустина поволи дибала по урвистих скелях острова Капрі вгору. Сили занепадали, і вона насилу долала втому від довгої дороги. Знемога більшала з підйомом по кручах до вілли Тиберія.

Важке відчуття безсилля зросло, коли Фаустина помітила, як усе змінилося тут за час її відсутності. Раніше, бувало, юрби тислися вгору і вниз по сходах. Сенатори, яких несли у паланкінах велетні-лівійці; посланці з далеких провінцій, супроводжувані численним почтом; претенденти на посаду, знакомиті мужі, запрошені імператором на учту, вчені, поети і ще безліч люду.

Тепер сходи були безлюдні, як і прилеглі проходи. Сіро-зелені ящірки були єдиними живими істотами, яких Фаустина зустріла дорогою.

Стара була вражена, як швидко все стало пусткою. Імператор хворів усього лише зо два місяці, а між мрамуровими приступцями вже повиростали будяки. Рідкісні рослини в чудових вазах встигли повсихати, а невідомі руйнівники, яких ніхто не зупинив, побили в кількох місцях балюстраду.

Але найгнітючіше враження на стару справило безлюддя. Якщо навіть було заборонено стороннім відвідувати на острові хворого імператора, куди поділися натовпи рабів, вояків, танцівниць, музик, слуг і кухарів, варті, садівників і обслуги вілли імператора?

Лишень на останньому майданчику Фаустина завважила двох старих рабів, які сиділи на сходинках віл-

ли. Коли Фаустина наблизилася до них, вони підвелись і вклонилися їй.

— Привіт тобі, Фаустино, — сказав один. — Боги посилають тебе зарадити нашому лиху!

— Що сталося, Міло? — спитала Фаустина. — Чому скрізь така пустка? Мені сказали, що імператор тут?

— Імператор прогнав усіх рабів, — відповів раб. — Він підозрює, що хтось із нас подав йому отруєне вино, яке й викликало хворобу. Він би й мене з Титом вигнав, але ми не послухалися його і лишилися. Адже ти знаєш, що ми ще служили його матері, а потім усе життя служили йому.

— Я питаю не тільки про рабів, — не вдовольнилася відповіддю Фаустина. — Де сенатори і полководці? Де наближені імператора, його радники, де, нарешті, всі шукачі щастя й успіху?

— Імператор не хоче, щоб його бачили чужі, — відповів раб. — Сенатор Люцій і начальник охорони Макрон приїздять сюди щодня і одержують всі накази від імператора. Більш ніхто не сміє наблизитися до нього.

Фаустина піднялася сходами до покоїв у віллі. Раб супроводжував її. Дорогою стара спитала його:

— Що кажуть лікарі про хворобу імператора?

— Ніхто з них не вміє лікувати цю недугу. Вони навіть не знають, як швидко ця хвороба вбиває людину, чи довго ще Тиберій каратиметься. Але я можу тобі сказати напевно, Фаустино: імператор неодмінно помре від виснаження, якщо й далі не їстиме зі страху, що все отруєно. Я знаю, що не тільки хвора, але й здорова людина не витримала б стільки без сну: він боїться, що його уб'ють під час сну, і не стуляє повіки ні вночі, ні вдень. Якщо він і досі довіряє тобі, може, вдасться переконати його їсти й спати. Це продовжило б його життя на багато днів і додало сил.

Раб провів Фаустину через численні зали і переходи і зупинився, нарешті, перед терасою, на якій звичайно бував Тиберій; звідси відкривався прекрасний краєвид — блакитне море і величний Везувій.

На терасі Фаустина побачила потворну істоту з опухлим звіроподібним обличчям. Руки й ноги оповиті пов'язками, а з-під них виднілися роз'їдені хворобою пальці. На ньому був брудний, зачовганий одяг; очевидно, людина ця не могла ходити і рачкувала по терасі. Весь вигляд цього нещасного викликав жах і огиду. Він лежав із заплющеними очима на протилежному кінці тераси і не помітив наближення Фаустини.

— Як могла така хвора людина потрапити на терасу імператорської вілли? — пошепки запитала Фаустина свого супутника. — Треба його скоріше забрати звідси, Міло.

Але ледве вона це мовила, як побачила, що раб ліг ницьма перед лежачою жалюгідною істотою і сказав:

— Імператоре Тиберію! Нарешті я можу порадувати тебе доброю звісткою!

Тієї ж миті раб повернувся до Фаустини — і завмер від подиву: перед ним була не горда жінка, подібна знакомитим римським матронам, яку він щойно бачив на порозі вілли, не велична стара жінка, вік і постава якої надавали їй вигляду сивіли. Він побачив безпорадну, пригнічену літами і горем, погорблену, жалюгідну бабусю, скорботну, безсилу матір з тремкими, трепетними руками.

Хоча Фаустині й переповідали, що страшна хвороба вельми змінила Тиберія, вона й далі уявляла його таким, яким бачила востаннє, — дужим і міцним. До того ж, хтось сказав їй, що ця хвороба поступово, протягом кількох років мало-помалу руйнує тіло хворого, а тут хвороба розвинулася з такою вражаючою швидкістю, що за кілька місяців імператор змінився невпізнанно.

Фаустина схилилася над хворим. Вона не могла ще вимовити ні слова, не опанувавши страшне хвилювання і горе; вона стояла поруч і нишком плакала.

— Ти, нарешті, прийшла, — промовив Тиберій, не розплющуючи очей. — Я лежав тут, і мені почулося, що Фаустина підійшла до мене і плаче наді мною. Боюся розплющити очі, щоб не розвіяти солодкий сон. Невже це тільки сон?

Бабуся сіла біля хворого. Дбайливо підняла голову імператора і поклала собі на коліна.

Тиберій лежав спокійно і навіть не розплющив очі. Відчуття солодкої тиші і спокою почало опановувати ним, і за кілька митей Тиберій поринув у міцний сон.

V

За кілька тижнів один з рабів імператора спинався стежиною в Сабінських горах до самотньої хатини.

Бралось на вечір, і виноградар з дружиною стояли на порозі й милувалися сонцем, призахідне проміння якого химерно освітлювало вершини навколишніх гір.

Раб звернув із стежини й підійшов до хати виноградаря. Вклонився господарю, вийняв з-за пояса і передав йому важкий гаман.

— Це шле тобі Фаустина, та стара жінка, якій ти надав притулок. Вона звеліла переказати тобі, щоб на ці гроші ти купив собі власний пагорб із виноградником і побудував будинок не так високо, як ця хата, сусідами якої є тільки гірські орли.

— Отже, стара Фаустина ще жива? — запитав виноградар. — Ми шукали її скрізь: по розколинах і межигір'ї. Ми не знали, що думати, коли вона раптом зникла. Я вирішив, що вона напевно загинула в котрійсь ущелині.

— Але ти пам'ятаєш, — зауважила дружина, — що я нізачо не хотіла вірити цьому, я не допускала думки, що Фаустина мертва. Хіба я не казала, що вона, либонь, повернулася до імператора?

— Атож, — згодився чоловік, — ти, справді, так казала, і я широ радий, що ти мала рацію, і не тільки тому, що Фаустина стала тепер знову багата, — я радий і за бідного Тиберія.

Раб хотів негайно рушити назад, щоб спуститися з гір, поки не стемніло, але подружжя утримало його.

— Залишся у нас переночувати, — припрохували вони. — Ми не можемо відпустити тебе, поки ти не розповіси нам, що трапилося за цей час із Фаустиною. Чому вона знову повернулася до імператора? Як відбулася їхня зустріч? Чи щасливі вони обоє тепер, що знову разом?

Раб погодився. Він увійшов з ними до хати і при світлі зірок розповів про хворобу імператора та про повернення Фаустини.

Коли раб завершив розповідь і поглянув на подружжя, він був уражений їхнім виглядом: обоє сиділи у задумі й похиливши голови, ніби берегли те, що відбувалося в їхніх душах; обличчя обох були зосереджені й важні. Нарешті чоловік підвів голову і запитав дружину:

— Чи не здається тобі, що тут ознака Божа?

— Так, — згодилася дружина. — Я відчуваю, що для цього допоміг нам Господь перепливати море і оселитися в цій чужій країні. Для того ж Він зволив привести до дверей нашої хати цю бабусю.

Коли жінка скінчила говорити, виноградар звернувся до раба:

— Друже, — сказав він, — ти переповісиш Фаустині послання від мене: повтори їй до слова те, що я зараз тобі скажу: «До тебе звертається твій друг, виноградар з Сабінських гір! Ти бачила мою дружину. Хіба вона не здалася тобі молодою, чарівною, здоровою, квітучою жінкою? Знай же, що не так давно вона була хвора на ту ж страшну хворобу, якою страждає тепер імператор Тиберій».

На цьому слові раб не міг утриматися від вигуку подиву, але виноградар вів далі з великим піднесенням:

— Якщо Фаустина засумнівається в істині моїх слів, скажи їй, що і я, і дружина моя родом з Азії, з Палестини. Там, на Сході, хворобу цю звать проказою, лепрою, і вона дуже поширена, бо надзвичайно чіпка. Там навіть є закон, що забороняє прокаженим жити в селах і містах; їм наказано віддалятися в пустелю, подалі від людей, і вони живуть у печерах, гробницях, горах. Скажи Фаустині, що дружина моя народилася від прокажених батьків, у гірській печері; дитиною була здорова, але коли перетворилася на дорослу дівчину, хвороба вразила і знівечила її.

Раб уважно слухав виноградаря; але тут він недовіжливо похитав головою і зауважив:

— Як, ти хочеш, щоб Фаустина повірила тобі, адже вона сама бачила твою дружину, бачила, що вона квітне здоров'ям і красою. Адже Фаустина знає, що хвороба ця невиліковна.

Але виноградар продовжував:

— Краще б було, якби Фаустина просто повірила моїм словам, без доказів, але у нас є свідки. Хай пош-

лють гінця до Палестини, — в Назареті Галілейському кожний підтвердить мої слова.

— Можливо, твою дружину чудесним чином зцілив якийсь невідомий нам бог? — запитав раб.

— Так, — відповів виноградар, — ти вгадав. Одного разу поширилася звістка серед прокажених у пустелі, що в Галілеї з'явився Великий Пророк. «Йдіть до Нього, — говорили лепруватим. — Він родом з Назарета. Він усесильний і сповнений Духа Господня, Він творить дива і може зцілити кожного з вас, якщо тільки покладе руку Свою на чоло хворого». Але хворі були глухі до цих слів, вони не повірили їм і залишалися у своїх похмурих печерах на відлюдді. «Нас відцурався Бог і люди, — казали вони, — нас ніхто не може зцілити. Бували великі пророки і раніше в Юдеї, але ніхто з них ніколи не зцілив жодного прокаженого; ніхто не може врятувати нас від нашого нещастя».

Тільки одна дівчина повірила можливості зцілитися. Вона пішла від хворих на лепру і попрямувала до Назарета дорогою, де часто ходив Великий Пророк. Вона не увійшла до міста, але кілька днів чигала на Нього. Нарешті, якось побачила вона на дорозі високу на зріст людину з кучерявим темним волоссям. Очі Його сяяли, як зірки, і притягали до себе. Але дівчина ще здалека закричала Йому:

— Не підходь! Не торкайся до мене! Я хвора на проказу! Лише скажи мені, де мені побачити Пророка з Назарета?

Але чоловік прямував до неї, неначе не чув її застережень, — і, підійшовши до неї впритул, запитав:

— Навіщо шукаєш ти Пророка з Назарета?

— Він покладе руку на чоло моє і зцілить мене, — не вагаючись, відповіла хвора.

Тоді чоловік поклав руку їй на чоло.

— Навіщо ти це робиш? — запитала дівчина: — Хіба ти Пророк?

Він усміхнувся і сказав їй:

— Йди тепер у місто, що видніється там на схилі гори, і покажися священикам.

Він пішов далі, а дівчина подумала:

«Цей чоловік пожартував наді мною, бачивши, що я хочу зцілення. Від нього я не визнаю того, що мені треба».

І вона пішла по дорозі.

Незабаром вона зустріла мисливця, який їхав верхи на коні у напрямку гір. Коли він був так близько, що міг почути її, дівчина закричала:

— Не наближайся до мене! Я хвора на проказу! Але скажи мені, де знайти Пророка з Назарета?

— Нащо ти шукаєш Його? — запитав мисливець.

— Я хочу, щоб Він поклав руку мені на чоло, і я зцілюсь, — сказала дівчина.

Верхівець під'їздив до неї все ближче:

— Хіба ти хвора? — запитав він. — Нащо тобі лікар?

— Ти не бачиш, — із здивуванням запитала дівчина, — що я лепрувата? Я народилася від прокажених у скелястій печері.

Але мисливець не зупинявся, а під'їздив дедалі ближче до дівчини, бо вона була прекрасна і свіжа, як щойно розпукла квітка, і на ній не було ніяких слідів від хвороби.

— Я в усій Юдеї не бачив гарнішої дівчини! — вигукнув незнайомиць, під'їжджаючи все ближче.

— Не кепкуй з мене, — гірко зауважила дівчина, — я знаю, що риси мого обличчя спотворені хворобою, а голос мій грубий і неприємний, як гавкіт диких собак.

Але мисливець зазирнув їй просто в очі і вимовив:

— Твій голос чистий і лункий, як весняний струмок, коли він рине по гірському камінню, а обличчя гладеньке і ніжне, як коштовний перкаль*.

---

* Перкаль — тонка бавовняна тканина.

Нарешті вершник під'їхав настільки близько, що дівчина могла бачити власне відбиття, як у дзеркалі, в блискучих оздобах обладунку коня.

— Поглянь у ці дзеркальця, — сказав він.

Вона підійшла і поглянула на блискуче кружальце, і побачила віддзеркалення чарівного, ніжного, як крильце метелика, обличчя.

— Чиє це віддзеркалення? — запитала вона здивовано. — Це не моє обличчя!

— Це ти, — відповів вершник.

— Але хіба мій голос не глухий і огидний, не нагадує гуркіт воза, навантаженого камінням?

— Ні, він прекрасний і приємний, як милозвучна арфа, — відповів мисливець.

— Ти знаєш чоловіка, що онде зникає за тими двома дальніми дубами? — запитала дівчина, показуючи на шлях, що зникав за обрієм.

— Це Той, про Кого ти шойно питала: Пророк з Назарета!

Тоді дівчина зі здивування сплеснула руками і на очі їй набігли сльози:

— О, свята людино! — вигукнула вона. — Носій правди і сили Божої, Ти зцілив мене!

Мисливець посадив дівчину на коня і повіз до міста на схилі гори; там попрямував він з нею просто до священників і старшини і розповів про все, що трапилося з дівчиною і як він знайшов її. Старшини уважно про все розпитували його, але, коли почули, що дівчина народилася від прокажених батьків у дикій пустелі, вони не хотіли вірити, що вона зцілилася:

— Іди туди, звідки прийшла, — сказали вони дівчині. — Якщо ти народилася від прокажених і сама була хвора, то не можеш тепер бути здоровою і не маєш права бути в місті, де можеш заразити всіх нас!

— Я знаю, що тепер здорова, — заперечила дівчина. — Пророк з Назарета поклав руку на моє чоло і зцілив мене!

Коли старшина і першосвященики почули ці слова, вони в гніві закричали:

— Хто Він такий, щоб очищувати нечистих? Звіку ніхто нікого не зціляв од прокази! Повертайся до своїх і не смій вертати сюди, щоб і ми всі не загинули від цієї страшної хвороби!

Вони затялися й не схотіли засвідчити, що дівчина здорова, і не дозволили їй залишитися в місті. Вони оголосили, що той, хто поселить її, вважатиметься теж хворим на проказу і буде вигнаний з міста.

Коли дівчина почула цей безжальний вирок, вона не знала, що діяти.

— Мені треба повертатися до прокажених, — з тугою говорила вона вершнику, що привіз її до міста, — мені немає місця серед здорових.

Але той знову посадив її на коня і сказав:

— Ні, ти здорова й більше не повернешся до них. Ми разом переплинемо море і поселимося в чужій країні, де немає таких жорстоких законів.

І вони...

Але коли виноградар дійшов до цього місця своєї розповіді, раб перебив його:

— Можеш далі мені не розповідати, — сказав він. — Ходімо, швидше проведи мене через гори; адже ти, мабуть, добре вивчив тут кожну стежину і не побоїшся йти вночі. Я маю поспішати назад. Не можна втрачати ні години: треба, щоб імператор і Фаустина якомога швидше почули цю дивовижну оповідь.

Коли виноградар провів раба і повернувся до хати, дружина ще не спала.

— Я не можу заснути, — сказала вона, — увесь час думала про зустріч, що має відбутися, — зустріч велико-

го Милосердя і страшної жорстокості; Того, Хто любить усіх людей, і того, хто їх ненавидить і зневажає. Ця зустріч може перевернути весь світ...

VI

Стара Фаустина подалася до далекої Палестини і їхала тепер великим єрусалимським шляхом.

Вона не хотіла, щоб когось іншого відрядили до Палестини, щоб розшукати там Пророка з Назарета і привести Його до хворого імператора.

«Ми не можемо знайти цього чоловіка, — думала Фаустина, — ні дарами, ні почестями. Лишень довідавшись про страшні страждання і жакливий стан імператора, з милосердя і співчуття може Він погодитися прийти на допомогу хворому. Хто ж зуміє краще за мене, для якої страждання Тиберія так само близькі, не наче хворію я сама, розповісти Йому про біду Тиберія. Я зумію зворушити Його серце і благати про допомогу».

Надія врятувати Тиберія від лютої недуги і смерті додавала сили старій жінці. Плавба морем до Яффи була довга, але не перевтомила її; звідти вона попрямувала до Єрусалима і навіть відмовилася від паланкіна, бо верхи на коні швидше. Здавалося, вона так само легко переносить утомливу довгу дорогу, як і шляхетні римляни, вояки та раби з її немалою поchtу.

Подорож з Яффи до Єрусалима виповнила серце старої жінки великою радістю і надією. Стояла весна, і баронська долина, якою вона їхала в перший день, була суцільним килимом з квітів. Квіти оточували їх і наступного дня, коли довелося вже їхати через гори Юдеї. Численні схили гір і пагорбів, між якими звивалася дорога, були засаджені фруктовими деревами, які саме квітували. Коли мандрівники втомлювалися милуватися блідо-рожевими квітами абрикосових і персикових

дерев, погляди їхні відпочивали на зелені молодого листя виноградної лози, що бростилося на очах.

Але не тільки квіти і весняне молоде листя творили красу цієї подорожі. Найбільшої чарівності надавали їй людські юрми, які цього ранку сунули єрусалимським шляхом. З усіх бічних доріг і стежин стікалися люди з найвіддаленіших, пустельних загумінків долини. Подорожні зливалися на шляху із загальним плином людей і всі разом, охоплені благоговійною радістю, прошкували до міста. Подибувалися й цілі великі сім'ї, що прямували до Єрусалима. Навіть похилі батьки й діди не залишилися вдома. Вони гордо сиділи на спинах верблюдів, гойдаючись, як у колисці, і з висоти милувалися своїми численними нащадками довкола. Деякі родини були такі великі, що скидалися не невеличке село. Одну бабусю, яка була заслаба, щоб іти сама, сини несли на руках, і треба було бачити, як згорда радо озирала вона людей, що її минали.

Цей ранок був такий просвітлений і жвавий, що міг би збадьорити і розігнати тугу в найпохмурішої людини. Щоправда, небо не ясніло сліпучою блакиттю, а було вкрите легким біло-сірим серпанком хмар, нікому з подорожніх не спливало на думку нарікати, що сонце сповите вуаллю і проміння його не таке палке. Проте завдяки хмарам подихи квітучих дерев та молодого свіжого листя виноградників випаровувалися не так швидко і поволі розливалися долиною і виповнювали повітря тонкими пахощами.

Цей дивовижний день тишею, ароматом і блідим світлом був радше схожий на світлу духмяну ніч; він мимоволі опановував серцями всіх, — і люди йшли, охоплені його чаром; подорожні йшли й співали тихі священні гімни; деякі грали на простих старовинних інструментах, звуки яких нагадували цвірчання коника або пишання комара.

Коли Фаустина ранком минала урочисті й веселі юрби, то несамохіть перейнялася загальним настроєм. Вона стиснула коня і помчала вперед; при цьому вона розповідала молодому римлянинові з почту, що мчав поряд:

— Сьогодні вночі я бачила уві сні Тиберія; він просив мене не переривати подорож і саме сьогодні бути в Єрусалимі. Тепер я розумію цей сон: боги вказали мені, що слід поспішати, щоб я не змарнувала такий чудовий для подорожі день.

Наразі вони сягли вершини кряжа, і Фаустина не-свідомо притримала коня. Внизу лежала глибока улоговина, оточена величними верховинами, і з проглибу гірської западини здіймався високий масивний скелястий пагорб, на вершині якого стояв Єрусалим.

Тісне гірське містечко, ніби короною, вінчало зубчастими мурами і баштами вершину пагорба. Цього ранку воно здавалося в тисячу разів більшим: всі сусідні схили й узвишся були всіяні строкатими шатрами і кишіли людьми.

Фаустина зрозуміла, що, либонь, усі країни прийшли до Єрусалима на якесь велике свято. Ті, що прийшли здаля, вже поставили намети в околицях Єрусалима, а ті, хто жив ближче, ще були в дорозі. Юрби текли до міста зусібіч безперервним плином. Люди були в білому вбранні, звідусіль чулися радісні крики, тріумфальний спів і звуки музики.

Фаустина довго милувалася прекрасним видовищем міста і строкатих наметів і сказала своєму супутникові:

— Мені здається, Сульпіцію, що весь юдейський народ зараз під мурами Єрусалима.

— Це справді так, — відповів римлянин, якого Тиберій навмисне дав за проводиря Фаустині, бо Сульпіцій кілька років жив у Юдеї і знав країну. — Зараз у юдеїв велике весняне свято, і люди з усіх усюд країни

збираються на це свято до Єрусалима.

Фаустина подумала трохи, а тоді продовжила:

— Добре, що ми саме на свята потрапляємо до Єрусалима. Я бачу в цьому особливу ласку і прихильність богів, які, очевидно, співчують нашій подорожі. Подумай, адже якщо весь народ іде на це свято до Єрусалима, Той, Кого ми шукаємо, Пророк з Назарета, теж має неодмінно зараз там бути, щоб узяти участь у святі, і ми легко знайдемо Його.

— Я цілком поділяю твою думку, Фаустино, — згодився римлянин. — Пророк поза сумнівом повинен бути в Єрусалимі. Це справді велика ласка богів, бо хоч ти і

сильна, і бадьора, а маєш тішитися, що не доведеться в пошуках Пророка долати важкий, утомливий шлях по горах у глиб Галілеї.

Римлянин наздогнав двох подорожніх і, їдучи поруч з ними, спитав їх, чи буде на святі в Єрусалимі Пророк з Назарета.

— Ми щороку бачили Його в цю пору в Єрусалимі, — відповіли ті. — Напевно, Він і нині прийшов, бо Він благочестива й праведна людина.

Одна жінка показала на одне з узвиш на схід від міста, сказала Сульпіцієві:

— Бачиш отой гірський схил, порослий оливковими деревами? На цьому схилі звичайно ставлять свої намети галілеяни, там ти визнаєш усе, що тебе цікавить про Пророка з Назарета.

Тим часом подорожні спустилися в долину і невдовзі почали підійматися на гору Сіон, щоб дістатися до старого міста на верховині.

Дорога круто бралася вгору і була обгороджена невисокими мурами, на яких тепер лежало безліч жebraків, хворих і вбогих, які жebraли в подорожніх.

У той час, як Фаустина з почтом підіймалася на гору, до неї підійшла жінка, що показувала Сульпіцію шатра галілеян, і сказала:

— Подивися отуди — бачиш жebraка на мурі? Це — галілеянин, і я пригадую, що бачила його серед учнів Пророка з Назарета. Він напевно знає, де Вчитель, і може дати тобі ті відомості, які тобі потрібні.

У супроводі Сульпіція Фаустина під'їхала до того жebraка, на якого вказала їй жінка. Це був дід зі скуйовдженою довгою сивою бородою. Обличчя було бронзове від палючого сонця, руки загрубли в роботі. Він сидів, поринувши в думки, і, здавалося, не бачив нічого навкруги. Він жодного разу не простягнув руку по милостиню.

Старий не відразу розчув слова Сульпіція, і тому довелося двічі повторити, щоб привернути увагу жебрака.

— Друже, — звернувся Сульпіцій, — мені казали, що ти галілеянин. Скажи, де я можу знайти Пророка з Назарета?

Старий раптом весь зібгався й почав боязко озиратися навсібіч. Коли втямив, нарешті, що від нього хочуть, розлютився і дошкульно відповів:

— Що тобі від мене треба? Чому ти мене питаєш про Нього? Я нічого про Нього не чув і не знаю. Я не з Галілеї.

Але юдейка втрутилася в розмову.

— Я ж бачила тебе з Ним. — сказала вона. — Чого ти боїшся? Скажи краще цій знакомитій пані, яку прислав сюди сам імператор, де знайти Пророка?

Але на цьому слові учень ще більше стривожився і посуворішав.

— Сьогодні, здається, всі люди збожеволіли! — злостиво відповів він. — Якийсь злий дух поймає. Я не розумію, чому всі питають мене про цю людину. Чому ніхто не хоче мені вірити, що я нічого не знаю про Нього, не знаю Пророка з Назарета? Я зовсім не з його краю, я навіть ніколи Його не бачив.

Його слова привернули увагу оточуючих; двоє жебраків, що сиділи тут же на мурі, засперечалися з ним:

— Ти кажеш неправду, ти був Його учнем. Ми всі бачили, як ти з Ним прийшов з Галілеї.

Але старий жебрак зняв руки до неба і вкрай роздратовано вигукнув:

— Через цю людину я не міг сьогодні спокійно залишатися в Єрусалимі! І ось тепер, навіть за брамою міста, серед жебраків і вбогих, мені не хочуть дати спокій і чіпляються з розпитами. Чому ви не ймете мені віри, що я ніколи не бачив Його?

— Це божевільний, — сказала Фаустина своєму супутнику. — Від нього ми нічого не взнаємо, ходімо.

Вони рушили далі вгору узвозом. Фаустина була вже за кілька кроків від міської брами, як раптом жінка, що двічі хотіла допомогти їй знайти пророка, крикнула до неї та схопила коня за вузду: біля самих ніг коня в куряві лежала людина. Тільки чудом можна було пояснити те, що людина простерлася посеред вузької дороги, де тривав цього ранку неспинний жвавий рух, і ніхто її не затоптав — ні тварини, ні люди.

Чоловік лежав горілиць і дивився вгору каламутними, отетерілими від жаху очима. Він не ворухнувся навіть тоді, коли нога верблюда опинилася впритул біля нього. Він був одягнений, як жебрак, а сам — укритий курявою і землею; на ньому було стільки піску, ніби він навмисне хотів сховатися, закопатися в нього, аби легше було його розчавити.

— Що це за чоловік? — запитала Фаустина. — Чому лежить він тут у такому жахливому вигляді?

Тієї ж миті чоловік, що лежав серед бруду посеред дороги, заволав до перехожих:

— Згляньтесь, брати й сестри! Спрямуйте своїх коней і в'ючних тварин на мене! Не об'їздіть стороною! Розчавіть мене! Я зрадив кров невинного!

Сульпіцій узяв за вузду коня, відвів його вбік і сказав Фаустині:

— Це грішник, що кається, він хоче спокутувати свій гріх. У цій країні багато своєрідних звичаїв, ти немало побачиш їх, але зараз нам не варто гаяти час, ходімо хутчіше далі.

Але Фаустина не хотіла рушати: її утримували відчайдушні крики і стогони грішника, що кається.

— Люди добрі! — благав нещасний. — Згляньтесь наді мною! Розчавіть моє серце, хай верблюд зламає мої кістки, хай осел устромить копито в очі!

Фаустина не наважувалася проїхати повз цього нещасного, навіть не спробувавши надати йому допомогу. Вона далі стримувала коня і була зовсім близько до того, що кається, коли до неї знову підійшла юдейка, з якою Фаустина вже кілька разів говорила протягом цього ранку.

— Цей чоловік — теж учень Пророка з Назарета, якого ти шукаєш, — сказала вона Фаустині. — Хочеш, я запитаю його, де Вчитель?

Фаустина кивнула на знак згоди, і жінка нахилилася до лежачого.

— Що ви, галілеяни, зробили зі своїм Вчителем? — запитала вона. — Сьогодні я бачу вас розпорошеними, самотніми на великій дорозі і ніде не бачу Того, Хто учив і об'єднував вас. Де Він?

Нещасний грішник ледве дослухав питання, швидко схопився на коліна: весь вигляд нещасного виражав один жахливий відчай:

— Який злий дух навчив тебе звернутися до мене із цим запитанням? — глухим, придушеним від хвилювання голосом запитав він. — Ти бачиш: я зарився в куряву й благаю перехожих зглянутися наді мною, перетворити мене на порох. Невже ти не бачиш моїх мук і відчаю і наважуєшся мордувати мене запитанням про те, що я з Ним зробив?

— Я не можу збагнути, про що ти говориш і за що дорікаєш, — відповіла жінка. — Я хотіла лише взнати, де твій Вчитель?

Ледве встигла жінка повторити запитання, нещасний грішник схопився на ноги і затулив пальцями вуха.

— Горе тобі, безсерда, за те, що ти не даєш мені померти з миром! — закричав він.

Жінка не встигла вимовити ні слова, як з криком і стогоном кинувся він крізь натовп, що зібрався перед вузькою брамою міста; подраний темний одяг розви-

вався навколо запорошеного, смаглявого тіла, як крила похмурого зловісного птаха; у жаху, струшуючи високо піднятими руками, нещасний розштовхував натовп і незабаром пропав з поля зору.

— Можна подумати, що ми потрапили до країни божевільних, — проказала Фаустина, задумливо дивлячись услід втікачеві.

Незиразна тривога закрадалася в серце старої жінки. Дві зустрічі з учнями Пророка, якого вона шукала, не віщували нічого доброго. Обидва учні справили на Фаустину важке, безрадісне враження нерозсудливих, злостивих і жалюгідних людей, і стара потерпала, що не знайде в Пророка того, на що сподівалася, що так взято шукала, — допомоги для хворого імператора.

Юдейка, що йшла біля коня Фаустини, також здавалася засмученою і сказала:

— Пані, не зволікай з розшуками Того, Кого шукаєш. Боюся, що Його спіткало нещастя. Ти бачиш, які схвильовані і засмучені Його учні, який жах опановує ними, коли згадують ім'я Вчителя.

Нарешті Фаустина вїхала з почтом через склепінчасту браму до Єрусалима і опинилася у вузькій, темній вуличці, де вирувала юрма. Здавалося, неможливо рухатися вперед, бо натовп щільний, як мур. Раз по раз коні ставали, а раби й вояки марно прагнули прокласти дорогу крізь тиск людей. Люди ледве посувалися вперед одним суцільним нескінченним плином.

— Вулиці Рима мені здаються світлішими, тихішими і привітнішими, — зауважила Фаустина. — Поглянь, як тут похмуро!

Досвідченим поглядом Сульпіцій незабаром помітив, що їхати далі ніяк.

— Знаєш, Фаустино, — сказав він, — у такому щільному натовпі було б набагато легше і швидше йти піш-

ки. Якщо ти не дуже стомлена, я запропонував би тобі зійти з коня, — пішки ми досить швидко дістанемося до палацу намісника, хоча до нього ще далеченько. А верхи ми доїдемо тільки поночі.

Фаустина пристала на думку Сульпіція; усі разом із нею позлізали з коней, передали їх рабам, а самі подалися далі пішки, захоплені живим плином юрби.

Йти, справді, було легше, і подорожні посувалися тепер набагато швидше. Незабаром вийшли на великий майдан у центрі міста, звідки вела вужча вуличка до палацу правителя.

— Подивись-но, Фаустино, — сказав Сульпіцій, — нам треба потрапити в цю вуличку, там людей поменше, і ми швидко дістанемося до палацу.

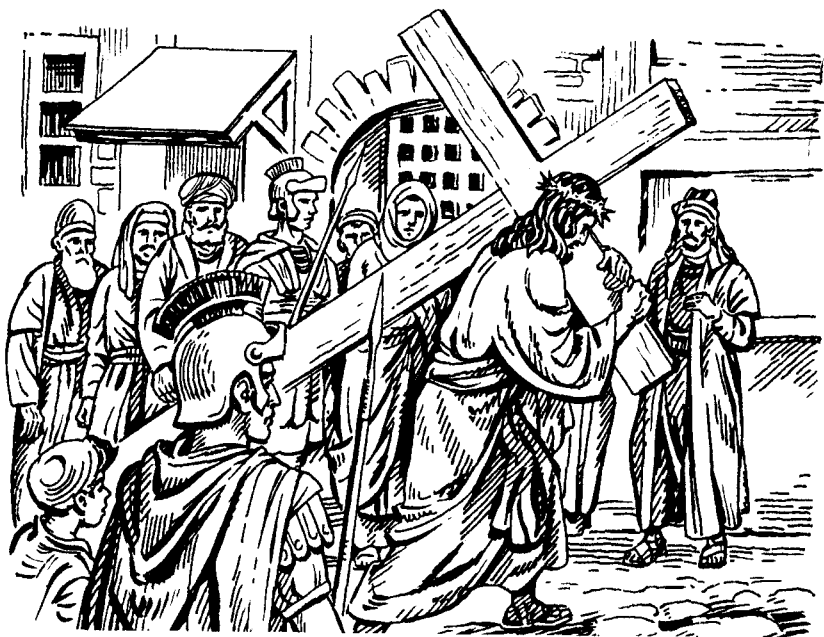
Але Сульпіцій помилився. Саме з цієї вулиці сунув назустріч численний натовп: від палацу правителя Юдеї вели засудженого на смерть, якого мали розіпнути на хресті на Черепному місці.

Попереду сунула юрба ловигав, охочих до незвичайних, хоча й жорстоких видовищ. Вони жваво та з цікавістю обговорювали майбутню страту, галасували, вимахували руками й реготали.

За ними йшли слідом діди й міська старшина, значні громадяни в довгому яскравому одязі; далі — цілий натовп плакальниць; багато хто з них достоту вмивався слізьми, але, охоплені невимовним відчаєм і тугою, жінки не помічали сліз і не витирали мокрих облич. Безліч жебраків і злидарів змішалось з юрбою жінок; усі вони були так само охоплені ширим жалем і з тугою повторювали:

— Боже правий! Господь великий! Врятуй Його! Пришли янгола свого! Врятуй Його від загибелі! Не покинь Його в таку страшну хвилину! Допоможи Йому!

Слідом за жебраками і каліками їхало верхи на конях кілька римських вояків. Вони не давали натовпу на-

ближтися до засудженого і пильно стежили, щоб на-
товп не надумав звільнити Його.

Нарешті кілька вояків-катів вели засудженого до
розіп'яття. Вони завдали Йому на спину величезний,
важкий дерев'яний хрест, і Той знемагав під надмірною
вагою. Голова засудженого схилилася настільки низь-
ко, що годі було роздивитися Його обличчя.

Фаустина стояла зі своїми людьми на розі майдану
та вуличок і бачила всіх, що супроводжували засудже-
ного на ганебну смерть. Із здивуванням помітила вона,
що людина, яку вели на страту, була одягнена в багря-
ницю, а на голові терновий вінок.

— Хто ця людина? — запитала Фаустина.

Хтось відповів:

— Він хотів бути юдейським царем!

— Смерть завдасть Йому менше страждань, ніж та
доля, якої Він прагнув, — задумливо сказала Фаустина.

Засуджений знесилів і ледве посувався вперед під страшним тягарем хреста. Вояки всіяко підганяли Його, але страдник ледве пересував ноги. Тоді вони обв'язали тіло Його мотузом і потягли, але чоловік упав додолу і хрест придушив Його.

Натовп захвилювався й загомонів. Вершники ледве стримували народ, вояки мечами перегороджували прохід жінкам, які з плачем кинулися до страдника, що знесилів. Даремно вояки намагалися стусанами та ударами примусити засудженого підвестися: хрест щільно притис людину, й підвестися було несила. Вони схопили хрест і прагнули підняти його, щоб чоловік підвівся й ніс далі.

Він підвів голову, і стара Фаустина побачила Його обличчя. На обличчі були рубці і шрами від побоїв, на чолі холодний піт змішався з ясно-червоними краплями крові з-під шпичок тернового вінця. Вологе від поту й крові, поплутане волосся обліплювало обличчя. Міц-

но стислі бліді губи тремтіли, але жоден звук, жоден крик страждання не виривався з них. На очі набігли сльози, але жодна сльоза не покотилася, і погляд загасав під тягарем лютих тортур.

Але за скорботним, сповненим передсмертною муки обличчям Фаустина побачила ясний, лагідний образ цієї людини, велично гарний і спокійний, з відвертим поглядом і ласкавою усмішкою. Серце старої стислося раптом від невимовної туги, скорботи й жалю до незнайомця, засудженого до розп'яття, — їй відразу стали близькі Його терпіння і приниження.

— Бідолашний страднику, що зробили з Тобою люди? — з очима, повними сліз, вигукнула Фаустина і ступила до Нього. У цю мить стара Фаустина забула про власні скорботи і сповнилася співчуття та жалю до людини, яку вели розпинати. Їй здавалося, що серце розірветься з розпуки, вона ладна, разом з іншими жінками, кинутися Йому на допомогу.

Він помітив, що Фаустина йде до Нього, і присунувся до неї. Здавалося, Він шукав у неї захисту від людей, які мордували Його. Він обійняв коліна бабусі та, як дитя, притисся до неї довірливо і трепетно.

Стара Фаустина схилилася над Ним; сльози нестримно бігли по її зморшкуватому обличчю, і в той же час серце її раділо, вона відчувала невимовний захват від того, що Він наблизився і торкнувся її. Однією рукою вона обійняла Його шию, іншою — відкинула волосся зі скорботного чола і з материнською ніжністю і ласкою дбайливо обтерла білою тонкою хусткою краплі поту й крові з Його ніжного, прекрасного обличчя.

У цей час вояки підняли хрест і квапилися рушити далі. Вони взялися штовхати засудженого, знову завдали хрест Йому на слабкі плечі. Легкий стогін вирвався із зімкнутих вуст Страдника, і Він покірно подибав за своїми мучителями.

Але стара Фаустина не хотіла відпускати Його на страждання і смерть. Вона вчепилася за Його одяг і прагнула втримати, але старечі руки були заслабкі, і во-яки легко відірвали засудженого від неї.

Фаустині здавалося, що від неї відривають рідного, улюбленого сина, такою тугою і горем виповнилася її душа:

— Не смійте! Не чіпайте Його! — зойкувала вона. — Він не повинен, не може померти! Він ні в чому не винний!

Але вояки не звертали уваги на її репетування і стогони і повели засудженого до місця страти.

Не тямлячи себе, в пориві несамовитого розпачу, Фаустина кинулася за ними, щоб силоміць забрати Його. Але вона була стара і не встигла ступити кількох кроків, як сили покинули її; вона знепритомніла і впала б на землю, якби Сульпіцій вчасно не підтримав її.

Насилу Сульпіцій доніс Фаустину до ятки тут же на майдані. Лише Сульпіцій був коло Фаустини, бо решта супутників порозходилася.

Господар ятки виявився зичливою, привітною людиною; він допоміг Сульпіцію покласти безтямну Фаустину на розстелену на кам'яній долівці соломі, приніс води.

Свідомість поверталася Фаустині поволі, але вона відчувала таку слабкість, паморочення, що бабуся не могла навіть підвестися і лежала, мов скута правцем.

— Їй довелося подолати за два дні дуже довгий, утомливий шлях, — пояснював Сульпіцій господареві ятки причину такого стану. — Вона дуже стара, і роки даються взнаки. Ще й такий натовп, що важко дихати...

— Сьогодні важкий день не тільки для старих, — зауважив крамар. — У повітрі така задуха, що й сильна, здорова людина знепритомніє. Я не здивуюся, якщо набіжить сильна гроза.

Сульпіцій нахилився над Фаустиною і побачив, що вона заснула, дихання її стало рівним, з лиця зникли сліди недавніх клопотів і засмучень, — воно стало спокійним і просвітленим.

Сульпіцій полегшено зітхнув, вирішив її не будити, відійшов до дверей і почав спостерігати за юрмами, що прибували і виповнювали майдан та сусідні вулиці.

VII

У Пілата, римського намісника в Юдеї, була молода дружина.

Уночі, напередодні приїзду Фаустини до Єрусалима, дружина Пілата бачила дивовижні сни.

Їй снилося, буцім вона стоїть на даху свого будинку і милується прекрасним, широким двором, викладеним, східним звичаєм, широкими плитами білого мармуру, між якими росли шляхетні дерева і рідкісні рослини.

Аж раптом двір виповнився каліччю, убогими, злидарями, хворими, які, здавалося, зібралися сюди з усіх усюд землі. Серед них — хворі на джуму*, тіла яких порозпирало, прокажені із спотвореними страшною хворобою обличчями, паралітики, які безпорадно лежали на землі, сліпі, кульгаві, нужденні, — усі вони стогнали від болю і нестерпних страждань.

Дружина Пілата бачила, що всі ці нещасні товпилися біля дверей палацу, ніби хотіли проникнути туди або чекали на когось. Деякі з них навіть стукали час від часу в щільно зачинені двері.

Нарешті відчинилися двері, вийшов на поріг раб і запитав, чого їм треба? Нащо вони прийшли на палацовий двір?

І разом заговорили всі хворі, убогі, нещасні:

---

* Джума — чума.

— Ми шукаємо великого Пророка, якого Господь послав на землю, щоб урятувати людей. Де великий Пророк з Назарета? Він має владу над усіма недугами і зцілить нас.

Тоді раб відповів їм згорда і байдуже, — таким тоном часто говорять слуги багатих і знакомитих панів з нещасними бідняками:

— Ви марно чекаєте на Пророка. Пілат віддав Його на смерть.

У відповідь на слова раба увесь двір загув-застогнав, знялися зойки і лемент. Нещасні рвали на собі одяг і волосся, скреготіли зубами, у відчаї кидалися з плачем на землю і билися об кам'яну підлогу.

І такий жаль зайшов дружині Пілата: вона не могла без болю в серці переносити вигляд страждань і відчаю цих нещасних, що втратили всяку надію на одужання, і заплакала. Ревні сльози потекли з заплющених очей сплячої і збудили її.

Незабаром вона знову заснула й уві сні знову побачила себе на даху свого будинку, а біля ніг — величезний прекрасний мармуровий двір завширшки з міську торговицю.

У дворі повнісінько біснуватих, божевільних, причинних, одержимих злими духами і бісами. Вигляд хворих був жахливий. Одні зовсім голі, інші куталися в довгий одяг, прикривалися скуйовдженим волоссям; у третіх на головах солом'яні вінки, а на плечах — мантії, сплетені з трав, бо вони уявляли себе царями й ступали гордо і владно; були й такі, що вважали себе звірами, повзали рачки, гавкали, кусалися; деякі безупинно плакали й за чимось побивалися, інші насилу тягли важке каміння, чигали над ним, бо гадали, що це купи золота; нарешті, були хворі, які запевняли, що через них діють і говорять біси.

Усі ці нещасні стирчали біля дверей палацу, наче хотіли ввійти туди або чекали на когось. Дехто навіть грюкав час від часу в щільно зачинені двері.

Нарешті, відчинилися двері, вийшов раб і запитав:

— На кого ви чекаєте? Що вам треба?

Хворі гуртом заволали:

— Де великий Пророк з Назарета, якого Господь послав на землю рятувати людей? Ми чекаємо на Нього, Він зцілить наші недуги, поверне нам сили, здоров'я і розум, врятує наші душі.

Але раб пихато і байдуже відповів:

— Ви марно чекаєте на Пророка. Пілат віддав Його на смерть.

Ледве раб вимовив ці слова, гучний відчайдушний крик, ніби рев диких звірів, пролунав у дворі, і нещасні, у нападі безумства, кидалися один на одного, терзали, били й ранили один одного, і яскраво-червона кров забарвила пурпуром білосніжні мармурові плити двору.

Жахливий вигляд страждань і мук цих нещасних так уразив дружину Пілата, що вона уві сні почала голосно стогнати, ламати руки і прокинулася.

Утретє сон знеміг молодицю, і знову побачила вона себе на даху палацу. Її оточували рабині, що співали й грали на кимвалах і цитрах. Квітнув мигдаль, і ніжний запах білих квітів сполучався з тонким ароматом в'юнких троянд, кущі яких сягали даху.

Дружина Пілата милувалася чарівною картиною квітучої весни, насолоджувалася тихою, ніжною музикою цитри, як раптом хтось шепнув їй:

«Підійди до поручнів і поглянь, що коїться у дворі».

Смутно згадалися уві сні молодій жінці жахливі з'яви цієї ночі, і вона подумала:

«Не хочу я бачити нових страдників, що товпляться на подвір'ї».

Але з двору долинули страшні звуки: дзвін ланцюгів, удари важких молотів, гупання дерева об дерево. Рабині кинули співати й грати, вони почули страшні

звуки і кинулися до поручнів. Дружина Пілата не могла утриматися і собі підійшла слідом.

Здавалося, що на подвір'ї зібралися горопашні в'язні з усього світу. Там були люди, на все життя замкнені в похмурі підземелля, де поневірялися в ланцях; були засуджені до важких робіт у шахтах — вони ледве несли на плечах важкі молоти; прийшли засуджені до виснажливого веслування на військових галерах; вони тарганили довгі, окуті залізом весла; тут же товпилися засуджені на ганебну страшну страту — розп'яття, — вони знемагали під тягарем величезних дерев'яних хрестів; за ними виднілися нещасні злочинці, засуджені до страти, — вони волочили за собою страшні плахи. Прийшли й бранці, продані у вічне рабство на чужину; руки цих бідолах були вкриті мозолями від надсадної праці, а на спинах червоніли незагоєні рубці від жорстоких побиттів.

Усі знедолені стояли тісним натовпом біля дверей палацу Пілата і повторювали одне слово: «Відчиніть, відчиніть!..»

Тоді вийшов раб, що вартував біля дверей, і запитав прибульців:

— Чого вам тут треба?

І нещасні відповіли як один:

— Ми шукаємо великого Пророка з Назарета. Він прийшов у світ, щоб рятувати грішників і повернути всім нещасним мир і спокій.

Раб відповів їм байдужим, холодним голосом:

— Ви не знайдете Його тут. Пілат віддав Його на смерть!

Ледве раб вимовив ці слова, нелюдський лемент виповнив двір; здавалося, земля і небо здригнулися від плачу і стогонів нещасних в'язнів, що втратили останню надію.

Дружина Пілата уві сні здригнулася від жаху й жалю до цих знедолених, засуджених на вічні страждання, сльози потекли з її заплющених очей, і вона прокинулася.

Вона підвелася на ліжку, швидко прийшла до тями і добре пригадала всі сни цієї ночі.

— Я більше не спатиму, — подумала вона, — я не можу більше бачити такі жахливі сни; серце моє розривається на частини...

Але тієї ж миті сон знову її здолав, бо несила було опиратися, голова сама впала на подушку, і молодиця заснула міцним сном.

Знову побачила себе дружина Пілата на даху палацу; біля неї бігав синок і бавився з кулькою.

І знову почула молодиця голос, що шепнув їй:

— Підійди до поруччя і поглянь на тих, хто стоїть і чекає на твоєму дворі.

Але молодиця вирішила уві сні:

«Я не можу більше бачити нещасних! Я бачила стільки горя і відчаю цієї ночі. Нізашо не підійду до поруччя!»

Але цієї миті хлопчик перекинув кульку через поруччя й почав дертися на залізні ґратки, прагнучи дістати іграшку. Мати злякалася, що дитина може впасти, швидко підбігла до поруччя, схопила дитину і поглянула вниз.

Двір був повний нещасних поранених і покалічених, що прийшли сюди з усіх усюд землі.

У одних відрубані руки, у інших — ноги, у третіх — спотворені обличчя у четвертих — понівечено все тіло, у п'ятих — зяяли глибокі рани, з них сочилася кров і яскраво-червоним потоком струмувала по мармурових плитах двору.

Біля нещасних калік товпилися люди, що втратили на війні своїх найближчих і палко коханих. Тут були і сироти, що оплакували передчасну смерть батька, і не-

втішні молоді вдови, і сумні наречені, що втратили наречених, і спорохнілі баби, що втратили синів, останню опору.

Передні підійшли до дверей і постукали.

Як і раніше, раб вийшов і запитав:

— Що ви шукаєте в цьому будинку?

І нещасні відповіли, як один:

— Ми шукаємо великого Пророка з Назарета. Він принесе мир на землю, вщухнуть війни і розбрати. Ми шукаємо Того, Хто перетворює гострі мечі на серпи, а списи — на виноградарські ножі.

Тоді сказав їм раб, трохи роздратований:

— Нащо ви приходите мучити мене? Я вже казав сьогодні, що більше немає великого Пророка з Назарета: Пілат віддав Його на смерть!

Раб швидко зачинив двері, а дружина Пілата подумала уві сні:

«Я не хочу бачити і чути відчаю, який тепер оволодіє всіма цими нещасними!»

Вона швидко відсахнулася від поручнів і, прокинувшись, побачила, що уві сні зіскочила з ліжка і стоїть на холодній підлозі.

Знову вирішила молодиця, що більше не спатиме цієї ночі, щоб не бачити таких страшних снів. Але знемога знову здолала її, й вона незабаром, мимоволі, заснула.

Знову побачила себе на даху палацу; вона була не одна — поруч стояв Пілат. Вона переповідала йому страшні сни, але Пілат не розумів жаху, який вона переживала, і жартував з нею.

Знову почула молодиця голос, що шепнув їй:

«Поглянь на людей, що прийшли на твій двір».

Але молодиця зі страхом подумала:

«Я не хочу їх бачити! Я бачила сьогодні стільки знедолених!»

Тієї ж миті почула вона три удари в двері, і Пілат підійшов до поруччя, аби подивитися, хто хоче увійти до його будинку?

Ледве підійшов він до поруччя, як подав знак дружині підійти:

— Ти знаєш цього чоловіка? — спитав Пілат, показуючи вниз.

У дворі на численних конях і верблюдах сиділи знатні вершники.

Раби товклися біля тварин, розвантажуючи їх; було схоже, що приїхав якийсь знатний і могутній володар з почтом.

Біля дверей до палацу стояв сам визначний незнайомець. Це був старий чоловік — високий на зріст, плечистий, із сумним лицем, похилий, наче під страшним тягарем.

Дружина Пілата відразу впізнала незнайомця:

— Це імператор Тиберій, — прошепотіла вона чоловікові, — я його добре знаю, це він. Але нащо він прийшов до Єрусалима?

— Я теж пізнаю його, — погодився Пілат. Він зробив знак дружині, щоб вона мовчала і слухала те, що відбудеться у дворі.

Вона почула, як вартовий запитав незнайомця:

— Хто ти і кого шукаєш?

— Я шукаю великого Пророка з Назарета, який має велику божеську силу й повершує чуда. Імператор Тиберій звертається до Нього, аби Він зцілив імператора від страшної хвороби, яку не може вилікувати жоден лікар на землі.

Раб шанобливо схилився перед імператором і відповів сумно:

— Не гнівайся, пане, але воля твоя не може бути виконана!

Тоді імператор звернувся до своїх рабів, що товклися у дворі, і віддав їм наказ.

Раби заметушилися біля величезних мішків і взяли-ся діставати золоті прикраси, коштовні камені, рідкісні тканини, всілякі клейноди.

— Усе це належатиме великому Пророкові, — сказав незнайомиць, показуючи на купи перлин, золота, діамантів і адамашок*. — На ці скарби Він може облагодіяти цілий народ! Аби лишень допоміг Тиберію!

Вартовий ще нижче схилився перед незнайомцем і сказав:

— Пане, не сердься на мене, я маю повторити тобі: твоє бажання не можна виконати!

Незнайомиць знову подав знак своїм людям, і раби принесли чудовий прапор з шовкової тканини, на якому коштовними каменями був вишитий виблискуючий герб.

Незнайомиць сказав рабу, показуючи на прапор:

— Подивися! Імператор Тиберій дарує цей прапор великому Пророку з Назарета і робить Його царем Юдеї. Він правитиме Своїм народом, якщо допоможе Тиберію!

Раб припав до ніг незнайомцеві і трепетним від хвилювання і страху голосом сказав:

— Великий пане! Не гнівайся на мене! Я не можу допомогти тобі знайти Пророка!

Знову подав незнайомиць знак слугам, і вони піднесли йому золоту корону і пурпурову мантію:

— Імператор дасть Великому Пророку владу над усіма своїми народами! Хай Він править ними за законом того Бога, якому служить Великий Пророк, — сказав незнайомиць. — Він буде найбільшим і наймогутнішим царем на землі, якщо зцілить Тиберія!

Раб кинувся обіймати ноги незнайомця і зі сльозами, сповненим жаху голосом, сказав:

— Пане мій! Я не можу допомогти тобі! Ніхто не може знайти Пророка з Назарета. Його немає більше! Пілат віддав Його на смерть!

---

* Адамашка — шовкова тканина та вироби з неї.

VIII

Коли дружина Пілата прокинулася, надворі вже був яскравий день. Рабині давно чекали на пробудження пані, аби допомогти їй вбиратися.

Якась незвична слабкість посіла молоду жінку, наче вона підвелася з ліжка після довгої, важкої хвороби. Не хотілося ні рухатися, ні говорити; вона байдуже далася одягнути і лише коли одна служниця спритними пальцями почала перебирати їй довгі коси, дружина Пілата запитала, чи встав пан.

Рабині сказали їй, що Пілата покликали на суд першосвящеників, де судитимуть звинуваченого у тяжкому злочині.

— Я хотіла б поговорити з чоловіком, — тихо мовила дружина Пілата.

— Це навряд чи можливо зараз, — відповіла рабиня, — доки триває суд, панові не можна відлучитися ні на мить. Я звелю передати йому, що ти чекаєш на нього, шойно скінчиться суд.

Молодиця не заперечувала; вона знала, що рабиня має рацію, і мовчки сиділа, поки служниці не закінчили одягати її.

— Чи котрась із вас знала Пророка з Назарета, — раптом запитала молодиця своїх рабинь, — хтось чув про Нього?

— Пророк з Назарета — великий і милостивий, Він має вищу силу і звершує чуда, — відповіла одна.

— Як дивно, — зауважила інша, — що саме сьогодні ти, пані, спитала про Нього: адже саме Його привели першосвященики сюди, у двір, на суд правителя Пілата!

Ледве почула молодиця ці слова, сильне хвилювання оволоділо нею. Вона негайно послала одну з рабинь довідатися, в чому звинувачують Пророка з Назарета, і та, незабаром повернувшись, сказала:

— Старшина і першосвященики звинувачують Його, що Він хотів бути юдейським царем. Вони вимагають, щоб Пілат засудив Його до розп'яття.

Смертельна блідість вкрила обличчя молодої жінки: вона відчувала, що сили залишають її.

— Я маю негайно побачити чоловіка і поговорити з ним, — мовила вона, — бо інакше станеться жахливе нещастя!

Марно рабині запевняли молоду жінку, що це немислимо, що не можна викликати Пілата з верховного суду, — вона плакала, тремтіла і повторювала, як у маренні:

— Я маю сказати йому, бо буде біда!

Нарешті одна рабиня зглянулася над горем пані:

— Якщо ти напишеш цидулку, — сказала рабиня, — я спробую передати її панові негайно...

Дружина Пілата узяла стилос* і написала на восковій дощечці кілька слів, і рабині вдалося передати цидулку Пілатові в той час, коли він був ще на суді.

Так сталося, що цього дня молодиця ніяк не могла побачити Пілата і сказати йому хоч кілька слів. Суд затягнувся, і коли повели засудженого на Черепне місце, настав час обідати, і до Пілата прийшли запрошені ним друзі. Тут були знатні римляни, начальник римських легіонерів, молодий учитель риторики й багато інших.

Але учта була невеселою; молода дружина Пілата була сумна і мовчазна, сиділа з очима, опущеними долу, і гості мимоволі піддавалися її сумному настрою.

Якийсь гість співчутливо поцікавився, чи не хвора вона, чому журиться? Тоді Пілат з усмішкою розповів, яку цидулку одержав він уранці від дружини, коли був на суді. Пілат вихвалявся, що не піддався благанням жінки, не зважив на її сльози, не повірив якимсь таємничим снам.

---

* Стилос — паличка для письма на дерев'яних табличках, вкритих воском.

— Це був не сон, — тихо заперечила молодиця, — це було застереження з неба. Ти мав послухати мене: невже ти не міг хоч на один день відкласти страту засудженого?

Вона була так глибоко і широко засмучена, таке справжнє горе лунало в її голосі, що кожному стало шкода цю чуйну, ніжну жінку, захотілося утішити її співчутливим словом, поглядом, не можна було образити її байдужою балаканиною.

Раптом один з присутніх озирнувся і з подивом запитав:

— Що це? Невже ми так довго пробули за столом, що не помітили, як звечоріло? Чому раптом потемніло?

Всі здивовано помітили, що справді наче посу-теніло. Але ж то не сутінки, якщо контури і барви лише стають м'якші: якась сіра мла сповивала всі предмети, позбавляла яскравості й життя, все поринало в похмуру, густу п'тьму, через що й обличчя стали здаватися блідими й млявими.

— Ми схожі на мертвяків, — зауважив ритор*. — Подивіться, щоки втратили рум'янець, а губи знебарвилися!

Темрява поглиблювалася, переходила в непроглядний морок. Загальне сум'яття передалося і молодій жінці.

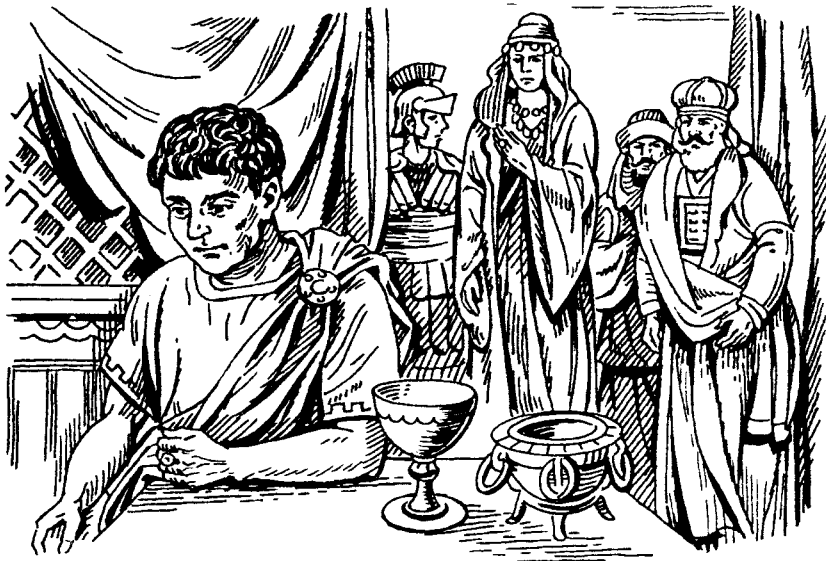
— Невже ти й тепер не повіриш, що боги хотіли застерегти тебе! — з жахом запитала вона чоловіка. — Невже ти не бачиш, що прогнівив небо, засудивши на смерть невинного? Якщо Його вже розіпнули, то померти Він ще не встиг. Накажи зняти Його з хреста! Я обмию Його рани і полікую їх. Ми виправимо, спокутуємо помилку. Звели дарувати Йому життя!

Але Пілат глузливо посміхнувся і відповів:

— Можливо, ти маєш рацію, що ця темрява — ознака з неба. Але повір мені, що сонце не може згаснути че-

---

* Ритор — у Стародавньому Римі — оратор, вчитель красномовства.

рез смерть юдейського Пророка. Щось значніше, ймовірно, має статися на землі. Може, почнеться жахлива війна, яка розорить всю імперію; може, старий Тиберій...

Він не встиг договорити: запав такий морок, що Пілат не міг знайти на столі перед собою власний кубок. Він урвав мову, щоб наказати рабам запалити смолоскипи.

При мерехтливому світлі Пілат розгледів обличчя гостей: вони були збентежені й сумні, не схожі на обличчя бенкетарів.

— Тобі вдалося своїми слізьми й погрозами всіх засмутити, — з прикрістю дорікнув Пілат дружині. — Якщо ти не можеш ні про що інше думати, розкажи нам принаймні, що за чудові сни примарилися тобі сьогодні вночі?

Молодиця не примусила себе просити двічі. І докладно переповіла кожний свій сон.

З плином її розповіді обличчя гостей дедалі похмурнішали. Гості кинули пити вино й спрагло ловили кож-

не слово оповідачки. Лише Пілат і далі веселився й кпив із почутого.

Коли молодиця замовкла, першим заговорив ритор:

— Справді, це сновидіння більше, ніж звичайний сон, — сказав він. — Дивно, що саме сьогодні я бачив в Єрусалимі не самого Тиберія, а його стару годувальницю. Вона в'їжджала до міської брами, оточена пишним почтом, і я здивований, чому досі стара Фаустина не з'явилася в палаці правителя.

— Я чув, що імператор Тиберій тяжко хворий на якусь тяжку хворобу, — зауважив начальник римських легіонерів. — Мені здається, що сон твоєї дружини, Пілате, має якийсь особливий зміст...

— Немає нічого неймовірного в тому, що Тиберій, почувши про чудеса, які творив Пророк з Назарета, послав гінця, щоб привезти Пророка до Рима, — продовжував ритор. — Імператор міг повірити, що Пророк зцілить його...

— Якщо це так, — з прикрістю і роздратуванням звернувся начальник римських легіонерів до Пілата, — ти дійсно даремно поквапився засудити цю людину. І для тебе, і для всіх нас було б краще, якби посланець імператора застав Пророка живим...

Пілат з гнівом відповів:

— Невже ця темрява так налякала вас, що ви втратили розум і перетворилися на безрозсудних дітей? Чи давно ви вважаєте себе за тлумачів таємних снів? Чи до лица це дорослим мужам і хоробрим воякам?

Але начальник легіонерів тримався свого.

— Ще не пізно, може, послати гінця, — говорив він, — щоб урятувати Пророка. Звели зупинити страту! Хай знімуть Його з хреста!

— Ти не розумієш, що кажеш! — grimнув Пілат. — Ти хочеш, щоб я став посміховиськом? Як може народ

поважати правителя, який прощає засудженого, бо дружина бачила зловісний сон?

— Але ж я не уві сні бачив Фаустину тут, в Єрусалимі, — заперечив ритор.

— Мої вчинки — мій клопіт, — ледве стримуючи гнів, відрубав Пілат. — Я сам звітуватиму імператору. До того ж, варто мені розповісти Тиберію, як цей засуджений мрійник покірливо переносив побої та образи з боку рабів і вояків, і імператор переконається, що ця людина не мала чудесної сили, якщо не міг навіть самого себе врятувати.

Ледве вимовив Пілат ці слова, страшенно загриміло і затремтіли стіни палацу та земля захиталася під ногами. Палац правителя залишився цілий, але довкруги несамовито гуркотіло, стіни будинків тріскалися й руйнувалися, величезні колони падали і розбивалися на друз.

Ледве ушух страшний шум, і можна було розчути людський голос, Пілат гукнув до себе раба і наказав:

— Біжи мерщій до Черепного місця і накажи від мого імені зняти з хреста Пророка з Назарета.

Раб хутко пішов.

Всі гості й Пілат з дружиною вийшли на широкий двір палацу, щоб бути просто неба на випадок, якщо землетрус повториться. Усіх охопило сильне хвилювання, ніхто не наважувався мовити ні слова, всі напружено чекали на повернення гінця.

Раб швидко повернувся і мовчки зупинився перед Пілатом.

— Ти застав Його живого? — запитав Пілат.

— Пане! Він був уже мертвий, коли я добіг до місця страти. Він віддав дух якраз у ту мить, коли здригнулася земля...

Два сильні удари пролунали біля брами; ніхто не чекав їх, і всі злякалися, неначе загрожувало нове нещастя.

Тієї ж миті раб наблизився до Пілата.

— Пане! Благородні Фаустина та Сульпіцій, посланці імператора, з'явилися до тебе: імператор Тиберій просить тебе допомогти їм відшукати Пророка з Назарета.

Шепіт незадоволення прошелестів серед гостей Пілата: один за одним вони квапливо йшли з двору, поспішали хутчіше піти від Пілата, і правитель залишився сам, полишений усіма перед грізною долею і жорстокою карою імператора.

IX

Стара Фаустина благополучно перепливла море і знову ступила на берег у Капрі, де знайшла хворого імператора.

Вона докладно переповіла йому все, що з нею сталося; Фаустина боялася поглянути на хворого, вона думала, що він не на те сподівався, що вона вбиває в ньому останню надію. За час відсутності Фаустини хвороба Тиберія поглибилася, і стара подумала:

— Чашо небо допустило, щоб я повернулася сюди; було б легше, якби я померла там, у далекій країні. Він чекав би мене і сподівався, а зараз я вбиваю в ньому останню надію...

Але Фаустина помітила, що хворий напрочуд спокійно і байдуже слухає її розповідь. Коли Фаустина стала переповідати імператорові, що сталося в день її в'їзду до Єрусалима, коли вона пригадала весь цей страшний день і сказала Тиберію, як близько був порятунк, — вона не змогла стримати сльози і ревно заплакала.

Тиберій спокійно зауважив їй:

— Невже, Фаустино, ти щиро засмучена і шкодуєш, що чоловіка розіпнули саме того дня і тим самим позбавили мене Його допомоги? Невже ти справді вірила, що

Він може зцілити мене? Невже довге життя в Римі не відучило тебе вірити в чаклунів? Лише діти можуть вірити в казку, яку ти почула від людей у Сабінських горах.

З жахом побачила Фаустина, що Тиберій не вірив і не чекав на допомогу від Пророка з Назарета.

— Нащо ж ти послав мене в далеку чужу країну, — докоряла стара, — якщо не чекав на допомогу, якщо сумнівався і не вірив?

— Ти — мій єдиний відданий друг, — відповів Тиберій. — Як міг я втримати, відрадити тебе! Я бачив, що ти віриш і сподіваєшся, і радів, що можу виконати твоє бажання.

Але Фаустина не погоджувалася, що Тиберій вчинив добре.

— Ти знову обдурив мене своїм лукавством, — наполягала вона. — Ти знаєш, що мені найважче, коли я не можу тобі вірити...

— Даремно ти повернулася до мене, — сказав імператор. — Тобі було б ліпше у твоїх рідних горах...

Здавалося, старий розбрат ось-ось знов спалахне між ними обома, попри те, що вони щиро любили і поважали один одного. Але наразі Фаустина відчула гострий жаль до свого старого хворого друга і, хоча в душі не погоджувалася з ним, більше не заперечувала. Ласкаво поглянула вона на потворне обличчя хворого і сказала покірливо:

— А однак той чоловік був справжнім пророком. Я бачила Його. Коли очі Його зустрілися з моїм поглядом, мені здалося, що я бачу Бога! Я була в шаленому відчаї, що не змогла врятувати Його від смерті!..

— Я радий, що ти не врятувала Його, — заперечив імператор. — Він був небезпечною людиною і підбурював народ...

Знову Фаустина ледве стримала свій гнів.

— Я говорила про Нього з багатьма, — сказала вона. — Він був засуджений за злочини, яких не вчинив; Його оббрехали...

— Якщо Він і не вчинив тих злочинів, які Йому приписувалися, то вчинив безліч інших, — утомлено зауважив Тиберій. — Хіба є на світі людина, яка за життя не скоювала таких справ, спокутувати які можна лише смертю?

Але слова імператора не викликали роздратування у Фаустини, — навпаки, вони, здавалося, спонукали її до якогось рішення. Вона сказала:

— Я хочу показати тобі Його силу. Ти пам'ятаєш, я говорила тобі, що обтерла обличчя нещасного засудженого своєю хусткою. Ось ця хустка. Хочеш поглянути на неї?

Вона розгорнула хустку перед імператором, і він помітив на тонкій білій тканині контур обличчя.

Голос старої Фаустини тремтів, коли вона мовила:

— Чоловік побачив, що я пожаліла і полюбила Його. Не знаю, якою силою Він був наділений, як міг залишити на моїй хустці одним дотиком Свій скорботний образ. Я не можу дивитися без сліз на Його страдницьке лице.

Імператор нагнувся і почав дивитися на образ на хустці. Він, здавалося, відбився сльозами і кривавим потом. Що більше Тиберій вдивлявся, то краще виокремлювалися контури, яскравіше змальовувався образ. Імператор розрізнув краплі крові на скорботному чолі, шпичаки тернового вінка, липке від крові волосся; міцно стиснені губи виражали нелюдські страждання.

Імператор все нижче схилявся над чудовим образом; усе виразнішими ставали риси обличчя, Тиберій розрізнув очі, які, здавалося, навіть на хустці палали і світилися, як зірки. Неземне страждання, нелюдські

муки, небесну чистоту і нескінченне милосердя прочитав Тиберій в погляді глибоких, скорбних очей, і їхнє світло проникло в похмуру душу імператора і запалило в глибині її іскру тепла і вічної правди.

Тиберій нерухомо лежав на ліжниці та, низько схилившись, жадібним поглядом вбирав образ на хустці.

— Хто Ти? — тихо шепотів імператор. — Людина чи Бог?

Він не міг відвести очі від чудового лику, якась потужна невидима сила повертала його знову і знову до скорботних прекрасних очей...

Глибокий жаль до безневинного Страдника охопив раптом душу Тиберія. Сльози набігли йому на очі й потекли по обличчю.

— Я оплакую Твою смерть, невідомий, великий, — прошепотів Тиберій. — Фаустино! — гукнув імператор. — Як могла ти допустити, щоб цей чоловік був розіпнутий! Він би зцілив мене!..

Тиберій знову нахилився низько-низько над образом скорботи.

— Чи чуєш ти, великий, мої слова? — мовив імператор: — Чи бачиш мою журбу? Тебе відняли від мене, я не одержу від Тебе зцілення, але мені залишається помста: гірко покутують ті, хто засудив Тебе на смерть!

Тиберій замовк і кілька митей лежав нерухомо і мовчки. Потім раптом сповз із ліжниці й уляк перед ликом Страдника.

— Ти істинний, прекрасний, великий, ти — кращий на землі, Ти — людина, — наче марив Тиберій. — Я побачив Тебе, вінець творіння, я ніколи не міг навіть мріяти про це! Поглянь на мене! Я дикий звір перед Тобою, жалюгідна істота, немічна духом і тілом... О, якби Ти побачив мене! Ти — милосердя! Твій ясний погляд, один лише промінь Твоїх чудових очей зцілив би мене!.. Зглянься, зглянься наді мною!

Тиберій схилився до землі; голова торкалася самого лику, палкі сльози змочили хустку.

Стара Фаустина в жасі дивилася на Тиберія: вона вже шкодувала, що показала йому хустку, бо боялася, що хворого імператора дуже уразить і схвилює погляд скорботних очей, але вона не могла собі уявити, що хвилювання і відчай імператора будуть настільки великі.

Він ніби марив: погляд прикутий до чудового образу, від якого він не міг відірватися...

Тоді Фаустина швидко схопила хустку і вирвала з рук імператора.

У ту ж мить Тиберій підвів голову: обличчя його було чисте, як до хвороби; на ньому не залишилося найменших слідів страшної недуги. Здавалося, жакливі струпи і рани, якими було вкрито під час хвороби все тіло Тиберія, живилися злістю і ненавистю, що коренилися в черствому серці Тиберія, — вони зникли, щойно промінь милосердя проник у його холодне серце, зігрів його і засвітив у ньому вогонь любові і всепрощення.

Наступного дня імператор Тиберій послав трьох гінців.

Перший гонець був відправлений до Рима. Імператор велів сенату розслідувати, як править Пілат Палестиною, чи не зловживає владою, чи не гнобить народ; якщо виявиться, що Пілат править жорстоко і несправедливо, засуджуючи на страту невинних, імператор звелів притягти його до відповідальності й суворо покарати.

Другий гонець відбув у Сабінські гори до виноградаря і його дружини. Імператор звелів передати їм велику подяку за добру раду і розповісти, як відбулося його зцілення. Коли гонець замовк, виноградар сказав:

— Я знаю, що ще довго думатиму про те, що було б, якби вони особисто зустрілися.

— Про це не треба думати, — зауважила дружина. — Господь краще знає, як спрямувати життя людини. Велике милосердя перемогло злість і ненависть, відтепер їм не буде місця у відродженому серці імператора Тиберія.

Третій гонець досяг Палестини і привіз звідки кількох учнів Розіп'ятого. Вони з'явилися на Капрі і почали проповідувати вчення вічної правди і любові.

Коли учні прибули на Капрі, стара Фаустина була на смертному ложі. Але вона ще встигла прийняти хрищення та хресне ім'я Вероніки, бо Рятівник їй заповідав берегти і передати людям істинне зображення Свого божественного образу.

МАЛПИНІВКА

Це було тоді, коли Господь створив небо і землю, сонце, місяць і зірки, тварин і рослини. Кожному новому творінню Творець одразу давав назву, яка назавжди залишалася за тим, кому вона давалася.

Багато збереглося оповідей про той час; якби ми знали все, що тоді відбулося, нічого не було б у світі незрозумілого, нез'ясовного, все було б зрозуміло і просто для кожного.

Відомо, наприклад, що саме в той день, коли Господь розфарбовував у райському саду птахів, у Нього скінчилися всі фарби, і бідний щиглик залишився б незфарбованим, якби Творець не витер об його пір'ячко всі свої пензлі.

Тоді ж сталося, що осел одержав свої довгі вуха. Він ніяк не міг запам'ятати власного імені і тричі повертався до Господа і питав, як його звать. Господові набридло повторювати ослові одне й те саме кілька разів, — Він узяв осла за обидва вуха і сказав голосно:

— Твоє ім'я — осел, осел, осел!

І злегка потягнув за вуха, через що обидва вуха негайно вирости, щоб осел краще чув і запам'ятовував те, що йому кажуть.

Тоді ж і на бджолу Господь наклав покарання. Щойно була створена бджола, вона полетіла по райському саду і заходилася збирати з прекрасних квітів запашний солодкий мед. Люди й тварини відчували пах меду, їм захотілося покуштувати його. Але бджола ні з ким не хотіла ділитися своїм взятком і отруйним жалом відганяла всіх від стільників. Господь помітив жорстокість і жадібність бджоли, гукнув її і сказав:

— Я дав тобі шасливий дар — збирати мед, що солодшого за нього на землі нема. Але я не давав тобі права самій ласувати й шкодити своїм ближнім. Запам'ятай гарненько, що Я скажу: якщо когось штрикнеш своїм жалом, то помреш.

Тоді ж сталося, що цвіркун заслїп, а мурашка втратила крила, і багато інших чудових речей, що їх годі перелічити!

Цілий день труждався Господь, створюючи все нові й нові творіння, даруючи їм життя; і надвечір спала Господові думка створити маленьку, зовсім сіру пташку.

— Твоє ім'я — малинівка! — сказав Господь, садовлячи пташку на відкриту долоню, і відпустив летіти.

Маленька пташка весело і радісно злетіла вгору і полетіла по райському саду. Назустріч їй траплялися чарівні пташки з різноколірним пір'ям, і їй закортіло помилуватися собою.

Вона тут-таки спустилася і зазирнула в свічадо плеса. Собі на подив, пташка побачила, що вона вся сіра — хоча б одна червона плямочка була. Марно крутилася вона навсібіч, витягала шийку, вдивлялася у свічадо озера — однаково всі пір'їнки сірі.

Тоді полетіла пташка назад, до Творця.

Господь, як і перед тим, сидів у райському саду, милосердний і ласкавий; з рук Його вилітали розкішні строкаті метелики, над Ним витали жучки й бабки, голуби мирно сиділи на плечах Владики, а з землі зростали навколо куші чудових запашних троянд, сніжно-білих лілій і скромні кущики стокроток.

Серце пташки скинулося від страху, коли вона зда- лека побачила Господа; але вона не повернула назад, полетіла просто до нього і, покружлявши над його голо- вою, опустила йому на руку.

Господь прихильно запитав пташку:

— Нащо ти повернулася?

— Я хотіла Тебе спитати про одну річ, — боязко від- повіла пташинка.

— Що ж ти хотіла б знати? — поцікавився Творець.

— Ти назвав мене малинівкою, — збентежено поча- ла пташка, — а в мене немає жодної малинової пір'їнки. Я вся сіра, від дзьоба до хвостика. Чому Ти мене так на- звав?

І пташка з тугою і довір'ям поглянула своїми чорни- ми вічками в очі Господа. Вона побачила довкола ясно- червоних фазанів із золотавим полиском, папуг з яскра- во-червоними шийками, півнів з червоними гребінцями, метеликів з червонуватими крильцями, золотаво-черво- них рибок і безліч яскраво-червоних троянд. І пташка по- думала, що було б достатньо однієї краплі червоної фар- би, щоб пофарбувати їй маленькі груди, і вона стала б чарівною, гарною пташкою, і її ім'я «малинівка» було б доречним.

— Чому Ти назвав мене малинівкою? — перепитала пташка, бо Господь не відповів їй за першим разом.

Вона думала, що Господь відразу скаже:

«Ох, люба пташко, що Я накоїв! Зовсім забув роз- фарбувати твоє пір'ячко! Стривай, зараз виправлю по- милку!»

Але Господь усміхнувся і сказав:

— Я назвав тебе малинівкою, так ти і називатимешся. Але ти сама маєш заслужити червоні пір'їнки на грудях.

Він знову підняв руку і пустив пташку летіти в невідомий світ.

У задумі й журбі літала малинівка по райському саду.

«Що можу я зробити, чим можу заслужити червоні пір'їнки?» — сумно думала вона.

Їй так хотілося, щоб грудки стали малиновими, і пташка вирішила звити гніздо в кущі шипшини: ніби сподівалася, що ясно-червона пелюстка прилипне до шийки і пофарбує пір'їнки на грудях.

* * *

Минуло безліч днів від того великого, найщасливішого дня на землі, коли Господь створив усе живе.

І люди, і тварини давно покинули рай і розселилися по всій землі. Люди навчилися обробляти землю, перепливати моря, будувати могутні міста з пишними храмами, багаті житла, носили дорогий одяг.

Настав день, що назавжди залишиться в пам'яті людей. Рано-вранці сиділа малинівка на голому горбі біля ерусалимських мурів і співала своїм пташенятам пісню. Крихітні голівки пташенят визирали з гнізда в кущі шипшини.

Малинівка переповідала своїм писклятам про чудовий день, в який були створені всі птахи, і про те, як Господь назвав одну з пташок малинівкою і що заповідав їй: кожна малинівка, починаючи з тієї, що створив Господь у райському саду, передавала своїм пташенятам цю сумну історію.

— Подумайте, — сумно закінчила матір свою розповідь, — минуло стільки років, скільки троянд квітнуло

за ці роки, безліч пташок вилупилося з яєчок, — усіх і не перелічити, — а бідна малинівка досі — скромненька сіренька пташка, їй не вдалося заслужити червоної барви на груди!..

Пташенята з увагою слухали пісню матері. Коли вона закінчила, одне з них запитало, чи робили щось малинівки, які жили раніше за них, аби заслужити цю нагороду.

— Усі ми старалися, — відповіла стара малинівка, — але досі нікому це не вдалося. Найперша малинівка, що жила в раю, незабаром полюбила іншу пташку так палко, що відчула, ніби вогонь запалився в грудях. «Я знаю, — подумала вона, — на що чекає від мене Творець: Він хоче, щоб я так гаряче любила, щоб вогонь любові відбився на моїх грудях і пофарбував пір'їнки в червоний колір». Але її мрії були марні. Жодній малинівці не вдалося досі заслужити цю нагороду, не вдасться і вам.

Пташенята зажурилися; їм було шкода розлучитися з мрією про червоні груди, які зробили б їх такими чепурними! Тужний писк почувся з гнізда.

— Ми довго сподівалися на гарний голос, — знову почала стара малинівка. — Ще райська малинівка співала так, що захват натхнення охоплював усю її істоту. «Пісня! Ось чим заслужу я нагороду від Творця», — мріяла вона. Але і піснею не вдалося їй, як і всім іншим малинівкам, заслужити нагороду Господа, не вдасться і вам...

Знову почулося з гнізда сумне цвірінчання, схоже на пхикання.

— Ми сподівалися на нашу мужність і відвагу, — продовжувала стара малинівка. — Перша малинівка, що жила в раю, не раз ставала до боротьби з птахами, багато сильнішими, за неї, і груди її спалахували захватом відваги. «Ой! — думала вона, — Мої пір'їнки, либонь,

мають забарвитися полум'ям поривання й відваги, які я почуваю, коли лечу битися». Але вона помилилася і не заслужила нагороди, як не заслужите й ви.

Пташенята пищали і нарікали, вони були вельми засмучені, що не матимуть чарівних червоних пір'їнок; вони зацвірінчали, що все-таки спробують — раптом пощастить, але мати взялася переконувати, що не варта справа заходу. Як можуть вони сподіватися заслужити велику нагороду, коли стільком поколінням малинівок це не вдалося? Чим вони можуть проявити себе, як не умінням любити, мистецтвом боротися і співати? Що можуть...

Стара малинівка раптом урвала мову: з брами Єрусалима з'явився натовп людей і почав братися на гору, на вершині якої було гніздо малинівки.

Тут були і вершники на баских конях, і вояки з довгими списами, кати з молотами, священнослу-

жителі, судді, жінки і безліч ловигав, жадливих до всіляких видовищ.

Маленька сіра пташка тремтіла від страху і сиділа на краю гнізда; вона з жахом чекала, що ось-ось натовп зімне куш шипшини і розчавить її пташенят.

— Будьте обережні! Не туліться одне до одного! Не пищіть, стуліть дзьоби, щоб вас не було чути! — дбайливо шебетала налякана мати. — Сховайтесь глибше: кінь може зачепити гніздо копитом! Ой, якби звернув трохи вбік цей вояк у важких сандалях!

Раптом пташка замовкла. Вона ніби відразу забула про небезпеки, що зусібіч загрожували дітям.

За мить вона кинулася в гніздо, вместилася глибше, розпростала крила, накривши пташенят:

— Це жахливо! — мовила вона: — Я не хочу, щоб ви бачили, як розпинатимуть трьох засуджених!

Вона принишкла, і писклята, сховавшись попід крилами, не бачили навіть сонячного світла; до них долинали удари сокир, гук, плач і ремство натовпу.

Малинівка широко розкритими від жаху очима спостерігала, як повершувалася страта. Вона не могла відірвати погляд від нещасних засуджених:

«Які жорстокі люди! — думала пташка. — Мало того, що вони засудили цих нещасних на страшні муки розпинання, вони ще поклали на Одного з них вінок з колючої тернини! Я бачу, як терня уїлося Йому в чоло і як струмує кров Йому по обличчі. Невже цей Чоловік скоїв щось лихе? Він такий прекрасний, Його погляд ласкавий і покірливий, попри страшні муки; Його не можна не полюбити з першого погляду. Мені нестерпно дивитися на Його терпіння, ніби гостра стріла пронизує моє серце!»

Дедалі більший жаль охоплював малинівку, коли вона вдивлялася в Страдника в терновому вінку.

«Бувши братом-орлом, — думала пташка, — я пови-тягала б могутнім дзьобом цвяхи з Його рук і ніг і уда-рами крил розігнала б усіх, хто наважився завдати Йому болю!»

Вона бачила, як кров струмувала з-під гострих шпи-чаків, і серце малинівки стискалося від болю і співчут-тя. Нарешті, їй стало нестерпним спокійно сидіти в гнізді.

«Хоч я і мала і слабка, — вирішила пташка, — проте я мушу спробувати чимось полегшити терпіння цієї Людини».

Вона вилетіла з гнізда і почала кружлятися над голо-вою Розіпнутого в терновому вінку. Вона довго літала навколо, не наважуючись наблизитися до Чоловіка, бо завжди боялася людей. Нарешті, вона зважилася і під-летіла ближче до хреста...

Одне терня особливо глибоко уїлося в чоло і завда-вало Страдникові лютого болю. Малинівка швидко схо-пила дзьобом це терня і витягла його.

Коли малинівка витягувала терня, крапля крові Ро-зіпнутого бризнула на шийку пташки. Крихітна ясно-червона плямка почала швидко ширитися й пофарбува-ла всі пір'їнки на грудях малинівки.

Коли малинівка повернулася до гнізда, пташенята здалека закричали їй:

— Твої груди стали червоними! Пір'їнки на ній яск-равіші, ніж пелюстки троянди!

— Це тільки крапелька крові з чола Розіпнутого, — заперечила малинівка. — Вона зникне, тільки-но я по-купаюся в струмочку.

Але скільки не купалася малинівка в чистій воді, малинові пір'їнки на її грудях не змивалися і не блідну-ли. Коли вирости її пташенята, вона побачила, що і їхні груди полум'яніють червоним блиском, як і в кожній малинівки, що живе сьогодні.

ГОСПОДЬ І АПОСТОЛ ПЕТРО

Це трапалося тоді, коли Господь і святий Петро шойно прийшли в рай після довгих і важких поневірянь на землі, сповнених самозречень і страждань.

Легко уявити собі радість апостола Петра, коли він опинився в раю. Він міг спокійно сидіти на райських вершинах і споглядати світ, по якому ще так недавно мандрував, як жебрак. Він міг насолоджуватися тишею і спокоєм у райських садах і не думати про те, чи властяться знайти нічліг, чи доведеться всю ніч дрижати просто неба, не маючи де прихилити втомлену голову.

Так почувається стомлений мандрівник, який добився до рідного притулку. Не раз випадало наражатися в дорозі на небезпеки й знегоди, — тепер усе позаду.

Як важко бувало не ремствувати і покірливо переносити збиткування і приниження, голод і холод, образи і побої; не раз замислювався апостол Петро у хвилини слабкості і зневіри, нащо всі ці терпіння і чому Господь, володар світу, не тільки не хоче усунути їх, але добровільно піддає Себе і учня Свого всім бідам.

Ніколи більше апостол не терпітиме цих знегод, вони минули назавжди! Серце святого Петра солодко билосся від радості й щастя, — він весь був охоплений райським блаженством і навіть без смутку згадував про знедолю на землі.

Особливо яскраво згадувався апостолові один день під час мандрів його з Господом по землі. Терпіння і сили апостола вичерпувалися, він думав, що не витримає нових випробувань і мук.

Тоді Господь, нічого не сказавши Петру, повів його на високу гору; апостол не знав, нащо йдуть вони на вершину гори. Вони піднялися вище за міста біля підгір'я, вище за замки на схилах, минули самотні хатини бідняків, залишили далеко позаду останнє людське житло, але продовжували сходження.

Вони досягли пустельного, скелястого верху, де вже не росли ні дерева, ні чагарі; тут вони бачили хатину відлюдника, але пройшли повз і підіймалися далі. Вони дійшли до снігових полів, де мешкали полярні звірі; скрізь лише брили криги й крижаний холод, ставало важко дихати. Господь підняв з крижаної поверхні землі маленьку замерзлу пташку і сховав собі за пазуху. Апостол Петро встиг помітити, що це щиглик, і подумав, чи не піде він їм на обід.

Вони посувалися дедалі вище, і апостола Петру здавалося, що він ніколи не відчував так близько дихання смерті. Крижаний вітер і чорний густий туман облягали подорожніх, ніде не було ніяких ознак життя; а тим часом вони дійшли лише до половини гори. Тоді апостол почав благати Господа повернутися.

— Ні, — заперечив Господь, — треба йти далі. Я хочу показати тобі щось таке, що дасть тобі сили й мужність покірливо переносити всі страждання на землі.

Вони пробиралися в густому тумані поміж слизькими крижаними брилами і нарешті дійшли до високої суцільної стіни, яка перепинила їм шлях.

— Ця стіна оточує гору зусібіч, — сказав Господь. — Через неї нема проходу. Ніхто не може зазирнути по тойбіч: тут починається рай; за стіною, на вершині гори живуть блаженні праведники.

Апостол Петро уважно і з подивом слухав слова Господа, але апостолові було важко повірити почутому, і сумнів відбився йому на обличчі.

— Там немає ні туману, ні холоднечі, — продовжував Господь. — Там вічно бує зелене літо і яскраве сонячне світло і сяйво зірок...

Але апостол Петро з недовірою слухав Господа. Тоді Господь вийняв з-за пазухи замерзлу пташку і перекинув її через стіну.

Не минуло й хвилини, як апостол почув тріумфуючу пісню щиглика, що хвалив Господа, який дарував йому райське блаженство.

Із подивом і захватом, яким не було меж, уклонився апостол Петро Господу і сказав:

— Вчителю! Вертаймо на землю! Я готовий до всіх страждань і мук, біди і самозречень, бо тепер я повірив Твоїм словам, що вічне життя переможе смерть!

Вони спустилися з гори і знову почали мандрувати по землі.

Відтоді апостол Петро не переставав думати про рай; йому іноді здавалося, що він уже бачить себе в раю.

І ось тепер він дійсно був у раю, міг цілими днями насолоджуватися райським блаженством, черпати вічне щастя з незглибимого джерела.

Але не минуло й двох тижнів, відколи опинився святий Петро в раю, як один із світлих янголів прилетів до Господа, що сидів на троні, сім разів поклонився перед Творцем і сказав:

— Великий Господи мій! Якась біда, мабуть, спіткала Твого апостола. Святий Петро не куштує райських плодів, і очі його червоні, як у людини, що тужить цілу ніч без сну.

Господь одразу підвівся й пішов шукати святого Петра.

Він знайшов його біля самої стіни, де кінчався рай. Апостол лежав на землі стомлений і слабкий; одяг його подраний, волосся скуйовджене, голова посипана попелом. Здавалося, неймовірний розпач оволодів ним.

Побачивши Свого учня в такому жахливому стані, Господь сів біля нього на землі, як робив, коли вони разом мандрували по скорботному світу.

— Що сталося, Петре? — ласкаво спитав Господь. — Яке лихо спіткало тебе?

Але апостол був у такому розпачі, що навіть не міг нічого відповісти.

— Що сталося, Петре? — знову спитав Господь.

Тоді святий Петро схопив вінець, який раніше прикрашав його голову, і кинув його до ніг Творця, ніби на знак того, що не хоче більше насолоджуватися райським блаженством.

Але Господь не прогнівався на нього за зухвалий вчинок, бо виразніше побачив, як страждає Петро.

— Ти повинен розповісти Мені про свою журбу, — звернувся до нього Господь, і в голосі його звучала ще більша ніжність і лагідність, ласка і любов.

Тоді Петро схопився на рівні ноги, і Господь побачив, що це не журба, а прикрість і гнів.

— Я хочу, щоб Ти відпустив мене, — сказав він Господові, — я не можу більше ні дня лишатися в раю!

Господь знав про запальність апостола Петра і завжди вмів утішити його.

— Я тебе не втримуватиму, — сказав Господь. — Ти вільний; але все-таки скажи, що примушує тебе йти звідси?

— Я чекав на кращу нагороду, — дратувався Петро, — і зазнав стількох мук!

Господь побачив, що душа апостола сповнена горя, і не розгнівався на його слова:

— Йди, як хочеш, — покірливо сказав Господь. — Я не тримаю тебе, але хочу знати причину твого горя.

Тоді, нарешті, апостол Петро пояснив Господові причину свого горя:

— У мене була стара мати, — сказав апостол, — вона померла два дні тому...

— Тепер Я знаю, про що ти тужиш, — промовив він. — Ти страждаєш, бо твоя мати досі не в раю?

— Атож! — згодився апостол і, ніби від нестерпного болю, стогнучи, не знаходив собі місця.

— Я думав, що заслужив своїм життям райське блаженство для матері! — скаржився він.

Коли з'ясувалася причина страждань святого Петра, тінь журби затьмарила світлий лик Господа. Мати святого Петра не так провела своє життя, аби заслужити на райське блаженство. Ціле життя вона дбала тільки про те, як би накопичити більше грошей, ніколи не подала жебракові ні шеляга, ні сухої шкоринки хліба. Вона була дуже зла і скупа. Але Господь розумів, що апос-

тол Петро не міг не хотіти, щоб мати його потрапила до раю і насолоджувалася вічним блаженством.

— Петре, — сказав Господь, — ти певний, що матері буде добре в раю?

— Нашо Ти питаєш мене про це? — гірко докинув апостол. — Хто може погано відчуватися серед райських блаженств?

— Той, хто не вміє радіти радістю іншого, бути щасливим щастям ближнього, — зауважив Господь.

— Тоді чому ж Ти любиш усіх людей, ласкавий до них, але не хочеш порадіти моєю радістю, коли я побачу матір у раю? — запитав апостол.

Глибоко засмутився Господь словами святого Петра; Він побачив, що апостол втратив від горя розум і не тямить, що каже. Господь чекав, що апостол зрозуміє свою помилку і благатиме про прощення, але Петро за天下ся і хотів лише одного: щоб мати була в раю.

Тоді гукнув Господь янгола і звелів йому спуститися в пекло, розшукати там матір святого Петра і доправити її до раю.

— Дозволь мені побачити, як янгол понесе мою матір з пекла, — попросив апостол Господа.

Господь узяв святого Петра за руку і повів його до високої кручі. На вершині Господь показав апостолу, що варто лише трохи нагнутися над прірвою, щоб побачити пекло.

Апостол Петро зазирнув у безодню, але спочатку не міг нічого розібрати. Йому здавалося, ніби він дивиться в бездонну криницю. Чорна прірва зяяла під кручею, і перший, кого розрізвив апостол у темній глибині, був янгол, посланий Господом. Променистий гонець устиг вже далеко спуститися в морок, широко розпроставши крила, щоб уповільнити швидкість падіння, і безбоязко занурювався в похмуру низів'я.

Мало-помалу очі апостола Петра звикли до далечіні перед очима. Він побачив, що рай розташований на

вершині кільцеподібної гори, посеред якої був кратер. Оце до нього зазірав апостол Петро і розгледів на нескінченній глибині пекло, в якому каралися грішники. Петро був уражений, як довго летів униз янгол; він дедалі малішав, і, здавалося, немає кінця простору, що відділяє рай від пекла.

Апостол із страхом запитав Господа:

— Чи подужає янгол підняти матір на таку висоту?

Господь із сумом поглянув на апостола і сказав:

— Немає такої ваги, яку не зміг би підняти Мій янгол.

Янгол спустився на таку глибину, куди не міг проникнути навіть відблиск сонячного проміння. Там палили лише тіні. Але янгол приніс із собою сяйво і на мить висвітлив похмуру пустелю.

Апостол Петро розрізнув гостряки скелястих круч, між якими зловісно вилискувала чорна вода. Ніде не було ні дерева, ні куща, ні травини, — усе скрізь повимирало довкруги.

На всіх кручах тіснилися грішники. Усі вони плакали надію вибратися з похмурого пекла, у відчаї дерлися на відроги, але, досягнувши вершини, бачили, що довіку поховані в страшній криниці. У відчаї вони не знали, що робити, і стирчали на вершинах, змучені й ниці. Деякі сиділи або лежали з простягнутими вгору руками, спрямувавши безнадійний погляд до нескінченно далекого неба; інші закрили обличчя руками, щоб не бачити жорстокої, безнадійної дійсності. Усі вони були нерухомі, як статуї; деякі лежали в чорній, як смола, воді і навіть не прагнули вибратися з неї.

Найжахливіше було те, що їх було без ліку. Величезне дно провалля було всіяне тілами, щільно притиснутими одне до одного.

Нова тривога оволоділа апостолом Петром.

— Боюся, — сказав він Господові, — що янгол не знайде матері в цьому величезному натовпі.

Господь нічого не відповів йому, тільки сумно поглянув. Він знав, що янгол виконає все, що звелів Господь.

Апостолу здавалося, що янгол не може знайти матір в натовпі; він бачив, як янгол, розпроставши крила, витав над похмурою пустелею, наче шукаючи когось.

Раптом один із грішників помітив світлого гостя. Несчасний схопився, простяг до нього руки і почав благати:

— Візьми мене з собою! Візьми мене з собою!

Тієї ж миті ожив увесь багатомільйонний натовп грішників. Усі вони схопилися на ноги і, тягнучи до янгола руки, гукали його і просили, щоб світлий гість узяв їх з собою до блаженного раю.

Відчайдушні крики нещасних долинули до слуху Господа і святого Петра, і обидва вони здригнулися від жалю і співчуття.

Янгол витав над юрмою, не спускаючись, аби простягнуті руки грішників не вхопили його за край одягу. А натовп нещасних, засуджених на вічні муки, хитався, як трава за вітром у полі.

Нарешті, світлий гонець побачив у юрмищі ту, котру шукав. Він склав на спині крила і, як стріла, поринув униз.

Святий Петро полегшено зітхнув, коли побачив, як янгол легким спритним рухом підхопив жінку і підняв її вгору.

— Будь благословенний довіку, святий райський посланцю! — захоплено вигукнув апостол. — Ти повертаєш мені матір!

Господь ласкаво поклав руку на плече святого Петра, ніби попереджаючи його, що не слід зарано радіти, щоб потім ще більшого не засмутитися.

Але апостол Петро не хотів і думати, що щось може тепер перешкодити порятунку його матері. Ще більшу

радість відчув святий апостол, коли помітив, що, хоча й був янгол обережний, кілька грішників усе-таки встигли вхопитися за ту, яку він ніс до раю; вони висіли, міцно вчепившись у її вбрання, і разом з нею мали потрапити до раю.

Їх було близько дванадцятки, і апостол Петро радів, бо таке щастя і честь випали його старій матері — завдяки їй врятується від вічних мук стільки людей!

Янгол не заважав цим нещасним, не перешкоджав їхньому порятунку. Здавалося, він зовсім не відчував своєї важкої ноші і легко підлітав все вище і вище, не наче піднімав не людей, а маленьких, легких пташок.

Але раптом апостол Петро побачив, що мати прагне звільнитися від тих, хто висів на ній. Вона розтискала їхні руки й прагнула зіштовхнути вниз, і один за одним нещасні знову падали в безодню.

Апостол Петро чув, як грішники слізно благали стару дозволити їм врятуватися, але вона і чути не хотіла про те, щоб хтось, окрім неї, потрапив до раю. Вона була нещадна, глуха до всіх благань і по одному скидала нещасних грішників. Відчайдушний лемент виповнив простір від пекла до райських висот, прокляття і ридання виривалися з вуст тих, хто був близький до порятунку і тепер ще дошкульніше відчував свою загибель.

Тоді апостол Петро закричав до матері, щоб вона була милосердніша і не заважала врятуватися кільком нещасним, але стара зневажила його слова і продовжувала свою жорстоку справу.

Апостол зауважив, що янгол уповільнює злет до райських вершин. Здавалося, що легша ноша, тим важче було її підняти райському гінцю. Великий страх охопив святого Петра, ноги не слухалися, він у жаху вклякнув.

Наразі лише одна грішниця ще трималася за матір апостола Петра. Це була молодиця: вона міцно обхопи-

ла шию старої і, притулившись до її вуха, благала дати можливість урятуватися, потрапити до світлого раю. Янгол вже майже долетів до кручі, і апостол простягнув руки, щоб прийняти свою матір. Ще кілька помахів крил — і стара в раю!

Але враз янгол перестав змахувати крильми, і обличчя його потемніло, як ніч: цієї миті старій удалося, нарешті, розтиснути міцно зчеплені пальці молодиці, звільнитися від її обіймів, і нещасна грішниця впала в безодню. І янгол знизив свій лет; безпорадно змахуючи крильми, він ніби відразу знесилів і не міг далі нести свою ношу.

З прикрістю поглянув янгол на стару, руки його розімкнулися, не маючи більше снаги утримати її, таку раптом обважнілу, і стара полетіла вниз.

Двома помахами крил янгол досяг райської вершини і з'явився перед Господом.

Довго лежав апостол Петро на тому ж місці, не маючи сил підвестися, і ридма ридав. Господь стояв біля нього засмучений, мовчазний.

— Петре, — сказав, нарешті, він — ніколи не думав я, що ти будеш так ревно плакати в раю.

Апостол підвів голову і з тугою відповів:

— Я не думав, що і в раю бачитиму людські страждання та вболіватиму за них.

— Я хотів би приготувати вам рай, — вів далі Господь, — де панували б веселощі й вічна радість. Але ти добре знаєш, нащо Я зійшов у грішний світ, нащо жив і страждав. Я дав Моїм людям великий заповіт любові і правди, але вони не зрозуміли його. Поки не настане на землі братерська, всеосяжна любов, поки не навчатимуться всі люди цієї єдиної любові, — Мої обранці, віддані Мені на землі та в раю, й далі вдаватимуться в тугу через людську злість.

СВІЧКА ВІД ГРОБУ ГОСПОДНЬОГО

I

Багато, багато років тому, коли Флоренція ще тільки-но була проголошена республікою, жила в ній людина на ім'я Раньєро ді Раньєрі. Він був сином зброяра і знав ремесло свого батька, але не був до нього охочий.

Цей Раньєро був напрочуд сильний. Подейкували, що залізні обладунки він носить так само легко, як інший — шовкову сорочку. Він був ще молодий, але вже багато разів доводив свою силу. Якось йому випало бути в одному будинку, де на горищі зсипали зерно. Але зерна виявилося забагато, і саме коли нагодився Раньєро, сволок тріснув, і стеля мала от-от упасти. Усі повибігали на вулицю, крім Раньєро. Він підняв руки і підтримував стелю доти, доки люди не поприносили кілки, щоб підперти її.

Раньєро мав також славу найбільшого сміливця у Флоренції, який був невтомним у бою. Щойно з вулиці долинав шум, він стрімголов кидався з майстерні, сподіваючись, що зав'яжеться бійка, в якій і він зможе взяти участь. Аби тільки битися, а бився він однаково охоче і з лицарями в панцирах, і з простими насильниками. Він, як навіжений, кидався в бій, не вважаючи, скільки в нього супротивників.

Флоренція під ту пору була не дуже великою потугою. Населення її складалося, здебільшого, з прядильників і ткачів, які найбільше цінували можливість мирно працювати. У місті було чимало обдарованих людей, але вони не вирізнялися войовничістю і славу для себе вбачали в тому, щоб запровадити у Флоренції найліпші закони та лад.

Раньєро часто нарікав на те, що не народився в королівстві, бо король збирав би довкола себе хоробрих

воїнів. Він ще й додавав, що в такій країні він досяг би великої слави, пошани та високої посади.

Він був хвалько й галасун, жорстокий з тваринами, грубий з дружиною і незлагідний з людьми. Його можна було б назвати красенем, якби кілька глибоких шрамів не спотворювали обличчя. Він надто квапився з рішеннями, а його неприборкані вчинки могли свідчити про широку натуру.

Раньєро мав за дружину Франческу, доньку Джакопо дель Уберті, чоловіка мудрого і впливового. Джакопо не до шмиги було віддавати доньку за такого бешкетника, як Раньєро, і він щосили опирався цьому шлюбу. Але Франческа примусила батька поступитися, сказавши йому, що ніколи не вийде заміж ні за кого іншого. Коли Джакопо дав, нарешті, свою згоду, він звернувся до Раньєро з такими словами:

— На мій погляд, таким чоловікам, як ти, легше здобути кохання жінки, ніж зберегти його; тому я хочу взяти з тебе обіцянку, що якщо моїй доньці буде важко з тобою і вона забажає повернутися до мене, ти відразу відпустиш її.

Франческа заперечила, що така умова зайва, Раньєро такий любий, що нічого не зможе розлучити її з ним. А Раньєро без вагання дав цю обіцянку.

— Можеш бути певний, Джакопо, — сказав він, — що я не утримуватиму жінку, яка надумає піти від мене.

Франческа увійшла до будинку Раньєро, і спочатку все йшло у них добре. Через кілька тижнів після весілля Раньєро надумав повправлятися у влучній стрільбі. Протягом кількох днів він ціляв у картину на стіні. Невдовзі пристрелився і влучав без промаху. Наприкінці заманулося спробувати свою влучність на якійсь важчій меті. Узявся шукати потрібну мету, але нічого не знайшов, крім перепела, що висів у клітці над брамою. То був улюблений птах Франчески, але Раньєро наказав

служі відчинити клітку і, коли перепел злетів у повітря, застрелив його на льоту.

Цей постріл здався йому дуже вдалим, і він почав вихвалитися ним перед кожним, хто наставляв вуха.

Коли Франческа довідалася, що Раньєро убив її улюблену пташку, вона зблідла і подивилася на нього широко розплющеними очима. Вона дивом дивувалася, що він міг так засмутити її. Але вона тут таки вибачила йому і продовжувала кохати, як і раніше.

Протягом певного часу знову все було до ладу.

Тесть Раньєро, Джакопо, був ткачем. Його велика майстерня завжди мала багато замовлень. Раньєро здалося, ніби в майстерні Джакопо домішують до льону прядиво, і він почав плескати про це в місті.

Ці теревені дійшли й до Джакопо, і він негайно вирішив покласти їм край. Він запропонував кільком ткачам вивчити його пряжу й тканини, і вони виснували, що все це чистісінький льон. Тільки в одному пакунку, що призначався до вивезення з Флоренції, була знайдена невелика домішка.

Джакопо заявив, що цей обман вчинено без його відома кимось із підмайстрів. Проте він тямив, що важко буде всіх переконати. Він завжди славився чесністю, і важко було усвідомлювати, що тепер ім'я його заплямоване.

Натомість Раньєро пишався тим, що йому вдалося викрити шахрайство, і нахвалявся цим навіть при Франчесці.

Вона була глибоко засмучена і здивована, як і тоді, коли він убив її улюблену пташку. Франческа розгубилася в морі здогадів, аж от їй здалося, що вона бачить перед собою своє кохання, а воно схоже на шматок блискучої золотої тканини. Вона бачила, наскільки велике й прозоре це кохання. Але от з одного краю утяли шматок тканини, і ніби вона зразу поменшала та й стала не така гарна, як спочатку.

Проте гандж цей не такий і великий, і Франческа думала: «Мого кохання, напевно, ще вистачить на все моє життя. Воно таке велике, що кінця й не видно».

Минув ще якийсь час, і вони з Раньєро були так само щасливі, як на самому початку.

У Франчески був брат на ім'я Тадео. Він їздив до Венеції в купецьких справах і купив собі там убрання з шовку та оксамиту. Повернувшись до рідного міста, він почав з тим виставлятися; але у Флоренції не звикли одягатися розкішно, і багато хто глузував з нього.

Якось увечері Тадео і Раньєро були разом у таверні. На Тадео був зелений плащ, підшитий сободем, і фіалковий камзол. Раньєро підпоїв швагра і, коли той заснув, зняв з нього плащ і повісив його на опудало на котромусь городі.

Почувши про це, Франческа знову розлютилася на Раньєро. І тут-таки побачила шматок золотистої тканини, що зображала її кохання, і їй здалося, що тканина зменшується, бо Раньєро по клаптю відтинає від неї.

Однак і після цього між ними відновилася злагода, і все йшло добре, хоча Франческа не була вже така щаслива, як раніше, — постійно чекала, що Раньєро знову щось утне та зруйнує їхнє кохання.

Довго чекати не довелося, бо Раньєро не міг жити спокійно. Йому хотілося бути в центрі уваги, щоб усі бачили його сміливість і відвагу.

На одній з башт Флорентійського собору, який був тоді набагато нижчий, ніж зараз, хтось із предків Франчески лочепив великий важкий щит. Казали, що такого важкого щита більш ні в кого не було у Флоренції, і рід Уберті пишався тим, що один з його представників спромігся залізти на башту і почепити там цей щит.

І ось Раньєро якось зняв щит, повісив його собі на спину і зліз із ним із собору.

Коли Франческа дізналася про це, вона вперше наважилася висловити Раньєро те, що її бентежило, і взялася благати його, щоб він не ганьбив і не принижував її рід. Раньєро сподівався, що вона хвалитиме його за подвиг, і тому страшенно розсердився. І у відповідь їй сказав, що давно помітив, що вона не радіє його успіхам, а дбає лише про свою рідню.

— Мені йдеться зовсім про інше, — журилася Франческа, — про моє кохання. Я не знаю, що з ним станеться, якщо ти й далі так чинитимеш.

Відтоді вони часто сварилися, бо Раньєро завжди примудрявся робити те, що глибоко засмучувало Франческу.

У майстерні Раньєро працював підмайстер, німецький і кульгавий. Він покохав Франческу, коли вона була ще дівчиною, і продовжував кохати й після її заміжжя. Раньєро, знаючи про це, любляв глузувати з цього, особливо коли вони разом сиділи при столі. Нарешті, дійшло до того, що сіромаха, не в змозі витерпіти кпини в присутності Франчески, кинувся якось на Раньєро і хотів битися з ним. Але Раньєро тільки презирливо посміхнувся і ногою відштовхнув його. Тоді бідолаха відчув, що не зможе з цим жити — пішов і повісився.

На той час Раньєро і Франческа були одружені близько року. Франчесці ще здавалося, буцім кохання її стелиться перед нею у вигляді блискучої коштовної тканини, але зусібч повідрізувані великі шматки, і навряд чи залишалася хоч половина того, що було спочатку.

Молодиця злякалася, коли побачила це, і подумала про себе: «Якщо я ще рік залишуся з Раньєро, він остаточно знищить моє кохання. І тоді моє нещастя буде таке ж велике, як дотепер щастя».

Тоді вона поклала кинути будинок Раньєро і повернутися до батька, щоб ніколи не настав той день, коли

вона так само сильно зненавидить чоловіка, як досі вона його кохала.

Джакопо Уберті сидів за ткацьким верстатом, а навкруги працювали всі підмайстри, аж тут він побачив, як до будинку входить Франческа. Він сказав, що нарешті сталося те, на що він давно чекав, і привітав дочку та звелів усім працівникам кинути роботу, озброїтися і замкнути будинок.

Потім Джакопо рушив до Раньєро. Він застав його в майстерні.

— Донька повернулася сьогодні до мене і просилася знову жити під моїм дахом, — сказав він зятю. — І я сподіваюся тепер, що ти, як обіцяв колись, не примушуватимеш її повернутися.

Раньєро саме працював і злегковажив слова Джакопо, а тому й відповів спокійно:

— А навіть якби й не обіцяв, однаково не вимагав би назад жінку, що не хоче бути моєю.

Насправді він знав, як сильно кохає його Франческа, і казав собі: «Ще не звечоріє, як вона повернеться».

Проте вона не з'явилася ні того дня, ні наступного.

На третій день, до ночі, Раньєро вистежив двох розбійників, які останнім часом заподіяли чимало збитків флорентійцям — грабували купців, крали в будинках, — схопив обох і доправив до суду.

Знову Раньєро почав напружено чекати на Франческу. Він знав, що вона почує про його подвиг, про який гомоніли в місті, і сподівався, що гарний вчинок поверне йому Франческу. Та ба.

Раньєро кортіло примусити через суд повернути Франческу до свого дому, але він розумів, що не може порушити колишню свою обіцянку. Водночас жити в одному місті з дружиною, яка його покинула, здавалося йому неможливим, і тому він поїхав з Флоренції.

Спочатку він записався в солдати, а незабаром і сам очолив загін охочих. Він бився у багатьох битвах і служив багатьом владарям.

Він здобувся на велику популярність і славу як воєначальник, у що завжди сам вірив. Імператор висвятив його на лицаря, і він вважався тепер вельможею.

Їдучи з Флоренції, він дав обітницю перед статуєю святої Мадонни в соборі присилати в дар Пресвятій Діві все найдорожче і найпрекрасніше, що він здобуде в бою. І біля підніжжя цієї статуї постійно можна було бачити коштовні офіри Раньєро.

Тож Раньєро знав, що подвиги його відомі в рідному місті. Він дивувався, чому Франческа дель Уберті не повертається до нього, якщо знає про всі його успіхи.

Під цю пору лицарів закликали до Хрестового походу для звільнення Гробу Господнього, і Раньєро, узявши хрест, рушив на схід. Він сподівався здобути собі там замки і володіння, але також і повершити такі блискучі подвиги, аби Франческа знову покохала його і повернулась.

II

Уночі після звитяжного штурму Єрусалима в таборі хрестоносців біля міського муру панували веселощі. Майже в кожному наметі тривала пиятика, і далеко навкруг лунали гамір і регіт.

Раньєро ді Раньєрі також бенкетував з бойовими товаришами, і гуляли в нього бучніше, ніж в інших наметах. Слуги ледве встигали виповнювати пугарі, а вони умить порожніли.

Власне, Раньєро мав чи не найбільше право на веселощі, бо цього дня він перевершив себе. Уранці, під час останнього штурму Єрусалима, він перший, поряд з Готфрідом з Бульону ступив на міські мури, а ввечері перед усім військом його вшановували за хоробрість.

Коли скінчилися грабування та мордування і хрестоносці у волосяницях і з незасвіченими восковими свічками в руках увійшли до храму Гробу Господнього, Готфрід оголосив Раньєро, що йому дозволяється першому запалити свою свічку від священного вогню перед гробом Спасителя. Раньєро подумав, що Готфрід хоче цим показати, що вважає його найхоробрішим у всьому війську, і дуже зрадів цій нагороді за подвиги.

Близько півночі, коли в Раньєро та його гостей учта була в розповні, до його намету завітав у супроводі двох музик блазень, що ходив по всьому табору і звеселяв воjakів блазенадою. Блазень спитав дозволу в Раньєро розповісти кумедну історію.

Раньєро знав, що цей блазень — відомий вигадник, і погодився вислухати його оповідь.

— Якось, — почав блазень, — Господь і апостол Петро цілий день просиділи на райських верхах і дивилися звідти на землю. Вони так поринули в споглядання, що й словом не перемовилися один з одним. Господь весь час був спокійний, але апостол Петро то на радощах плескав у долоні, то відвертався з огидою. Він то сміявся і тріумфував, то плакав і журився. Нарешті, коли почало вечоріти й сутеніло над раєм, Господь звернувся до апостола Петра і сказав, що тепер він має радіти і бути задоволений.

— Чом це я маю радіти? — запалився апостол Петро.

— Я гадав, — лагідно відповів Господь, — що ти маєш радіти з побаченого сьогодні.

Але ці слова не вгамували апостола Петра.

— Авжеж, — відказав він, — протягом багатьох років я нарікав на те, що Єрусалим у руках бусурманів, але після того, що сталося сьогодні, мабуть, краще все лишалося б по-старому.

Раньєро тепер утямив, що блазень каже про те, що коїлося нині. І він разом з іншими лицарями почав уважніше дослухатися до оповіді.

— На цьому слові, — продовжував блазень, кинувши лукавим оком на лицарів, — апостол Петро перегнувся через зубці башти і вказав Господові на місто на вершині високої скелі, що самотньо здіймалася з гірської улоговини. «Бачиш, оно купи трупів, — сказав він, — бачиш кров, що тече вулицями, бачиш голих, нещасних бранців, що стогнуть серед нічної холоднечі, бачиш дим пожарищ?»

— Господь нічого не відповів, і апостол Петро продовжував журитися. Він говорив, що не раз злобував на це місто, але ж і не бажав йому такої біди, що тепер його спіткала. Тоді Господь порушив мовчання і спробував заперечити. «Не можеш же ти заперечувати, — сказав він, — що християнські лицарі з величезною відвагою йшли на смерть».

Тут вигуки схвалення перервали мову блазня, але він поспішив продовжувати.

— Не перебивайте мене! — вигукнув він. — Ну от, я забув, про що... Згадав! Я хотів сказати, що апостол Петро витер сльози, що набігли на очі та заважали дивитися. «Нізащо я не повірив би, що вони лютуватимуть, як дикі звірі, — сказав він. — Адже вони цілий день тільки вбивали і грабували. Я не розумію, як міг ти віддатися на розп'яття, щоб потім прийшли отакі послідовники».

Лицарям сподобався жарт. Вони зайшлися реготом.

— Невже, блазню, апостол Петро справді так гнівався на нас? — вигукнув один з них.

— Цить! Послухаймо краще, чи не почав Господь нас захищати! — втрутився інший.

— Ні, Господь довший час мовчав, — сказав блазень. — Бо знав, що коли апостол Петро дратується, не варто йому суперечити. Апостол Петро гарячкував і сказав, що Господь може не говорити, буцім усі ці лицарі нарешті пригадали, до якого міста вони прибули і як босоніж у покутному вбранні ходили до храму Гробу

Господнього. Не вельми довго потривала покута, і знов — до п'ятики. Потім апостол Петро ще раз перегнувся через зубці башти і вказав Господові на Єрусалим і християнський табір біля муру. «Онде, — сказав він, — твої лицарі святкують перемогу!» І Господь побачив, що скрізь у таборі гула гульба. Лицарі й вояки сиділи й виставлялися на танці сирійських танцівниць. Повні пугарі передавались колом, бенкетарі кидали кістки, ділячи між собою військову здобич, і ...

— І слухали блазнів, що мелють нісенітницю, — підхопив Раньєро. — Теж великий гріх?

Блазень засміявся і кивнув йому головою, ніби кажучи: «Стривай, я тобі відплачу».

— Ні, не переривайте мене! — знову попросив він. — Бідному блазню так легко забути, що він хоче сказати ... Отож, апостол Петро поважно запитав Господа, невже він вважає, що ці люди звеличують своїми справами його ім'я, на що Господь мав, звичайно, відповісти, що він цього не думає. «Вони були розбійниками і вбивцями, перш ніж покинули свою вітчизну, — сказав апостол Петро, — і тут залишилися розбійниками і вбивцями. І ліпше б ти не допустив цього походу. Нічого доброго з того не вийде».

— Пильнуй, блазню! — застеріг його Раньєро. Але блазень вважав для себе, схоже, питанням честі дочекатись, зби хтось, нарешті, схопився і вигнав його геть. І він сміливо продовжував:

— Господь лише опустив голову, ніби визнаючи рацію Петра. Аж раптом він подався вперед і взявся щось ще уважніше розглядати. Апостол Петро і собі поглянув. «На що ти дивишся?» — запитав він.

Блазень дуже жваво подав це в особах. Лицарі, здавалося, побачили перед собою і Господа, і апостола Петра, і гадкували, що ж це Господь завважив.

— Господь відповів, що там немає нічого особливого, — продовжив блазень свою оповідь, — але й далі

щось видивлявся. Апостол Петро простежив погляд Господа і побачив лише чималий намет, де біля входу стирчали довгі списи з нахромленими на них головами сарацинів. А всередині навалом лежали чудові килими, золотий посуд і коштовна зброя, награбована у святому місті. У цьому наметі коїлося те саме, що й у решті табору. Тут сидів гурт лицарів і кружляв напої. Єдина відмінність у тому, що тут галайкалі й пиячили більше, ніж деінде. Апостол Петро не міг зрозуміти, чому Господь, дивлячись на п'ятику, такий задоволений і радість світиться йому в очах. Ніколи апостол, здається, не бачив бенкету, де тіснилося б коло столу стільки суворих і страшних облич. А господар, що сидів на красному місці біля столу, був суворішим за всіх інших. Він мав років тридцять п'ять, рославий і кремезний, з мідно-червоним лицем, вкритим рубцями і близнами, з грубими кулаками і оглушливим голосом.

Тут блазень замовк на хвилину, ніби боячись продовжувати оповідь, але і Раньєро, і присутні втішались, слухаючи, як він розказував їм про них самих, і вони лише кпили з його зухвалості.

— Сміливий ти, нетяго! — сказав Раньєро. — Подивімося, якої ти далі заспіваєш!

— Нарешті, — вів блазень, — Господь мовив кілька слів, з яких апостол Петро збагнув, чому він радіє. Він спитав апостола Петра, чи й справді біля одного лицаря стоїть засвічена свічка.

Раньєро здригнувся при цих словах. Спочатку він розсердився на блазня і потягнувся було по важкий келих, щоб кинути в обличчя розповідачу, але утримався, бо конозило послухати, чи хвалитиме той його, чи засуджуватиме.

— Тоді апостол Петро зауважив, — вів далі блазень, — що, хоча весь намет освітлений смолоскипами, біля одного лицаря справді стояла засвічена воскова свічка. То

був ставник*, що може горіти цілу добу. Оскільки в лицаря не було для нього свічника, він пообкладав свічку камінням, аби вона не впала.

На цьому слові бенкетарі вибухнули гучним сміхом. Усі почали показувати на свічку, що стояла на столі поряд Раньєро і саме так, як описував блазень. Але у Раньєро кров кинулася в голову, бо це була свічка, яку він кілька годин тому запалив біля Гробу Господнього. Він не міг наважитися погасити її.

— Коли апостол Петро побачив цю свічку, — розповідав блазень, — йому стало зрозуміло, чому так радіє Господь, але водночас він не міг трошки його не пожаліти. «Хіба, — спитав він, — це той лицар, який сьогодні вранці перший слідом за герцогом Булонським підійнявся на мури Єрусалима, а увечері перший запалив свою свічку біля святого Гробу?»

«Атож, це він, — відповів Господь, — і, як бачиш, у нього свічка й досі горить».

Блазень тепер говорив дуже швидко, зрідка поглядаючи на Раньєро.

— Апостол Петро і тепер не міг погамувати в собі деякого жалю до Господа.

«Невже ти не розумієш, — сказав він, — ради чого у нього горить ця свічка. Ти, либонь, думаєш, що, дивлячись на неї, він згадує твої терпіння і твою смерть на хресті? Овва! Він думає тільки про здобуту шану, коли був визнаний найхоробрішим у війську після Готфріда».

На цьому слові всі гості Раньєро розреготалися. Раньєро був дуже злий, але й собі розреготався. Він знав, що всі глузуватимуть, якщо він не поставиться зичливо до слів блазня.

— Але Господь заперечив апостолові Петру, — продовжував блазень. «Хіба ти не бачиш, як він оберігає свічку? — запитав він. — Щоразу, як хтось підніме полу

---

* Ставник — велика свічка.

намету, він затуляє полум'я рукою, аби вітер його не задув. І нетлів* постійно відганяє навкруг свічки, що теж можуть погасити полум'я».

Сміх дужчав, бо все, що переповідав блазень, було широко правдою. Раньєро все важче було опановувати себе. Йому здавалося, що він не витримає, якщо хтось надумає сміятися над священним полум'ям його свічки.

— Апостол Петро все ще дивився недовіркою, — казав блазень. — Він спитав Господа, чи знає він цього лицаря. Адже він не з тих, що вчащають до обідні або вклякають до молитви. Але Господь непохитно стояв на своєму. «Петре, Петре! — урочисто сказав він. — Пам'ятай моє Слово. Цей лицар буде побожніший за Готфріда! Де ж джерело лагідності і благочестя, як не в моєму Гробі? Ти побачиш, як Раньєро ді Раньєрі приходитиме на допомогу вдовам і нещасним в'язням. Ти побачиш, як він служитиме хворим і втішатиме скрушеним серцем, як ось тепер він охороняє священне полум'я своєї свічки».

Це місце розповіді викликало шалені сміхи-реготи. Воно здалося вельми кумедним усім, хто знає вдачу і триб життя Раньєро. Але йому ці жарти й кпини допнули до живого. Він схопився, щоб розправитися з блазнем, але при цьому так сильно штовхнув стіл, роль якого виконували двері, покладені на хиткі підпори, що він гойднувся, і свічка перекинулася. Тепер стало ясно, наскільки Раньєро дорожив тим, щоб свічка залишалася засвіченою. Він погамував свій гнів і, перш ніж кинутися на блазня, підняв свічку і знову встановив її. Але поки він порався зі свічкою, блазень шез із намету, і Раньєро зрозумів, що переслідувати його в нічному морозі марно. «Я, напевно, піймаю його іншим разом» — подумав він і сів на місце.

Тим часом гості нареготалися донесхочу, але один з них звернувся до Раньєро, бажаючи продовжити жарти.

---

* Нетля — невеликий нічний метелик.

— При всьому тому, Раньєро, — сказав він, — цього разу ти, безперечно, не зможеш послати Мадонні у Флоренцію найдорожче з того, що ти добув у бою.

Раньєро запитав, чому той думає, що цього разу він порушить свій давній звичай.

— З тієї простої причини, — відповідав лицар, — що найдорожче з твоєї здобичі — це полум'я свічки, за-свіченої перед усім військом у храмі Гробу Господнього. А послати його до Флоренції ти, звичайно, не зможеш.

Знову лицарі зайшлися сміхом, але Раньєро так запалився, що ладен був на найвідчайдушніший вчинок, аби покласти край реготу. Він ураз зважився, гукнув до себе старого джуру й сказав йому:

— Лаштуйся у далеку дорогу, Джованні! Завтра ти вирушиш до Флоренції з цим священним вогнем.

Але джура відповів на цей наказ різкою відмовою.

— За таку справу я не візьмуся — сказав він. — Як можна доправити до Флоренції засвічений ставник? Вогонь загасне раніше, ніж я виїду з табору.

Раньєро перепитав по одному всіх своїх людей. І від усіх одержав одну й ту ж відповідь. Схоже, що вони не сприймали його наказ всерйоз.

Звичайно, лицарі, що бенкетували у Раньєро, реготали дедалі гучніше і веселіше у міру того, як з'ясовувалося, що ніхто з його людей не бажає виконати його наказ.

Раньєро гарячкував усе дужче. Нарешті, він утратив терпець і заволав:

— Цей вогонь потрапить до Флоренції, і, якщо ніхто більше не хоче відвезти його, я сам це зроблю.

— Подумай, перш ніж давати таку обітницю! — сказав один з лицарів. — Ти зробиш неможливим майбутнє своє величання!

— Присягаюся вам, що я доправлю цей вогонь до Флоренції! — вигукнув Раньєро. — Я зроблю те, що ніхто інший не схотів узяти на себе!

Старий джура почав виправдовуватися:

— Пане, ти — то зовсім інша справа. Ти можеш узяти з собою великий почет, а мене ти хотів послати самого.

Раньєро був наче у нестямі і не обдумував власних слів.

— Я теж поїду сам, — сказав він.

Але цим він досяг своєї мети, бо присутні припинили сміятися. Вони сиділи перелякані і з подивом дивилися на нього.

— Чому ви більше не смієтеся? — запитав Раньєро. — Адже ця виправа — просто дитяча забавка для хороброї людини.

III

Наступного дня, удосвіта, Раньєро сів на коня. Він був у повному рицарському обладунку, але згори отулився грубим плащем прочанина, щоб панцир не дуже розжарювався на сонці. Він був озброєний мечем і сокирою і їхав на доброму коні. В руці тримав запаленого ставника, а до сидла прикріпив дві зв'язки великих воскових свічок, щоб постійно підтримувати полум'я.

Раньєро поволі їхав між довгими рядами наметів. Поки що все йшло добре. Було ще зарано, аби розвіялася імла, що піднялася з видолинків навкруги Єрусалима, і Раньєро їхав ніби крізь білу поволоку. Весь табір спав, і Раньєро легко минув сторожові пости. Ніхто його не окликнув, бо в густому тумані ніхто його не бачив, а шлях був укритий товстим шаром куряви, що заглушував стукіт кінських копит.

Раньєро незабаром залишив позаду табір хрестоносців і повернув на шлях до Яффи. Тепер дорога стала кращою, але він рухався поволі через запалений ставник. Серед густої мли полум'я червоно блимало. Раз по раз просто на свічку налітали великі комахи і зачіпали полум'я крилами. Раньєро весь час доводилося затуля-

ти свічку, але він був у чудовому настрої і далі гадав, що виправа ця легка і до снаги навіть дитині.

Тим часом кінь стомився йти тихою ступою і надав клусом*. Тоді полум'я затріпотіло від вітру. Раньєро прагнув затулити його рукою і плащем, та дарма. Він бачив, що воно геть пригасає.

Але так хутко відмовитися від задуму він не збирався. Він спинив коня і якийсь час просидів нерухомо, про щось міркуючи. Нарешті, він зіскочив з сідла і спробував сісти на коня задом наперед, щоб власним тілом захищати свічку від вітру. Так йому вдалося вберегти вогонь, але тепер він переконався, що його подорож буде набагато важчою, ніж він гадав.

Коли він спустився з гір, що оточують Єрусалим, туман розвіявся. Раньєро їхав тепер по відлюдній місце-

* Клус — біг, середній між галопом і кроком.

вості. Довкруг не було ні людей, ні споруд, ні зелених дерев, ніякої рослинності, а — самі лишень голі горби.

Тут на Раньєро напали розбійники. Це були волоцюги; вони без відома воєначальників ішли за військом і жили з розбою та грабунків. Вони ховалися в засідці за горбом, і Раньєро, що їхав спиною наперед, помітив їх лише тоді, коли вони оточили його, замахуючись мечами.

Їх було дванадцятєро. Вигляд у них був жалюгідний, коні під ними — миршаві. Раньєро зорієнтувався, що йому нескладно пробитися крізь цей гурт і втекти. Але він розумів, що зможе це зробити, лише кинувши свічку. А після гордої обіцянки минулої ночі йому не так легко відмовитися від справи. Тому довелося розпочати з розбійниками переговори. Він сказав, що добре озброєний і їде на доброму коні, тому їм важко було б здолати його, якби він почав захищатися. Але оскільки він зв'язаний обітницею, то не чинитиме їм опору і віддасть їм без бою все, що вони хочуть, якщо вони пообіцяють не гасити його свічку.

Розбійники сподівалися на запеклу боротьбу, а тому дуже зраділи несподіваній пропозиції і негайно заходилися грабувати Раньєро. Вони взяли обладунок, коня, зброю і гроші. Єдине, що вони йому залишили, це грубий плащ і обидва зв'язні свічок. При цьому вони чесно дотримали слова і не загасили свічку.

Один з них вихопився на коня Раньєро. Зрозумівши, який це добрий кінь, він ніби відчув співчуття до лицаря і крикнув йому:

— Послухай-но, ми не будемо занадто жорстокі до християнина. Можеш узяти собі мого старого коня.

Це була нещасна шкапа, яка так дибала, наче була дерев'яна.

Коли розбійники, нарешті, пропали з поля зору і Раньєро почав сідати на шкапину, у нього майнула думка: «Мене, мабуть, зачарував цей вогонь. Через нього я тепер їхатиму, як торботряс».

Він розумів, що було б розумніше повернутися, бо виправа ця й справді нездійсненна. Але раптом йому так невідпорно закортіло виконати обітницю, що протистояти цьому поклику він не зміг.

Тому й рушив далі. Довкруги виднілися ті ж голі, позбавлені рослинності жовті висоти.

За деякий час йому зустрівся молодий пастух, що пас чотирьох кіз. Коли Раньєро побачив, що вони пасуться на голій землі, він подумав із здивуванням: «Невже вони їдять пісок?»

Пастух, мабуть, раніше мав велике стадо, яке одібрали в нього хрестоносці. Коли він побачив самотнього хрестоносця-вершника, він вирішив відплатити йому за збитки.

Він кинувся на Раньєро і почав бити гирлигою по ставнику. Але Раньєро дбав тільки про полум'я свічки і, рятуючи її, не мав змоги боронитися від ударів. Він лише притискав ставника до себе, затуляючи його від па-

стуха. Пастух ще кілька разів уперішив, а тоді зупинився в подиві. Він побачив, що плащ на Раньєро зайнявся, але той нічого не робив, щоб загасити вогонь, охороняючи полум'я свічки. Пастух присоромився. Він довго йшов слідом за Раньєро і в одному місці, де дорога виляса вузькою стрічкою між двома прірвами, підійшов до лицаря і провів його коня.

Раньєро усміхнувся на думку про те, що пастух, либонь, прийняв його за побожного прочанина, який виконує свою обітницю.

Надвечір Раньєро почав стрівати людей. Ще вночі звістка про падіння Єрусалима поширилася по всьому узбережжю, і відразу безліч люду посунула до святого міста. Тут були і прочани, що довгі роки чекали на можливість потрапити до Єрусалима, і новоприбулі христосносці, і — головним чином — купці, що поспішали туди з валками харчів.

Побачивши Раньєро в дивній позі на коні з запаленим ставником у руці, ці люди почали кричати:

— Божевільний, божевільний! — Переважно то були італійці, і Раньєро чув, як вони кричали його рідною мовою «Pazzo, pazzo!» — тобто «божевільний, божевільний».

Протягом усього дня Раньєро міцно тримав себе в руках, але ці безперервні вигуки розлютили його. Він несподівано зіскочив з коня і важезними кулаками узявся гамселити тих, хто горлав образи. Люди, скуштувавши міць його ударів, порозбігалися, і Раньєро залишився на дорозі сам.

Аж тепер він отямився.

— Справді, мали рацію ті, що називали тебе божевільним, — примовляв він, шукаючи очима свічку, бо на мить забув про неї. Нарешті, побачив, що вона скотилася зі шляху до канави. Вона загасла, але поруч з

нею, на купині, вкритій сухою травою, Раньєро помітив вогонь і зрозумів, що щастя не залишило його, і що, перш ніж згаснути, свічка підпалила траву.

«Плачевно могла б скінчитися моя виправа», — подумав він, запалюючи свічку і знову сідаючи в сідло. Він відчував себе зовсім пригніченим. Тепер він не був уже цілком упевнений в успіхові справи.

Надвечір Раньєро прибув до Рамле і під'їхав до того місця, де звичайно зупинялися на нічліг каравани. Це, власне, був заїзд. Навкруги — стійла, де мандрівники на ніч прив'язували коней. Кімнат не було, і людям доводилося спати поруч із худобою.

Людей набгалося повнісінько, але господар усе-таки знайшов місце для Раньєро і його коня. Він насипав корму коневі і почастував вечерєю вершника.

Коли Раньєро помітив, як до нього добре ставляться, він подумав: «Мені починає здаватися, що розбійники зробили мені послугу, забравши коня і зброю. Мабуть, легше буде подорожувати зі своєю ношею по цій країні, якщо мене вважатимуть за божевільного».

Поставивши коня до станка, Раньєро зі ставником у руках сів на оберемок соломи. Він вирішив, що не спатиме, а пильнуватиме цілу ніч.

Однак, шойно він сів, як поринув у дрімання. А тоді, украй стомлений, випростався на повен зріст і проспав до самого ранку.

Прокинувшись, не побачив поруч ні полум'я, ні свічки. Пошукав у соломі — ніде нема.

«Хтось узяв її й загасив», — подумав він. Ще й прагнув переконати себе, ніби радіє, що вже по всьому й не доведеться робити те, що зробити неможливо.

Але водночас було в нього якесь дивне відчуття — непереливки та й годі. Здавалося, що оце вперше в житті він настільки прагне здійснити власний задум.

Він вивів коня, вичистив його та осідлав. Коли він уже був зовсім готовий, господар заїзду підійшов до нього із засвіченою свічкою і сказав по-франкському:

— Я вчора забрав цю свічку, бо ти заснув, а тепер — тримай.

Раньєро, вдаючи байдужого, сказав цілком спокійно:

— Ти добре зробив, що загасив її.

— Я не гасив її, — відповів господар. — Я бачив, що свічка була у тебе засвічена, коли ти приїхав, і подумав, що для тебе важливо, аби вона й далі горіла. Подивись, наскільки вона зменшилася, і зрозумієш, що вона горіла всю ніч.

Раньєро засяяв на radoшах. Він гаряче подякував господареві й рушив далі в чудовому настрої.

IV

Їдучи з Єрусалима, Раньєро намірявся плисти з Яффи до Італії морем. Але, коли розбійники одібрали в нього гроші, він вирішив їхати суходолом.

Довга була ця подорож. З Яффи — на північ, уздовж сирійського берега. Далі — на захід, уздовж Малоасійського півострова. Потім — знову на північ, до самого Константинополя. А звідтам лежав довгий шлях до Флоренції.

Увесь цей час Раньєро жebraв. Найчастіше милосливий хліб давали йому прочани, що нескінченно сунули тепер до Єрусалима.

Хоча Раньєро майже завжди їхав самотою, дні не здавалися йому довгими та одноманітними. Весь час доводилося берегти полум'я свічки, про яке треба було постійно турбуватися. Від повіву вітру чи дошової краплини воно могло загаснути.

Коли Раньєро їхав безлюдними дорогами і дбав тільки про те, аби зберегти священний вогонь, йому раптом сплигло на гадку, що колись йому вже випадало

щось подібне бачити. Колись він бачив людину, яка оберігала щось таке ж тендітне, як полум'я свічки.

Спочатку цей спомин витав перед ним невиразно, і він запитав себе, чи то, бува, не сон.

Але що далі він їхав самотою, то частіше думав, що колись щось подібне з ним уже було.

«Ніби все життя я не думав ні про що інше», — блимало в пам'яті.

Якось Раньєро в'їхав у місто. Бралось на вечір, і дружини стояли на порозі, чекаючи на чоловіків. Серед них Раньєро побачив одну — високу, струнку, із сумними очима. Вона нагадала йому Франческу дель Уберті

І тієї ж миті Раньєро збагнув, про що згадував весь час. Він подумав, що для Франчески її кохання було, либонь, тим же, чим для нього полум'я свічки. Цю любов вона хотіла назавжди зберегти непогасною, постійно потерпаючи, що Раньєро загасить полум'я. Ця думка здивувала його, але він дедалі більше переконувався, що так і було. Уперше уявив, чому Франческа пішла від нього; вперше усвідомив, що не військовими звершеннями може він її повернути.

* * *

Дорога виявилася загайною. І однією з причин було те, що в негоду він не міг їхати, а нидів у якомусь заїзді та беріг священне полум'я. То були дуже важкі дні.

Якось на ліванській горі Раньєро помітив, що хмариться і наближається буря. Він перебував на височині, серед гірських ущелин і урвищ, далеко від людського житла. Нарешті на гребені однієї кручі він помітив святий гробівець сарацина. Це була невелика чотирикутна кам'яна споруда зі склепінчастим дахом. Він подумав, що йому краще сховатися тут.

Тільки-но він увійшов під склепіння, як почалася віхола на два дні. Вона принесла з собою таку страшну студінь, що Раньєро мало не замерзнув.

Він знав, що на горі знайдеться достатньо хмизу, і йому того вистачило б, аби розпалити ватру. Але полум'я ставника він вважав настільки священним, що не хотів нічого ним розпалювати, окрім свічки перед вівтарем Пресвятої Діви.

Негода розшаліла, і, нарешті, він почув грім і побачив блискавки, що борознили небо.

Аж ось одна блискавка вдарила в гору, зовсім поряд з гробівцем, і запалила дерево. І Раньєро зміг розкласти багаття, не використовуючи священного вогню.

* * *

Коли Раньєро їхав пустельною гірською місцевістю в Кілкїї, свічка його почала догоряти. Свічки, узяті ще з Єрусалима, давно були використані, але вдавалося тим часом давати собі раду, бо на шляху йому здибувалися інколи прочани, у яких він випрохував нові свічки.

Але наразі запас вичерпався, і він думав, що подорож добігає кінця.

Коли свічка майже догоріла і полум'я палило йому руку, він зіскочив з коня, набрав суччя і сухої трави і запалив їх останніми спалахами полум'я. Але палива на горі було обмаль, і вогонь мав скоро загаснути.

Раньєро сидів і журився, що священне полум'я має загаснути, аж почув на дорозі спів і побачив процесію прочан, що підіймалася на гору зі свічками в руках.

Прочани прямували до печери, де жив колись святий угодник, і Раньєро подався за ними. Між прочанами була бабуся, якій важко було йти, і Раньєро допоміг їй піднятися на гору.

Коли вона заходилася потім дякувати йому, він випросив у неї свічку. Вона дала йому її, і багато інших прочан також подарували йому свої свічки.

Він згасив їх, мерщій кинувся стежиною вниз і запалив одну зі свічок уже згасаючим вогнем, засвіченим священним полум'ям.

* * *

Якось у дуже спекотний полудень Раньєро ліг подрімати в кушах і міцно заснув, а свічка стояла біля нього між двома каменями. За деякий час почав падати дощ і довго не вшухав, а Раньєро не прокидався. Коли ж він нарешті прокинувся, земля навкруги нього була мокра, і він насилу зважився поглянути на свічку, боячись, що вона загасла.

Але свічка горіла під дощем тихим і рівним світлом, і Раньєро побачив чому: над полум'ям літали і тріпотіли крильцями дві маленькі пташки. Вони трималися одна за одну дзьобами і крильцями захищали полум'я свічки від дощу.

Раньєро негайно зняв з себе каптур і прихистив свічку. Потім простягнув руку до пташок, бо йому захотілося їх приголубити. І ні та, ні інша не відлетіли від нього.

Раньєро був вражений тим, що пташки не злякалися його. Але він подумав: «Вони знають, що я дбаю тільки про те, як зберегти найтендітнішу у світі річ. Тому вони мене й не бояться».

* * *

Раньєро проїздив недалеко від Нікеї. Тут йому зустрілися лицарі із західних країн, що йшли з допоміжними загонами до Святої Землі. Серед них був і Роберт Тайлефер, мандрований лицар і трубадур.

Раньєро наближався до них у своєму драному плащі і зі свічкою в руці, а вояки, побачивши його, почали гукати:

— Божевільний, божевільний!

Але Роберт примусив їх замовкнути і звернувся до мандрівника:

— Чи давно ти подорожуєш таким чином? — запитав він його.

— Я їду так від самого Єрусалима! — відповідав Раньєро.

— Чи багато разів гаснула дорогою твоя свічка?

— Моя свічка горить все тим же полум'ям, яке я вивіз з Єрусалима, — мовив Раньєро.

Тоді Роберт Тайлефер сказав йому:

— Я теж один з тих, що несуть із собою полум'я, і я хотів би, щоб воно горіло вічно. Ти несеш запалену свічку із самого Єрусалима, то, може, порадиш, що робити, аби моє полум'я не згасло?

Тоді Раньєро відповів:

— Лицарю, ця позірно легка справа в дійсності дуже важка. Я не порадив би вам братися за це, бо слабкий вогник зажадає, щоб ви забули про все, крім нього. Він не дозволить вам мати кохану, якщо у вас з'явиться бажання любити, і ради цього полум'я ви забудете про звичний кухоль вина. Ні про що інше ви не повинні думати, крім цього полум'я, і ніякої іншої радості не повинно існувати для вас. Але головне що примушує відмовлятися від таких мандрів, на які я зважився, це те, що ні на мить ви не відчуватимете себе спокійним, і через скільки небезпек ви не пронесли б полум'я неушкодженим, ви не можете бути певні в тому, що наступної миті ви не втратите його.

Але Роберт Тайлефер гордо підняв голову і відповів:

— Те, що ти зробив для полум'я своєї свічки, я зумію зробити для моєї.

Раньєро прибув до Італії. Якось він їхав у горах глухою стежиною. За ним навздогін раптом побігла жінка і почала просити у нього вогню від свічки.

— У мене вогонь згас, — казала вона, — мої діти голодні. Дай мені вогню, щоб я могла затопити піч і випекти їм хліб!

Вона тяглася до свічки, а Раньєро не давав, бо не хотів дозволити, щоб цим вогнем запалювалося будуще, крім свічки перед вівтарем Пресвятої Діви.

Тоді жінка сказала йому:

— Дай мені вогню, прочанине, бо життя моїх дітей — це полум'я, яке мені призначено підтримувати! — І ці слова змусили Раньєро дати їй запалити гніт у світнику від його свічки.

За кілька годин Раньєро в'їздив в якесь високогірне містечко. Там було дуже зимно. Молодий селянин, що стояв край дороги, побачив бідного вершника в подраному плащі. Він швидко скинув з себе коротеньку опанчу і накинув її на Раньєро. Але опанча впала на саму свічку і погасила полум'я.

Раньєро пригадав тоді про жінку, що попросила у нього вогонь. Він повернувся до неї і знову запалив свою свічку священним вогнем.

Готуючись їхати далі, він сказав їй:

— Ти говориш, що вогонь, який ти повинна охороняти, це життя твоїх дітей. Чи можеш ти сказати мені, як називається той вогонь, який я везу з далеких країн?

— Де ти запалив свій вогонь? — спитала жінка.

— Біля святого Гробу Господнього, — відповідав Раньєро.

— Тоді не може бути в нього іншої назви, крім — лагідність і любов до людей, — сказала жінка.

Раньєро засміявся, почувши її відповідь. Йому здавалося, що для таких чеснот він не пасує.

* * *

Тепер дорога Раньєро стелилася серед чарівних голубих пагорбів. Він відчував, що Флоренція десь недалеко.

Він думав про те, що невдовзі звільниться від свічки. Він згадував свій намет у Єрусалимі, повний військової здобичі, згадував про хоробрих вояків, яких залишив у Палестині і які зрадіють, коли він повернеться знову до війська і поведе їх до перемоги.

Але тут Раньєро завважив, що радості йому ці розмірковування не дають, а думкою він лине деінде.

Уперше зрозумів Раньєро, що він дуже змінився, відколи виїхав з Єрусалима. Ці мандрі з засвіченою свічкою примусили його зближуватися з миролюбними, розсудливими і милосердними і зневажати людей жорстоких і войовничих.

Він радів щоразу, коли думав про тих, хто мирно порається вдома, і йому спадало на гадку, що приємно буде повернутися до своєї старої робітні у Флоренції і працювати над чудовими і майстерними виробами.

«Справді це полум'я змінило мене, — подумав він. — Мені здається, воно зробило мене зовсім іншою людиною».

* * *

Раньєро прибув до Флоренції напередодні Великодня.

Ледве проїхав міську браму, сидячи на коні спиною наперед, з насунутим на обличчя каптуром і засвіченою свічкою в руці, як з бруку підвівся жебрак і закричав звичне:

— Pazzo, pazzo!

На крик з воріт будинку вибіг хлопчисько, схопився на ноги ще один шибеник, що цілий день лежав і дивився в небо, і обоє вторували жебракові:

— Pazzo, pazzo!

Ці троє зчинили галас, який розбурхав усіх хлопчисьок на вулиці. Вони висипали з усіх загумінок і шпарин і, забачивши Раньєро в драному плащі й на шкапі, тут-таки й галайкали:

— Pazzo, pazzo!

Але Раньєро вже до цього звик. Він мовчки їхав вулицею, не звертаючи уваги на галасунів.

Вони не задовольнялися криками. Один з них підстрибнув і спробував задути свічку.

Раньєро підняв свічку високо над собою. Разом з тим він постарався примусити коня наддати ходи, щоб сховатися від хлопчисьок.

Але вони не відставали від нього і всіляко прагнули загасити свічку.

Що більше намагався Раньєро вберегти від них полум'я, то більше це їх під'юджувало. Вони видирались на плечі один одному, надимали щоки і дмухали щосили, кидали шапками у свічку. І лише тому, що їх було так багато і вони штовхали один одного, їм не вдавалося погасити вогонь.

Вулиця перетворилася на посміховище. У вікнах люди стояли й реготали. Ніхто не співчував божевільному, що прагнув захистити свою свічку. Калатали дзвони, і багато люду сунуло до церкви. Дорогою люди зупинялися і теж сміялися, дивлячись на цю розвагу.

Але Раньєро, щоб захистити полум'я, встав у сідлі на повен зріст. Вигляд у нього був нестямний. Каптур упав назад і відкрив схудле і бліде обличчя, як у мученика. Свічку Раньєро підняв над собою якомога вище.

На вулиці була страшна штовханина. Навіть дорослі люди почали брати участь у грі. Жінки махали хустками, а чоловіки кидали берети. Всі старалися конче загасити свічку.

Раньєро проїздив у цей час повз будинок з балконом. На балконі стояла жінка. Вона перегнулася через

поруччя, вихопила у нього свічку і сховалася з нею в будинку.

Весь натовп зайшовся оглушливим реготом, а Раньєро похитнувся в сідлі і впав на брук.

Побачивши, що він непритомний, усі негайно повтікали з вулиці. Ніхто не хотів подбати про безтямного. Тільки шкапа залишилася біля нього.

Щойно натовп пошез, Франческа дель Уберті вийшла з будинку, тримаючи засвічену свічку. Вона все ще була дуже гарна, риси обличчя були ніжні, очі серйозні і глибокі.

Вона підійшла до Раньєро і схилилася над ним. Він лежав зомлілий, але коли світло від свічки впало йому на обличчя, він ворухнувся і зітхнув. Здавалося, священне полум'я мало владу над ним. Коли Франческа побачила, що він отямився, вона сказала йому:

— Ось твоя свічка. Я вихопила її у тебе, бо бачила, як сильно хочеш ти зберегти її вогонь. Я нічого ліпшого не могла придумати, щоб допомогти тобі.

Раньєро незручно впав і сильно забився. Але ніщо не могло тепер зупинити його. Він почав насилу підводитися, хотів іти, але похитнувся і мало не впав. Тоді спробував сісти на коня. Франческа допомогла йому.

— Куди ти хочеш їхати? — запитала вона, коли він сів.

— До собору, — відповідав він.

— Я проведу тебе, — сказала вона, — я саме йду до обідні. — І вона узяла коня за повіддя й повела.

Франческа відразу пізнала Раньєро. Але Раньєро не знав, хто вона, бо не мав часу роздивитися. Він не відривав погляду від полум'я свічки.

Дорогою вони мовчали. Раньєро думав лише про полум'я і про те, щоб зберегти його до останньої миті. Франческа ж не могла говорити, бо боялася того, що сплигло їй на думку. Вона не могла позбутися думки, що Раньєро повернувся на батьківщину божевільним. І хоча була майже переконана в цьому, вона все-таки вважала за краще не говорити з ним, щоб остаточно не переконатися в цьому.

Незабаром Раньєро почув, що хтось біля нього плаче. Він озирнувся і побачив, що це Франческа дель Уберті йде з ним поряд і що це вона плаче. Але Раньєро дивився на неї лише мить і нічого не сказав. Він ні про що не хотів думати, крім своєї свічки.

Раньєро попросив підвести його до ризниці. Там він зійшов з коня, подякував Франчесці за допомогу, але весь час дивився не на неї, а на свічку. У ризницю до священників зайшов сам.

Франческа увійшла до храму. Був вечір страсної суботи, і всі свічки в храмі стояли незасвічені на знак печалі. Франчесці здавалося, що будь-яке полум'я надії, що горіло в її серці, нині теж загасло.

Храм виглядав урочо. Перед вітварем стояла безліч ченців. Каноніки були в повному зборі за вітварем, а на чільному місці сидів єпископ.

Трохи згодом Франческа зауважила якийсь рух серед ченців. Майже всі, хто не зобов'язаний бути присутнім при богослужбі, підвелися і вийшли до ризниці. Останнім пішов єпископ.

Коли служба скінчилася, до парохіян вийшов священник і звернувся до них. Він оголосив, що Раньєро ді Раньєрі прибув з Єрусалима до Флоренції зі священним вогнем від Гробу Господнього. Він розповів про все, що лицар витерпів на своєму шляху. І хвалив його, і величав.

Народ сидів, дивувався дивом і слухав. Ніколи ще Франческа не переживала таких солодких хвилин: «О Боже! — зітхала вона, — у мене немає сил перенести це щастя!»

Сльози бігли з її очей, а сама вона дослухала до кожного слова священника.

Священик говорив довго і красномовно, а на-самкінець гучно промовив:

— Іншим може, звичайно, здатися чимось незначним привезти у Флоренцію засвічену свічку. Але я кажу вам: благайте Бога, щоб він дарував Флоренції більше носіїв безсмертного вогню, бо тоді вона зробиться великим містом і вславлятиметься перед іншими містами!

Коли священник завершив казання, головні брами собору відкрилися, і до храму ступила нашвидку складена процесія. Тут були настоятелі, ченці й ксьондзи, і всі вони рушили через середній прохід до вітваря. Останнім йшов єпископ, а біля нього Раньєро в тому самому плащі, який був на ньому весь час у подорожі.

Але коли Раньєро переступив поріг храму, з однієї лави підвівся старий і пішов до нього назустріч. То був Оддо, батько підмайстра, що працював колись у Раньєро і повісився через нього.

Підійшовши до єпископа і Раньєро, старий низько вклонився. Потім він вимовив таким гучним голосом, що всі в храмі мали його чути:

— Велика ця подія для Флоренції, що Раньєро привіз священний вогонь з Єрусалима. Ніколи у нас ні про що подібне і не чували. Багато хто, можливо, наважиться навіть сказати, що це неймовірно. Тому я й прошу сказати людям про те, які докази і яких свідків має Раньєро на підтвердження того, що це дійсно вогонь, засвічений в Єрусалимі.

Коли Раньєро почув ці слова, він сказав:

— Боже милостивий! Звідки мені узяти свідків? Адже я був сам. Хай з'являться сюди нетрі й пустелі, щоб свідчити про мене!

— Раньєро — чесний лицар, — сказав єпископ, — і ми віримо його слову.

— Раньєро сам мав би знати, що тут можуть виникнути сумніви, — вів далі Оддо. — Напевно він їхав не зовсім один. Його слуги можуть свідчити про нього.

Тоді з натовпу хутко вийшла Франческа дель Уберті і підійшла до Раньєро.

— Навіщо нам свідки? — сказала вона. — Всі жінки Флоренції готові присягнутися, що Раньєро каже правду.

Раньєро усміхнувся, і обличчя йому на мить просяяло. Але потім він знову скерував свій погляд і свої думки до полум'я свічки.

Велике хвилювання почалося в храмі. Дейкали, що Раньєро не сміє запалювати свічку на вітарі, поки не доведе своєї правоти. До них приєднався багато хто з його давніх ворогів.

Тоді підвівся зі свого місця Джакопо дель Уберті і заступився за Раньєро.

— Я думаю, всім тут відомо, — сказав він, — що між мною і моїм зятем не було надмірної приязні, але тепер і я, і мої сини ладні за нього ручитися. Ми віримо, що

він учинив свій подвиг, і знаємо, що той, хто зміг виконати таку обітницю, — мудра і благородна людина, яку ми радо приймемо у своє середовище.

Але Оддо і багато інших не хотіли допустити, щоб Раньєро скуштував щастя, якого він домагався. Вони зібралися в тісний гурт, і видко було, що від своїх вимог вони не відступлять.

Раньєро розумів, що якщо відбудеться зіткнення, вони перш за все постараються загасити полум'я. Не відриваючи поглядів від своїх супротивників, він підняв свічку так високо, як тільки міг.

Обличчя його виражало страшну втому і відчай. Видко було, що хоч і поклав він битися до останку, сам чекає лише на поразку. Слова Оддо були смертельним ударом. Якщо вже з'явився сумнів, він лише ширитиметься й набиратиме на силі. Йому здавалося, що Оддо вже загасив і загасив навіки його священне полум'я.

Маленька пташка впурхнула в храм через широкі, навстіж розчинені двері. Вона полетіла просто до свічки Раньєро. Він не встиг опустити її, пташка зачепила її крилом і загасила.

У Раньєро серце впало і сльози бризнули з очей. Але в першу хвилину він відчув навіть полегшення. Це все-таки було краще, ніж аби полум'я погасили люди.

Пташка продовжувала літати по храму, розгублено кидаючись то туди, то сюди, як це буває з птахами, коли вони потрапляють до закритого приміщення.

Але раптом на весь храм залунало:

— Пташка горить! Священний вогонь запалив її крила!

Маленька пташка тужно пищала. Кілька хвилин вона, немов пурхаюче полум'я, кружляла під високим склепінням над вівтарем. Потім вона швидко опустилася і впала мертва на вівтар Мадонни.

Але на ту мить, як пташка впала на вівтар, Раньєро був уже там. Він пробився крізь натовп; ніщо не могло

зупинити його. І вогнем, що пожирав крильця пташки, він засвітив свічку перед вівтарем Мадонни.

Тоді єпископ простягнув до нього патерицю і виголосив:

— Так хоче Бог! Бог став за свідка Раньєро!

І весь народ у храмі, і друзі Раньєро, і недруги — всі перестали сумніватися і дивуватися. Всі вони, натхненні чудом Божим, вигукували:

— Так хоче Бог! Бог став за свідка Раньєро!

Про Раньєро залишається наразі лише сказати, що він до кінця днів своїх насолоджувався великим щастям і був мудрий, дбайливий і милосердний. Але народ у Флоренції постійно називав його Pazzo degli Ranieri на згадку про те, що його назвали божевільним. І це прізвисько стало для нього почесним титулом. Раньєро започаткував шляхетний рід, що прибрав ім'я Паццо, яке він має й тепер.

Слід ще згадати, що у Флоренції увійшло до звичаю влаштовувати щороку в страсну суботу особливе торжество на згадку про повернення Раньєро на батьківщину зі священним вогнем, причому по собору пускали літати штучну засвічену пташку. Урочистості відбулися б і цього року, якби їх нещодавно не скасували.

Але чи правда, як багато хто вважає, що носії священного вогню, що жили у Флоренції і зробили її одним з найпрекрасніших міст у всьому світі, брали собі за зразок Раньєро і вчилися у нього жертвувати собою, страждати і терпіти, — про це ми вважаємо за краще тут не говорити.

Бо всього того, що було вчинене завдяки вогню, що виходив за тих похмурих часів з Єрусалима, неможливо ні порахувати, ні зміряти.

ЗМІСТ

СВЯТА НІЧ	5
ВИДІННЯ ІМПЕРАТОРА	11
КРИНИЦЯ МУДРЕЦІВ	18
ДИТЯ З ВІФЛЕЄМА	29
ВТЕЧА ДО ЄГИПТУ	52
У НАЗАРЕТІ	59
У ХРАМІ	65
ХУСТКА СВЯТОЇ ВЕРОНІКИ	81
МАЛИНІВКА	137
ГОСПОДЬ І АПОСТОЛ ПЕТРО	145
СВІЧКА ВІД ГРОБУ ГОСПОДНЬОГО	155

Літературно-художнє видання

Серія «Золота бібліотека»
заснована 2000 року

Сельма ЛАГЕРЛЕФ

ЛЕГЕНДИ ПРО ХРИСТА

Для середнього та старшого шкільного віку

Переклав із шведської
Герасимчук Лесь Абрамович

Ілюстрації *Куша Василя Миколайовича*

Редактор *М. М. Ілляш*
Художній редактор *С. М. Железняк*
Технічний редактор *Н. Ю. Якушко*
Коректор *С. В. Гордіюк*
Комп'ютерна верстка *Л. М. Сгорової*

Підписано до друку 09.11.05. Формат 60×90¹/₁₆.
Папір газетний. Гарнітура Ньютон. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 12,0. Обл.-вид. арк. 11,247. Наклад 2500 прим. Зам. № 5-1144.
Видавництво ТОВ «Школа». 03680, м. Київ, вул. Сім'ї Сосніних, 3.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 6 від 15.02.2000.
Видано за участю ЗАТ «Національний книжковий проект»

Віддруковано з готових діапозитивів
у ВАТ «Харківська книжкова фабрика "Глобус"».
61012, м. Харків, вул. Енгельса, 11.

«Шкільна хрестоматія» — це твори сучасних авторів, класиків української та світової літератури

Справжньою знахідкою для вчителів та учнів буде додаток до прочитаного, який робить серію унікальною! Адже тут можна знайти:

- захоплюючі матеріали до біографії письменника: спогади, листи, щоденники та літературознавчі цікавинки
- навчально-методичні рекомендації до вивчення творчості письменника
- орієнтовні теми творів та рефератів, тезові плани до них.

У ЦІЙ СЕРІЇ:

- ◆ Володимир **ВИННИЧЕНКО**. *Вибране*
- ◆ Олександр **ОЛЕСЬ**. *Вибране*
- ◆ Василь **СИМОНЕНКО**. *Вибране*
- ◆ Леся **УКРАЇНКА**. *Вибране*
- ◆ Тарас **ШЕВЧЕНКО**. *Щоденник*
- ◆ Тарас **ШЕВЧЕНКО**. *Вибране*
- ◆ Іван **ФРАНКО**. *Вибране*
- ◆ **СІЧ-МАТИ**. *Повісті та оповідання про Запорозьку Січ*
- ◆ **УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ДУМИ ТА ІСТОРИЧНІ ПІСНІ**. *Героїчний епос*
- ◆ Артур **КОНАН ДОЙЛЬ**.
Пригоди Шерлока Холмса
- ◆ Гі де **МОПАССАН**. *Новели*
- ◆ Вільям **ШЕКСПІР**. *Вибране*
- ◆ Оскар **ВАЙЛЬД**. *Портрет Доріана Грея*
- ◆ Адам **МІЦКЕВИЧ**. *Вибране*

Зі «Шкільною хрестоматією»
вчитися цікаво й легко!

Інформацію щодо придбання наших книжок
Ви можете отримати у видавництві «Школа»
за телефонами:

(044) 273-57-18; (044) 273-57-16

«Я пізнаю світ»

Ваша дитина, виявляючи природну допитливість, порушує перед батьками, педагогами такі складні питання, що часом навіть фахівцям знайти вичерпну відповідь на них досить важко, а то й неможливо. І потрібної літератури обмаль.

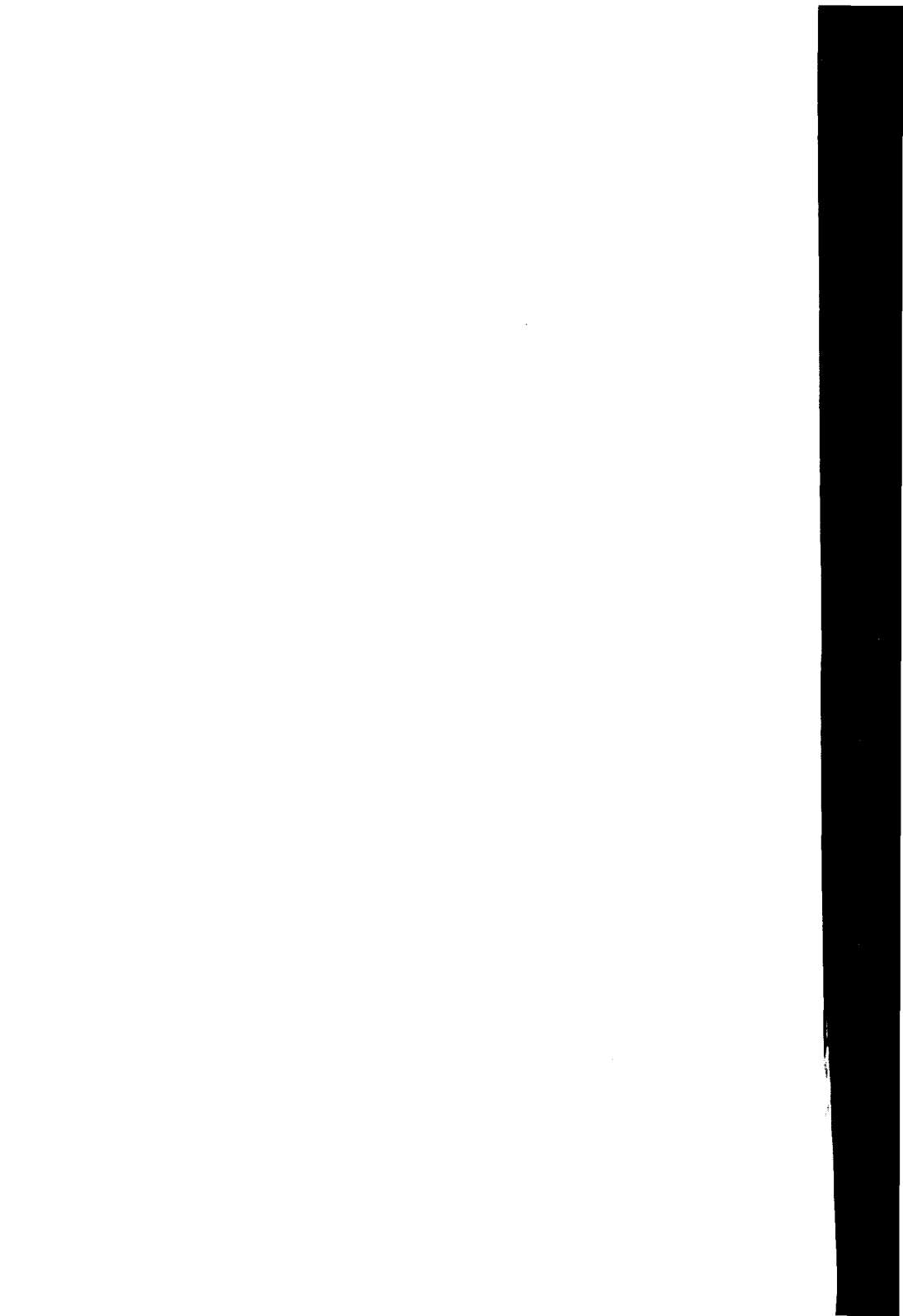
Не журіться — Вам допоможе нова багатотомна популярна енциклопедія для дітей «Я пізнаю світ»

У цій серії:

■ КРАЇНИ І НАРОДИ (Азія, Африка, Америка, Австралія)	■ УКРАЇНЬСЬКА МОВА
■ КРАЇНИ І НАРОДИ (Європа)	■ ЧУДЕСА ПРИРОДИ
■ СВЯТА РІЗНИХ НАРОДІВ	■ СВІТ ТАЄМНИЦЬ І ЗАГАДОК
■ КОСМОС	■ МІФОЛОГІЯ (Скандинавські та германські країни, слов'янські країни, Індія, Китай, Японія)
■ ТВАРИНИ	■ МІФОЛОГІЯ (Межиріччя, Стародавній Єгипет, Стародавня Греція, Стародавній Рим)
■ РОСЛИНИ	■ РОЗВІДКА І ШПИГУНСТВО
■ ГЕОГРАФІЯ	■ ТАЄМНИЦІ ЛЮДИНИ
■ ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ	■ КРИМІНАЛІСТИКА
■ МУЗИКА	■ МІСТА СВІТУ
■ МЕДИЦИНА	■ АВТОМОБІЛ
■ МАТЕМАТИКА	■ ЕКОНОМІКА
■ ФІЗИКА	■ ТАЄМНИЦІ ПРИРОДИ
■ ХІМІЯ	
■ ЕКОЛОГІЯ	
■ СПОРТ	
■ РЕЛІГІЇ	
■ ЧУДЕСА СВІТУ	
■ КОРАБЛІ	

Інформацію щодо придбання наших книжок
Ви можете отримати у видавництві «Школа» за телефонами:
(044) 273-57-16; (044) 273-57-18

Дітям України— найкращі твори класиків вітчизняної та світової літератури!

Ти, юний читачу, певне ж, знаєш прекрасну,
всесвітньо відому повість-казку
(чи принаймні бачив чудовий мультик,
знятий за нею) шведської письменниці,
лауреата Нобелівської премії
Сельми Лагерлеф (1858–1940)

«Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона
з дикими гусьми».

Не меншу шану і популярність мають у світі
й легенди про Ісуса Христа, написати які
письменницю надихнула подорож
до святих місць Палестини. У цих сповнених
драматичної напруги і тонкого ліризму легендах
також багато вражаючих чудес!

Але від казкових вони суттєво різняться
одним: реальним впливом на світовідчуття і вчинки
мільйонів людей, здатністю бентежити

і просвітляти душу сяйвом
священного вогню, силу якого
ні порухувати,
ні зміряти...

ISBN 966-661-508-8

9 789666 615087